

e-ISSN: 2687-5586



# KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI FİLOLOJİ VE ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY  
INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY AND TRANSLATION STUDIES



## KARAMAN

CİLT / VOLUME: 1 SAYI / ISSUE: 1  
ARALIK / DECEMBER 2019



**UFCED**

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ  
ULUSLARARASI FİLOLOJİ VE ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ**

---

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY  
INTERNATIONAL JOURNAL OF PHILOLOGY AND TRANSLATION STUDIES**

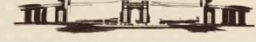
**e-ISSN: 2687-5586  
CİLT/VOLUME: 1, SAYI/ISSUE: 1  
ARALIK/DECEMBER, 2019**





**KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ  
ULUSLARARASI FİLOLOJİ VE ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ**

INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY AND TRANSLATION STUDIES



***ÇİLT/VOLUME: 1, SAYI/ISSUE: 1  
ARALIK/DECEMBER, 2019  
e-ISSN: 2687-5586***

**Sahibi / Owner**

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Adına  
Owner on Behalf of Karamanoğlu Mehmetbey University  
Prof. Dr. Mehmet AKGÜL

**Editör / Editor**

Dr. Öğr. Üyesi Zafer CEYLAN

**Editör Yardımcıları / Editorial Assistants**

Dr. Öğr. Üyesi Pınar TURAN ÖZDEMİR  
Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK  
Dr. Umut DÜŞGÜN

**Yayın Kurulu / Editorial Board**

Dr. Öğr. Üyesi Selin TEKELİ  
Dr. Öğr. Üyesi Serhan DİNDAR  
Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülüm ALBİZ  
Dr. Esin EREN SOYSAL  
Dr. Seçil VARAL

**Sekretarya / Secretariat**

Arş. Gör. Aysel YILDIZ  
Arş. Gör. Emre BEYAZ  
Arş. Gör. Hacı Bayram KARAKURT  
Arş. Gör. Murat ERBEK

**İletişim / Contact**

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yunus Emre Yerleşkesi, 70200  
Tel: (0338) 2262141 e-Posta: ufced@kmu.edu.tr  
Lütfen, makale göndermek için DergiPark sistemini kullanınız: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ufced>



**KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ**  
**ULUSLARARASI FİLOLOJİ VE ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ**

INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY AND TRANSLATION STUDIES



**CİLT/VOLUME: 1, SAYI/ISSUE: 1**  
**ARALIK/DECEMBER, 2019**

**Danışma Kurulu / Advisory Board**

**Prof. Dr. Adnan KARAIŞMAİLOĞLU**  
(Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Ahmet Cüneyt ISSI**  
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Ahmet SARI**  
(Atatürk Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Alaâttin Karaca**  
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Ali AKAR**  
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Arif ÜNAL**  
(Sakarya Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Bülent OKAY**  
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Elfina SIBGATULLİNA**  
(Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of  
Sciences, Russia)  
**Prof. Dr. Faruk TOPRAK**  
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ**  
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Huang RENWEI**  
(Fudan University, China)  
**Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK**  
(Sakarya Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Kubilay AKTULUM**  
(Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN**  
(Gazi Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Mohamed HARİDY**  
(Ain Shams University, Egypt)  
**Prof. Dr. Muharrem TOSUN**  
(Sakarya Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Nâmik AÇIKGÖZ**  
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL**  
(Erciyes Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Sun YİNGGANG**  
(Zhejiang University, China)  
**Prof. Dr. Türkan OLCAY**  
(İstanbul Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Yusuf ÖZ**  
(Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Zeynep BAĞLAN ÖZER**  
(Gazi Üniversitesi, Türkiye)  
**Prof. Dr. Zhang HUA**  
(Beijing Language and Culture University, China)  
**Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ**  
(Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Bülent KIRMIZI**  
(Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Cem Şems TÜMER**  
(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkiye)

**Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI**  
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Emra DURUKAN**  
(Mersin Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Fatıma Betül ÜYÜMEZ**  
(Anadolu Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Hassan Akbari BEİRAGH**  
(Semnan University, Iran)  
**Doç. Dr. Hasan YILMAZ**  
(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. İnci İNCE ERDOĞDU**  
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Li XIAOLİ**  
(Beijing Language and Culture University, China)  
**Doç. Dr. Nihan DEMİRİYAY**  
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Olga N. GRIGORYEVA**  
(Moscow State University, Russia)  
**Doç. Dr. Onur KÖKSAL**  
(Selçuk Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Özlem KASAP**  
(Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Reyhan ÇELİK**  
(Erciyes Üniversitesi, Türkiye)  
**Doç. Dr. Sabire ARIK**  
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hamdi CAN**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Asya Sakine UÇAR**  
(İğdır Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Ayla AKIN**  
(Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Ayşe DEMİREL**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Ceren ÖZGÜLER**  
(Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Emad ALY**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Fadime ÇOBAN**  
(Bartın Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Fatih ŞİMŞEK**  
(Sakarya Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ**  
(Erciyes Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Gonca ÜNAL CHIANG**  
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Hakan YILMAZ**  
(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi İhsan DOĞRU**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Kerim Can YAZGÜNOĞLU**  
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türkiye)

**Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cem ODACIOĞLU**  
(Bartın Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Nesrin ŞEVİK**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Nurcan KALKIR**  
(Erciyes Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Orhan OĞUZ**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Pınar TAŞDELEN**  
(Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Rahman AKALIN**  
(Trakya Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Recep DURGUN**  
(Selçuk Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Selin TEKELİ**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Serhan DİNDAR**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

**Dr. Öğr. Üyesi Serkut Mustafa DABBAGH**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülsüm ALBİZ**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Veli UĞUR**  
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Öğr. Üyesi Yakup YAŞAR**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Elif KATİP ÇIRAKLI**  
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Esin EREN SOYSAL**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Faruk TÜRK**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Fatma Ecem CEYLAN**  
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)  
**Dr. Ümit GEDİK**  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

## TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER



## Editörden

Değerli Okurlar,

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi bünyesinde Aralık 2018’de *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KUSAD)* adıyla DergiPark üzerinden yayın hayatına başlamış, ardından ikinci cilt/birinci sayımızda filoloji ve çeviribilim alanlarına odaklanan yeni bir yayın politikası izleyeceğimizi, bu sebeple Aralık 2019’da yeni bir ad, amaç ve kapsam dâhilinde karşınıza çıkacağımızı duyurmuştuk. Uzun ve titiz bir çalışmanın ardından sizlere ***Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi***’nin ilk sayısını sunmanın mutluluğunu ve gururunu yaşıyoruz.

Dergimiz, amaç ve kapsamını daha bir belirginleştirerek sadece filoloji ve çeviribilim alanlarında yapılmış özgün çalışmalara, incelemelere ve çeviri makalelere yer vermek üzere kurulmuş uluslararası hakemli akademik bir dergi olarak sizleri selamlamaktadır. Bütün gayemiz, bilimsel anlamda daha belirli bir çerçevede faaliyet göstermek ve bu çerçeve içerisinde daha etkin, daha derinlikli çalışmaları, araştırmaları bilim dünyasına sunmaktır. Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayımlanacak olan Dergimiz, ilk sayısından itibaren DergiPark portalında yer alan ve dünyanın her yerinden ulaşılması mümkün olan dinamik bir dergidir. Bu bağlamda değerli bilim insanları tarafından ***Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi***’ne yayınlanmak üzere gönderilen tüm çalışmalar, bilimsel çerçevede ele alınır ve çift-kör hakem sürecinden geçirilerek değerlendirilir.

Dergimizin birinci cilt/birinci sayısında altı araştırma makalesi, bir çeviri makale ve bir de kitap tanıtımı yer almaktadır. Bunların ilki, kıymetli bilim insanı Prof. Dr. Bülent Okay’a ait “Çinceden Yapılan Çeviri Hataları” adlı çalışmadır. Yazar, bilgi kirliliği ve eksikliğinin erek dil ve kültürde sebep olduğu sorunlara dikkat çekmiştir. İkinci çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Gamze Yücetürk Kurtulmuş’un Osmanlı yönetimi altındaki Lübnan’ın edebî ortamında yetişmiş güçlü bir kadın karakter olan Verde el-Yâzicî’yi inceleyip tanıttığı “Verde el-Yâzicî: Hayatı ve Edebî Kişiliği” adlı makalesidir. “Roman Reel Hayatın Kılavuzu Olabilir Mi? Ve Ahmed Midhat” başlığını taşıyan üçüncü çalışma, Öğr. Gör. Volkan Gemili’nin Ahmed Midhat’ın cevabından yola çıkarak romanın hayatın bir provası ya da kullanma kılavuzu olabileceğine yönelik değerlendirmelerini içerir. Öğr. Gör. Dr. Volha Korbut Salman’ın kaleme aldığı “On Yedinci Yüzyıl İngiliz Edebiyatında Malikâne Şiirinin Evrimi” adlı dördüncü çalışma, ülkemizde pek ele alınmamış, bakir bir alanı incelemesi açısından önem taşır. Beşinci çalışma, Öğr. Gör. Kübra Şendoğan’a ait “Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğrenen Türk Öğrencilerin Interchange Serisine Bakış Açıları” adlı makaledir. Yazar, ele aldığı kitabın güçlü ve zayıf yönlerini irdelerken öğrencilerin ihtiyaçlarına ne kadar cevap verdiği sorusunu yanıtlamaya çalışmıştır. Araştırma makalelerimizin sonuncusu ise “Şiir, Devrim ve Toplum Arası Etkileşim – 1919 Mısır Devrimi Şiiri Hakkında Bir Araştırma”dır. Dr. Öğr. Üyesi Emad Abdalbaky Abdalbaky Aly’nin imzasını taşıyan bu çalışma, İngilizlere karşı Saad Zaglûl önderliğinde 1919’da Mısır’da yapılan devrimin Arap şiiriyle, dolayısıyla toplumla olan etkileşimine odaklanır.

Dergimizin ilk sayısında yer alan çeviri makale ise Doç. Dr. Emra Durukan’ın kendisinin Almanca kaleme aldığı kitap bölümünün, “Çeviride Eşdeğerlik Olarak Devingen Eşdeğerlik Kombinasyonları” adıyla yine kendisine ait Türkçe çevirisidir. Çeviribilim alanına kıymetli bir katkı sunan makalede eşdeğerlik kavramı, çok boyutlu değişkenler dikkate alınarak kapsamlı bir şekilde anlama ve tanımlama anlayışıyla irdelenmiştir. Son olarak da Öğr. Gör. Dr. Umut Düşgün’ün kaleme aldığı Tayfun Pirseliimoğlu’nun 2018’de İletişim Yayınları arasından çıkan *Çölün Öbür Tarafı* adlı öykü koleksiyonuna dair kitap tanıtımı “Zihinde Kesişen Mekânlar: Çölün Öbür Tarafı”ni sizlere sunmaktayız.

Ülkemizin çeşitli üniversitelerinden filoloji ve çeviribilim alanlarında çalışmalar yaparak Dergimize katkı sağlayan değerli bilim insanlarına, yine birçok farklı üniversitede görev yapmakta olup değerli zamanlarını ayırarak görüşlerini bizimle paylaşan hakemlerimize ve derginin yayım hazırlıklarında özveri ile çalışan editör ve yayın kurulu ile sekreteryanın çok kıymetli öğretim üyesi ve elemanlarına teşekkürlerimi sunuyorum.

Birinci cilt/birinci sayımızda daha çok filoloji ağırlıklı da olsa birbirinden değerli altı araştırma makalesini sizlerle buluşturduk. Haziran 2020 sayımızda daha çok çeviribilim odaklı çalışmalarla karşınıza çıkmak ümidiyle keyifli okumalar dilerim.

Dr. Öğr. Üyesi Zafer CEYLAN



**CİLT/VOLUME: 1, SAYI/ISSUE: 1**  
**ARALIK/DECEMBER, 2019**

**İÇİNDEKİLER / CONTENTS**

**ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES:**

<b>ÇİNCE DEN YAPILAN ÇEVİRİ HATALARI</b> THE INFORMATION POLLUTION CREATED BY MISTRANSLATED WORKS <i>Bülent OKAY</i>	1-12
<b>VERDE EL-YÂZİCİ: HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ</b> WARDA AL-YAZIJI: HER LIFE AND LITERARY IDENTITY <i>Gamze YÜCETÜRK KURTULMUŞ</i>	13-24
<b>ROMAN REEL HAYATIN KILAVUZU OLABİLİR Mİ? VE AHMED MİDHAT</b> CAN NOVEL BE A GUIDE TO REAL LIFE? AND AHMED MİDHAT <i>Volkan GEMİLİ</i>	25-43
<b>THE EVOLUTION OF ESTATE POETRY</b> <b>IN THE SEVENTEENTH CENTURY ENGLISH LITERATURE</b> ON YEDİNCİ YÜZYIL İNGİLİZ EDEBİYATINDA MALİKÂNE ŞİİRİNİN EVRİMİ <i>Volha KORBUT SALMAN</i>	44-59
<b>TURKISH EFL LEARNERS' PERSPECTIVES ON INTERCHANGE SERIES</b> YABANCI DİL OLARAK İNGİLİZCE ÖĞRENEN TÜRK ÖĞRENCİLERİN INTERCHANGE SERİSİNE BAKIŞ AÇILARI <i>Kübra ŞENDOĞAN</i>	60-69
<b>التأثير والتأثر بين الشعر والثورة والمجتمع – دراسة في شعر ثورة 1919 المصرية</b> ŞİİR, DEVRİM VE TOPLUM ARASI ETKİLEŞİM – 1919 MISIR DEVRİM ŞİİRİ HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA <i>Emad Abdelbaky Abdelbaky ALY</i>	70-92

**ÇEVİRİ MAKALE / TRANSLATED ARTICLE:**

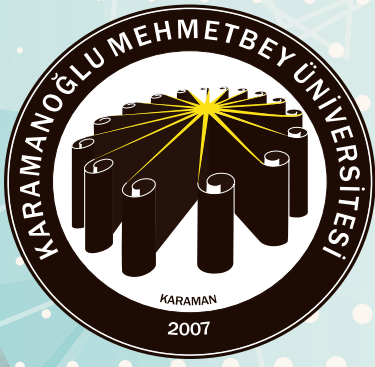
<b>ÇEVİRİDE EŞDEĞERLİK OLARAK DEVRİNGEN EŞDEĞERLİK KOMBİNASYONLARI</b> DYNAMIQUE EQUIVALENCE COMBINATIONS AS TRANSLATIONAL EQUIVALENCE <i>Emra DURUKAN</i>	93-115
--	--------

**KİTAP İNCELEME / BOOK REVIEW:**

<b>TAYFUN PİRSELİMOĞLU'NUN “ÇÖLÜN ÖBÜR TARAFI” ADLI ÖYKÜ KOLEKSİYONU</b> <i>Umut DÜŞGÜN</i>	116-121
--	---------







**KARAMANOĞLU MEHMETBEY  
ÜNİVERSİTESİ**

**ULUSLARARASI  
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ**

**INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES**

**MAKALE BİLGİLERİ  
ARTICLE INFO**

**Geliş Tarihi / Submission Date**  
03.12.2019

**Kabul Tarihi / Admission Date**  
17.12.2019

**e-ISSN**  
**2687-5586**

## **ÇİNCE DEN YAPILAN ÇEVİRİ HATALARI THE INFORMATION POLLUTION CREATED BY MISTRANSLATED WORKS**

**Bülent OKAY**

*Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sinoloji Anabilim Dalı, Emekli Öğretim Üyesi, bulentokay51@gmail.com.tr*

### **Öz**

Eskiden uzaklık ifade eden “Çin” günümüzde adeta çok iyi tanıdığımız kapı komşumuz olmuştur. “İlim Çin’de bile olsa gidip öğreniniz” ifadesi dilden dile dolaşırken günümüzde Çin malları elden ele dolaşmaktadır. Çin’in dış dünyaya açılması Türkiye’de de karşılığını bulmuş, Çin her yönüyle Türkiye’de hissedilmeye başlanmıştır. Piyasaları saran Çin malları dışında, Çince dil kursları, Çince den yapılan çeviriler rağbet görmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da Çin ile ilgili doğru yanlış, kaliteli kalitesiz ne kadar ürün ve bilgi varsa ülkemize yoğun bir biçimde girmiştir. İnsan; herhangi bir eşyayı satın alırken aldığı malın kalitesini onun en azından fiyatına bakarak ölçebilme şansına sahiptir. Ancak söz konusu kitaplardaki bilgi olunca aynı şansa sahip değildir. Çin ile ilgili yazılan kitapların ve çeviri eserlerin doğruluğunu sorgulama imkânı bulunmamaktadır. Bu da bilgi kirliliğine yol açmakta ve toplum yanlış bilgilendirilmektedir. Bunun sonucunda da telafisi mümkün olmayan hatalar bilgi dünyasında yerini almaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** Çin, Çince, Çeviri, Türk Tarihi, Türk Kültürü, Çin Kültürü

### **Abstract**

Similar to the fast-paced contamination of the air we breathe in, the water we drink and the earth we walk on, the information pollution of our age is surrounding us. In this presentation, we are giving examples of the info pollution caused by mistranslations of the Chinese texts to Turkish language. This pollution is mainly caused by two reasons: 1) Mistranslations from the Western translations of the original texts by translators who don't know Chinese culture 2) Mistranslations caused by the scholars/translators who translate from the original Chinese texts without a sound knowledge of the language. Translators and scholars are unfortunately contributing to and disseminating the mistranslation pollution in translations of Chinese texts to the Turkish language.

In 2000, The Turkish Historical Society started a project named: “Translation of Chinese Texts Related to the Turkish people” and assigned a project leader that seems to have questionable knowledge of the Chinese language. The book cover of the project contains an inconceivable mistake in its title: Instead of using the Chinese character “传”, which means “record, document, biography”, the cover had the “砖” character, which means a “brick”. Sadly, a professor made this mistake.

**Key Words:** China, Chinese, Translation, Turkish History, Turkish Culture, Chinese Culture

## GİRİŞ

Çeviri nedir, çeviribilim nedir gibi konulara girmeden kısaca, çeviri hatalarından örnekler vereceğiz. Yapılan çeviri hatalarını örneklerle anlatmaya çalışacağız.

Öncelikle; iyi bir çeviri için neler gereklidir? Çeviri yapacak kişilerde ne gibi özellikler bulunmalıdır, kısaca alt başlıklar halinde hatırlayalım:

### 1. Çevirmen Ana Diline Hâkim Olmalıdır.

Öğreneceğimiz yabancı dil ya da diller, ana dilimiz ile sınırlıdır. Anadilimizi, elimizdeki bir bardağa benzetebiliriz. Biz bu bardağı kullanarak; bir kovadan da su alsak, okyanustan da su alsak, ancak elimizdeki bardak kadar su alabiliriz. Bir kişi, ancak ana dili kadar yabancı dil öğrenebilir.

Kitabın adı “Sanskrit-Türkçe Sözlük”. Kitabın 8. sayfasında yer alan “Önsöz” aynen şöyle başlıyor: “Oysa elbette, tüm diller ve tüm çeviriler sözlüğe gereksinim duyarlar. Türk Hindolojisinin, diğer birçok bilim dalında olduğu gibi...”(Kaya 2006, 8)

Bir paragraf, “oysa” ile de başlamaz, “elbette” diye de başlamaz. Kaldı ki bu iki sözcüğün birlikte kullanılması mümkün değildir. Her ikisi de bir anlatımdan sonra kullanılır. “Oysa”, önceden anlatılan bir düşüncenin aksini söylemek için kullanılır. “Elbette” ise, önceden anlatılan bir düşünceyi desteklemek için kullanılır.

“Türk Hindolojisinin” terimi ne demektir? “Hindoloji” ülkelere göre farklılık mı göstermektedir? Türkiye’deki Hindoloji çalışmaları denilmesi gerekmez mi? Bir diğer nokta ise dillerin ve çevirilerin, sözlüğe ihtiyaç duymamasıdır; insanlar sözlüğe ihtiyaç duyarlar.

### 2. Hangi Dilden Çeviri Yapacaksa, O Dili İyi Bilmelidir.

Çeviri yapacak kişi, terimleri, özdeyişleri, deyimleri bilmezse, okuduğunu anlayamaz ki çevirsin. Örneğin Çin kültüründe sıkça kullanılan “feng shui” nedir, ne anlam taşımaktadır?

Ünlü “Titanik” filminde, gemi buzdağına çarpmak üzereyken kaptan “tam yol geri” diye emir vermektedir. Oysa denizciler bunun için, “tornistan” terimini kullanırlar. Çeviri metninde denizcilikle ilgili terimler geçiyorsa çevirmen; puruva (geminin ön kısmı), pupa (geminin arka kısmı), iskele (geminin sol tarafı), sancak (geminin sağ tarafı) terimlerini bilmek zorundadır. Bilmiyorsa da araştırmak zorundadır.

### 3. Çevireceği Eseri Doğru Seçmelidir.

Ülkemizde buna pek dikkat edilmediğini üzülmekteyiz. “Taocu Seks” diye kitap var. Çin’de böyle bir şey yoktur. Ama ne yazık ki, bizim piyasamızda böyle bir kitap var. Kitabı

seçen yayınevi ya da çevirmen; 道家 (Dàojiā) ile 道教 (Dàojiào) arasındaki farkı bilmiyorsa, piyasada “Taocu Seks” diye kitaplar olur.

#### 4. Çevireceği Konu İle İlgili Terim Ve Kavramları Bilmelidir.

Her iki dildeki terim ve kavramları bilmelidir. Ortaokul öğrencileri bile; “sensitive meat ball”, “translated chicken” gibi terimlerle dalga geçmektedirler. Ama çevirmenlerimiz (!) harikalar yaratmaya devam etmektedirler.

Örneğin; 29 Eylül 2007 cumartesi günü saat 12:30’da, bir televizyon kanalında yayımlanan National Geography belgeselini anlatan spiker şöyle diyordu: “Pelikanlar için ıslak yer gerekli”. Elbette spiker eline verilen metni okuyor. İyi de bu metni çeviren kişiye ne demeli! Pelikan, balıkçıl gibi kuşların “sulak” yerlerde yaşadığını bilmiyor. Çevirmen, “sulak” sözcüğünü hiç duymamış!

#### 5. Çevireceği Eserin Yazarını, Ülkesini, Kültürü İyi Tanımalıdır.

Çevirmen, anlatılmak istenenleri ancak o zaman anlayabilir. Türk kültüründe, yörelere göre özel terimler kullanılmaktadır. Örneğin; kuma, berdel, imece, kirve, sağdıç, vb. Çevirmen, diğer kültürdeki özel terimleri bilmek zorundadır. Eğer, bilmiyorsa araştırmak zorundadır.

Çınceden çeviri yaparken; 第八路军 (Dì bā lù jūn) sözcüğünü “sekizinci yol ordusu” diye çeviriyorsanız, Türk ordu yapılanması hakkında en temel terimleri bile bilmiyorsunuz demektir.

#### 6. Okuyucu Kitlesinin İyi Belirlenmesi Gerekmektedir.

Okuyucu kitlesini iyi belirlerseniz kullanılacak dili de belirlemiş olursunuz. Sizlerin de takdir edeceği gibi, çeviri yapacak kişinin anadilini ve çeviri yapacağı dili çok iyi bilmesi gerekmektedir. Çeviri yapacağı kültürü iyi tanımalıdır. Çeviri becerisine sahip olmalıdır. Eğer özgün bir kitap yazılacaksa, kitap yazacak kişinin konuyla ilgili altyapıya sahip olması gerekir. Bunların yanı sıra elbette, anadilini ustaca kullanma becerisine sahip olmalıdır.

Kısaca bazı noktalara değinmeye çalıştık. Bildiklerinizi tekrarlamış olduk aslında. Gelelim Çınceden yapılan çeviri hatalarına. Örneklere geçmeden önce önemle belirtmek isteriz ki amacımız, kimseyi küçük düşürmek ve aşağılamak değildir. Sadece saptadığımız çeviri hatalarından örnekler sunacağız. Çeviri hatalarının hangi boyutlara geldiğini görelim:

## ÇİNCE'DEN YAPILAN ÇEVİRİ HATALARI

Ben Sinoloji Profesörüyüm. Görevim; Çin dilini kullanarak, Çince kaynaklardaki Türk tarihi ve kültürü ile ilgili araştırma yapmaktır. Bunu yaparken de; Çin kültürü, dili, felsefesi, tarihi gibi konularını iyi bilmem gerektiğini düşünmekteyim.

Bilindiği gibi Çin, yakın zamana kadar “uzaklık” ve “bilinmezlik” ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Ne yazık ki uzun yıllar, Çin hakkındaki bilgilerimiz çok sınırlı kalmıştır. Daha sonra Çin'i tanımaya başladığımızda da Çin'i, Batı'nın gözüyle tanımak hatasına düşmüşüz. Batı'da Çin'le ilgili yapılan çalışmaların ve Batı dillerinden yapılan çevirilerin doğruluğunu araştırma şansımız olmadığı için, yapılan çalışmaların tümünü doğru kabul etmek gibi büyük bir yanılığa kapılmışız. Bu nedenlerle, şu anda elimizdeki Çin ile ilgili bilgilerin çoğu ya eksiktir ya da yanlıştır.

Çince imleri Latin harfleriyle yazabilmek için çeşitli transkripsiyon sistemleri oluşturulmuştur. Çince bir metni ya da sözcüğü Latin harfleriyle yazmak isteyen bir kişi, bu sistemlerden birini ya da ötekini seçmek ve kullanmak zorundadır. Ancak, kitapçı raflarını dolduran kitapların hiçbirinde buna uyulmadığını görmekteyiz.

Çincede “tez” olarak yazılan bir sözcük yoktur. Hangi transkripsiyon sistemine göre yazıldığını anlamaksa mümkün değildir. Bazı kitaplarda da; “Wei”, “Şe”, “Çiu”, “Çing”, “Çou”, “Ai Şu Çi”, “Çi Wou Tzu”, “Tzu Hsai Çü fu valisiydi” ( Akyıldız 1988) vb. sözcüklere rastlıyoruz. Kimi sözcük Wade-Giles Transkripsiyon Sistemi 'ne göre yazılmış, kimi de Türkçe okunduğu gibi yazılmış. Anlaşıyor ki, belli bir sisteme uyulmamış.

Başka kitaplara baktığımızda da aynı durumla karşılaşlıyoruz. “Ya Tsz-hwa”, Peh-I ve Shuh Ts'i”, “Yen Yuen”, “Hwui”, “Dük Ngai”... (Olçaytu 2001) vb. sözcükleri kitabın her sayfasında görebiliyoruz. Bu kitapta, hangi transkripsiyon sisteminin kullanıldığını anlamak mümkün değil.

Bazı kitaplarda ise Çince imler kullanılmıştır. Ama kullanılan imlerin kitaptaki konularla yakından uzaktan ilgisi yoktur. Bu imlerin “süs” olarak kullanıldığı çok bellidir. Bazı imlerinse çoğu ters basılmıştır (Pound 2003). Bazı imler ise, Çinceden başka her şeye benzemekte... Çince bilmeyen birinin elinden çıktığı anlaşılan bu anlaşılmasız çizgiler, Çince bilenleri ciddi biçimde rahatsız etmektedir.

Kitapların çoğunda, “kral”, “dük”, “duçes”, “düşes, “şövalye” gibi sözcüklerin sıklıkla kullanılmış olduğunu görüyoruz. Bu sözcükler ilk bakışta okuyucuyu rahatsız etmemektedir. İngilizce ya da başka Batı dillerine özgü olan bu terimleri, Çinceden Türkçeye çevrilen bir metinde kullanmak sizce ne kadar uygundur? “Osmanlı Kralı II. Mehmet, Dük Mehmet'e dedi ki!” ya da,

“Osmanlı Kralı Kanuni, Kraliçenin isteği üzerine Prens Mustafa'yı boğdurttu.” şeklindeki ifadeleri kabul etmek mümkün müdür? Ne yazık ki pek çok akademisyen de bu hataya düşmektedir.

Bu yazımızda bilimsel hatalardan örnekler verirken, ne yazık ki bazı hocalarımızdan da örnekler sunmak durumundayız. Kesinlikle bilinmelidir ki amacımız, kimsenin kişiliğine hakaret etmek ve onları küçük düşürmek değildir.

Bilimsel alanda yapılan pek çok yanlış, ne yazık ki topluma “doğru” olarak sunulmakta ve insanlar yanlış bilgilendirilmektedir. Vahim olan, bu durumu olağan kabul ediyor olmamızdır.

Ülkemizde, Çin ile ilgili yazılmış kitap ya da çeviri eserlerde, tam bir karmaşa yaşanmaktadır. Doğru ile yanlış iç içe girmiş durumdadır. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu okuyucuların anlaması imkânsızdır. Bu yazımızda, yapılan çeviri hatalarıyla ilgili birkaç örnek vermeye çalışacağız. Vereceğimiz örnekler, durumun ne kadar vahim olduğunu gözler önüne sermeye yetecektir.

Piyasaya baktığımızda, inanılmaz bir bilgi kirliliği yaşandığını görmekteyiz. Okuyucuların büyük bir kısmı bunun farkına varamamakta ve kendisine sunulan her bilgiyi doğru kabul etmektedir. Piyasada satılan kitaplarda, sırf okuyucunun ilgisini çekmek için ilginç adlar kullanılmaktadır.

Piyasada satılan kitap adlarına bir göz atalım: “Taocu Seks”, “Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı”, “Zen Budizmi ve Dolmuşa Binme-İnme Sanatı.”

Bu kitap adlarına bakarak biz de kitap adları önerebiliriz. Tarafımızdan önerilen kitap adları: “Mevlana ve Asansöre Binme - İnme Sanatı”, “Nasrettin Hoca ve Bilgisayar Teknikleri”, “Yunus Emre ve Ticarete Verim Artırıcı Yöntemler.”

Önerdiğimiz kitap adlarını duyunca gülüyoruz ama piyasada satılan kitapları hiç kimse yadırgamıyor. Artık okuyucular da, bizler de alıştık.

Çeviri hatalarında bir önemli sorun da çevirilerde kullanılan terimlerdir. Kullanılan hatalı terimler, büyük bir çevre felaketi gibi kirlilik yaratmaktadır. Bazı bilim adamları (!) ise bu terimleri ısrarla savunmaktadır. Bu davranışı anlamak mümkün değildir.

Bilgi kirliliğinin önüne geçebilmek için, mutlaka çevirilerde kullanılan terimlerin standart hale getirilmesi gerekir. Bilim adamları bu konuda çok hassas davranmak zorundadır. Küçük bir örnek verelim:

Ünlü Çinli düşünürün Çince adı “孔子” şeklinde yazılmaktadır. Yabancılar Latin harfiyle, “Kong Zi” diye yazmaktadır. Batılılar “Kong Zi” sözcüğünü “Konfüçyüs”<sup>1</sup> olarak yazmışlardır.

<sup>1</sup> Konfüçyüs adı Konfiçyüs, Konfüçyus vb. değişik biçimlerde de yazılmaktadır.

Konfüçyüs'ün kurmuş olduğu düşünce akımı Ru Jia (儒家) olarak adlandırılır. Batılılar bu düşünce akımına, “Konfüçyanizm”, bu düşünce akımını destekleyenlere de “Konfüçyanist” demişlerdir. “Çince bir sözcüğe “...izm”, “...ist” gibi ekler takarak yeni sözcükler türetmek doğru değildir. Bu hata nesilden nesile devam edip gidecektir.

Piyasada satılan kitapların çoğunda, "kral", "dük", “kont”, "düşes", "şövalye" gibi sözcükler sıklıkla kullanılmaktadır. İşin kötüsü, gözümüz ve kulağımız bu duruma alışmış durumdadır. Ne yazık ki pek çok akademisyen (!) bu hatada ısrar etmektedir.

Batı dünyasına ait olan bu terimleri, Çince'den Türkçeye çeviri yaparken kullanmak doğru değildir. Bu duruma o kadar alışmışız ki, artık yapılan hataların farkında bile değiliz. Örneğin, “Budist rahip” sözcüğü hiçbirimizi rahatsız etmiyor. O zaman sormak gerek, neden “Budist imam” ya da “Budist haham” değil de Budist rahip?

### Yapılan Hatalardan Örnekler:

Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu; 2000 – 2005 yıllarını kapsayan, “Türklerle İlgili Çince Belgelerin Türkçeye Kazandırılması Projesi” başlatır. Beş yıl sürecek olan bu projenin başına, projeyi yürütecek düzeyde Çince bilmeyen bir akademisyen getirilir. Çalışmalar beş yıl sürer. Sonuç, kocaman bir “fiyasko” olur.

Proje yürütücüsü, gerektiği kadar Çince bilmediği için, projenin kontrolünü başkasına kaptırır. Kontrolü eline alan kişi, projeyi üç çalışma grubuna böldürür. Gruplardan biri, sorumlu oldukları bölümü tamamlar ve bağımsız olarak kurumda yayımlar. Projenin başındaki kişi de kendi grubunun çalışmalarını kuruma verir ve o da bağımsız olarak yayımlar. Projenin üç gruba ayrılmasını sağlayan kişi, çalışmasını tamamlayamaz. Artık ortada proje diye bir şey kalmamıştır.

Şimdi; projenin başına getirilen kişinin tamamladığı ve kurumun bastıracağı kitabı ele alalım. Önce kitabın kapağına bir göz atalım.<sup>2</sup>

İlk bakışta tuhaf bir durum yok gibi gözükmektedir. Oysa kapakta çok büyük bir hata bulunmaktadır. Başlangıç düzeyinde Çince bilen birinin yapmayacağı kadar basit bir hatadır yapılan.

Kitabın kapağında “突厥列传 (Tūjué liè zhuàn)” yazması gerekirken, “突厥列砖 (Tūjué liè zhuān)” yazmaktadır. Çince bilmeyenler buradaki hatayı fark edemezler. “Göktürk Monografisi” anlamına gelmesi gereken başlıkta, “monografi” sözcüğü “传” biçiminde yazılması gerekirken,

<sup>2</sup> Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (2006), *Çin Kaynaklarında Türkler, Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang-Shu) 194a “Türkler” Bölümü* (açıklamalı metin neşri), (XXVIII. dizi - sayı 6), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

“砖” biçiminde yazılmıştır. “传 ve 砖” sözcükleri bir birlerine çok benzerler ama aralarında önemli anlam farkı bulunmaktadır. Sözcüklere sesini veren “专” sözcüğü Türkçe de “cuan” olarak okunmaktadır. Çince “专” iminin önüne “人” imi getirildiğinde “传 (zhuán)”; biyografi, kayıt, belge anlamına; “专” iminin önüne “石” getirildiğinde ise “砖 (zhuān)”; tuğla anlamına gelmektedir. Kitaplar hatalı olarak basılmıştır. Artık bu hatanın geri dönüşü de yoktur.

Söz konusu kitaptaki hatalar, sadece kapaktakiyle sınırlı değildir. Kitabın 25. sayfasındaki satırı aynen alalım: “Tu-li Kağan Ping vilayetine kadar geldi; ancak, yolda hastalanıp öldü.” Sorumuz şudur: “Tu-li Kağan Ping vilayetine kadar geldi mi yoksa yolda hastalanıp öldü mü?”

Kitabın 26. Sayfasında da önemli çeviri hatalarıyla karşılaşırız ve hayretler içinde kalıyoruz. Göktürklerden söz eden metnin Türkçeye çevirisinde, “Türkler” denilmektedir. Çince metinlerde 突厥 (Tūjué)<sup>3</sup> sözcüğü geçmektedir. “Türk” sözcüğü geçmemektedir.

Aynı sayfada, “Göktürkler ve hemcinsleri” denmektedir. Acaba “Göktürklerin hemcinsleri” nasıl bir şeydir? Bunu anlamak mümkün değildir.

Metinde, “Milyonlarca esir” denmektedir. Milyonlarca demek, iki milyon ve üstü anlamına gelir. Acaba o dönemde Göktürklerin nüfusu ne kadardır? İki milyon esir ne anlama gelmektedir? Yine aynı sayfada “Reisülküttap” terimi geçmektedir. Bu sözcüğün Türkçe karşılığı yok mudur? Çince metinde geçen bu unvan, neyin karşılığıdır?

Kapakta, olmaması gereken büyük bir hata bulunmaktadır. Kitap içinde de sadece bir sayfada dört büyük yanlış vardır. Ne yazık ki bütün bu hataların altında Profesör unvanı taşıyan bir akademisyenin imzası bulunmaktadır.

Böyle bir eleştiri yaptığımız zaman, bu hareketiniz akademisyenin kişiliğine saldırı olarak kabul edilmektedir. Çeviri yaptığı dile ve konuya yabancı olan bir akademisyenin içine düştüğü bu durum çok üzücü ve düşündürücüdür. Hatalar bu kadarla kalmamakta ve kitabın içinde çok önemli çeviri hataları bulunmaktadır.

Şimdi de Konfüçyüs ile ilgili bir çeviri kitaptan alıntılar yapalım:<sup>4</sup>

“Öğrencilerden bir dedi ki, Hoca'nın dışsal kültürünü dinlemek mümkün ama doğadan ve Göksel Yol'dan söz edişini dinlemek mümkün değildir.” (s. 63)

“Konfüçyüs ağ kullanmaz, oltayla balık tutardı; avlanırken daldaki kuşlara silah atmazdı.” (s. 75)

<sup>3</sup> 突厥 (Tūjué) sözcüğü, Türkçemize “Göktürk” olarak kazandırılmıştır.

<sup>4</sup> Thomas Cleary (1997), *Konfüçyüs Düşüncesinin Temelleri*, Sibel Özbudun (Çev.), İstanbul: Anahtar Kitaplar.

“Bir öğrencisi Konfüçyüs’e berraklığı sordu. Konfüçyüs dedi ki: İğnelemeler ve acı verici ilenmeler seni etkilemiyorsa, berrak sayılabilirsin. İğnelemeler ve acı verici ilenmeler seni etkilemiyorsa, algıları güçlü sayılabilirsin.” (s. 85)

“Konfüçyüs dedi ki: Yol’u sabahleyin duy, o akşam ölecek olsan da gam yeme.” (s. 93)

“Konfüçyüs dedi ki: Kalacak yer düşünen bir şövalye, şövalye sayılmaz.” (s. 95)

“Konfüçyüs dedi ki: Kişi Yol’u yayabilir, ama Yol kişiyi büyütmez.” (s. 101)

“İnsancılık çok mu uzakta? Kişi insanca olmak isterse, insancılık oradadır. (s. 113)

Burada çevirilerini verdiğimiz örnek cümlelerden hiçbir anlam çıkmamaktadır. Bir örnek cümle daha verelim: “Babasız ve yoksul olarak büyüyen Konfüçyüs geçimini çeşitli tuhaf işlerde çalışarak sağlamaktaydı.” (s. 23). Burada sözü edilen “tuhaf iş” ne anlama gelmektedir? İnsan sormadan edemiyor: “Konfüçyüs, ne gibi işlerde çalışmış olabilir ?”

Görüldüğü gibi, sadece İngilizce bilmek, Konfüçyüs ile ilgili bir kitabı çevirmeye yetmemektedir.

Şimdi de “*Çin Simgeler Sözlüğü*” kitabını ele alalım <sup>5</sup>. Kitabın dış kapağında ünlü Sinolog Wolfram Eberhard’ın adı yer almaktadır. Ama nedendir bilinmez, çevirenlerin adı kapakta yer almamaktadır. Çeviriyi yapanların adları iç kapakta yazmaktadır. Çevirenler: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Ayşe Bereket <sup>6</sup>. Kitapta çok fazla hata bulunmaktadır. Bu kitaptan da birkaç örnek verelim:

Bir resim altı yazısı: “Ejderha şeklinde uçurtmaları uçuran çocuklar.” (s. 86) Resimdeki uçurtma “ejderha” biçiminde değil, “kelebek” biçimindedir. Metni yazanlar resme bile bakmamışlar.

Bir resim altı yazısı: “Bir çocuğa itaat eden su mandası.” (s. 206) “Manda”yı hepimiz biliriz de, “su mandası” nasıl bir yaratıktır acaba!

Bir resim altı yazısı: “Maymun üzerine binmiş maymun: ‘her nesil kont rütbesine yükselsin’.” (s. 212). İyi güzel de, “maymun üstüne binmiş maymun” sembolü ne anlama gelmektedir? Çin kültürünü bilmezseniz, “*Çin Simgeler Sözlüğü*” kitabını Türkçeye çevirebilirsiniz ama simgeleri açıklayamazsınız.

Konu başlığı: “Su Kabağı (Kavun)” (s. 277). İnsan sormadan edemiyor: “Su kabağı” ile “kavun” aynı şey midir?

<sup>5</sup> Wolfram Eberhard (2000), *Çin Simgeleri Sözlüğü*, Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket (Çev), İstanbul: Kabalıcı.

<sup>6</sup> Ek: Türk-Çin Sanatı İlişkileri Yrd. Doç. Dr. Yaşar Çoruhlu.



“Konfüçyüs’e ait olduğu zannedilen bir atasözü: Hırsızlıkla suçlanmak istemiyorsanız su kabağı tarlasından geçerken eğilmemeniz gerektiğini söyler.” (s. 277) Herkes bilir ki su kabağı tarlada yetişmez. Konfüçyüs’e ait bir söz nasıl “atasözü” olabilir.

Çin kültürüne yabancı akademisyenlerin çevirdiği ve yayına hazırladığı eserde böyle hatalar olmasını doğal karşılamak gerekmektedir.

Yıllar önce kaybettiğimiz, çok değerli bir bilim adamı, çok sayıda akademisyen yetiştiren saygıdeğer bir hocamız da Çinceye bulaşmakta ve çalışmalarını Çince kaynaklara dayandırma çabasına girmektedir. İstmeden de olsa bilgi kirliliğine katkıda bulunmaktadır.

Şimdi hocamızın “*Türk Mitolojisi*”<sup>7</sup> adlı eserini ele alıp “Ergenekon Efsanesi” ile ilgili sayfalara bakalım.

Göktürklerle ilgili bölümde şöyle bir ifade yer almaktadır: “Daha sonra *Lin* adını taşıyan bir memleket tarafından mağlup edildiler.” (s. 20)

Hemen bir alt satırda da “(Tamamen öldürülen Göktürkler içinde), yalnızca on yaşında bir çocuk kalmıştı. (*Lin* Memleketinin) askerleri, çocuğun çok küçük olduğunu görünce, (ona acımışlar ve) onu öldürmemişlerdi” denmektedir. (s. 20)

İki sayfa sonra da şöyle bir anlatımla karşı karşıya kalıyoruz. “Bir rivayete göre (Göktürklerin) ilk ataları, Hsi-Hai, yani Batı-Denizi’nin kıyılarında oturuyorlardı. *Lin* adlı bir memleket tarafından, onların kadınları, erkekleri, (çocukları ile birlikte) büyüklü küçüklü, hepsi yok edilmişlerdi.” (s. 22)

Hemen bir alt paragrafta anlatım devam ediyor. “(Türklerin eski düşmanı *Lin* devleti, çocuğun hala yaşadığını duyunca), hemen adamlarını göndererek...” (s. 22)

Ergenekon efsanesi ile ilgili Çince metinde “邻国 (lín guó)” terimi geçmektedir. Çince “邻 - lín” komşu, “国 - guó” sözcüğü de ülke anlamına gelir. (Ancak, buradaki anlamını “ulus” diye çevirebiliriz.) Buna göre bu terimin “komşu bir ulus” olarak çevrilmesi gerekmektedir. Ortada “Lin Devleti” falan yoktur.

Burada yapılan hatanın nerelere ulaştığını görelim. Bir akademisyen tarafından yazılmış olan “*Türk Mitolojisinin Anahatları*”<sup>8</sup> adlı eseri elimize aldığımızda, “Rivayete göre Göktürklerin ataları *Lin* devleti tarafından yenilgiye uğratarak tümüyle yok edilirler...” şeklinde bir ifade ile karşılaşmaktayız. Yazarın bu bilgiyi Çince bilmediği, Çin kaynaklarından yararlanmadığı ve başka bir kaynaktan aldığı anlaşılmaktadır. Alıntı nereden yapılmış diye baktığımızda ise, bir önceki eserden yararlandığını görmekteyiz.

<sup>7</sup> Bahaeddin Ögel (1971), *Türk Mitolojisi* (Cilt I), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

<sup>8</sup> Yaşar Çoruhlu (2002), *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabcacı.

Tarihte asla var olmamış olan bir “Lin Devleti” yaratılmıştır. İki akademisyenin peş peşe yaptığı bu bilgi yanlışını kim düzeltecektir? Ne yazık ki bu hata böylece devam edip gidecektir. Çünkü hatayı yapanlar, konunun uzmanı kabul edilen akademisyenlerdir.

“*Türk Mitolojisinin Anahatları*” isimli eserde bir bilgi yanlışısı daha bulunmaktadır. Yazar kitapta “Çin kaynaklarından Shih-Chi ve Hou-han-shu’da gök ve yer ibadetlerinden bahsedilirken Hunların bir ejder festivali düzenlediğinden söz edilir. Hsiung-nuların merkezlerinin Ejder Şehri anılışı da belki eskiden bazı Türk toplulukları arasında ejder kültürünün varlığını ortaya koyuyor...” demektedir. (s. 133)

Yazar Shi Ji ve Hou Han Shu adındaki Çin kaynaklardan söz etmektedir. Ancak bununla ilgili bir referans göstermemektedir. Buradan da yazarın Çince bilmediği anlaşılmaktadır. Çince bilmeyen bir kişinin böyle bir iddiada bulunması son derece sakıncalıdır. Burada kullanılan ifadeyi ikincil bir kaynaktan aldığı ve aynen aktardığı anlaşılmaktadır. Başka akademisyenler de bu kitaptan yararlanacak ve bilmeden de olsa hatanın yayılmasına katkıda bulunacaklardır; aynen söz konusu eserde olduğu gibi.

Şunun kesinlikle bilinmesi gerekir ki ejderha bir Çin motifidir. “Ejderha” Çinlilerin atası sayılan bir hayvandır. Çinliler kendilerine “龙的传人 (Lóng de chuánrén)” yani, “ejderha soyu” derler. Ejderha hiçbir zaman bir Türk motifi olmamıştır. Bu önemli bir bilimsel hatadır.

İnternet aracılığıyla yayılan bilimsel kirlilik ise ciddi boyutlardadır. Çin ile ilgili herkes kafasına göre bir şeyler yazmaktadır. Örneğin; Polis Koleji öğrencilerinin çıkardığı dergide Konfüçyüs’ün bir sözüne yer verilmiş: “Allah’ım bana bahçesi çiçek, rafları kitap dolu bir ev ver, başka bir şey istemem.” Konfüçyüs böyle bir şey demiş mi, buna değinmeyeceğim. Tümcenin başındaki “Allah’ım” sözcüğü, bilgi kaynağının ne kadar güvenilir olup olmadığını gözler önüne sermektedir.

Polis Akademisi tarafından çıkartılan derginin arka kapağında da Konfüçyüs’e ait bir söz yer almaktadır: “Gerçek bilim, bildiğimizi bilmek ve bilmediğimiz şeyleri de bilmemektir. Yalancı bilim ise, bilmediğimiz şeyleri biliyoruz sanmak ve gerçekten bildiğimizi bilmemektir.” Konfüçyüs’e ait bu anlamlı söz<sup>9</sup> Türkçeye yanlış çevrilmesinden dolayı ne yazık ki anlamsız bir söz öbeği haline dönüşmüştür. Bu sözün aslı şudur: “子曰: 知之为知之、不只为不知、是知也。(Zi yuē: Zhīzhī wéi zhīzhī, bùzhī wéi bùzhī, shì zhī yě.). Konfüçyüs diyor ki: Bilen ve bildiğinin farkında olan; bilmeyen ve bilmediklerinin farkında olan, gerçek bilgili insandır.”

<sup>9</sup> Konfüçyüs’ün bu sözünü farklı biçimlerde çevirebiliriz: “Bildiğinin farkında olmak; bilmediğinin de farkında olmak, işte gerçek bilgi budur.” “Eğer bir insan; bildiklerinin ve bilmediklerinin bilincindeyse, gerçek bilgili insan odur.” “Bildiğini ‘biliyorum’, bilmediğini ‘bilmiyorum’ diyen, gerçek bilgindir.” Bülent Okay (2017), *Konfüçyüs*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, s. 22.

Çinli ünlü yazar Bayan Tie Ning tarafından yazılmış olan “Sonsuz Ne Kadar Uzun”<sup>10</sup> adlı romandan da birkaç örnek verelim. Eserin İngilizceden çevrildiği anlaşılmaktadır.

Kitabın, Yazar Hakkında bölümünde yazar tanıtılırken şöyle bir ifade yer almaktadır: “*Tie Ning’in Oh Xiangxue!* isimli kısa öyküsünün biri uyarlaması olan ve aynı ismi taşıyan film, 41. Berlin Uluslararası Film Festivali ve Çin Golden Altın Horoz Film ödülleri ve Yüz Çiçek Film Ödüllerinde çok sayıda dalda ödüle değer bulunmuştur.”

Burada yer alan “Golden Altın” ifadesi ilginçtir. Editörün eseri nasıl kontrol ettiği anlaşılmaktadır. Gelelim çeviri hatalarına:

“Son gördüğüm ise Haomen Kuru Bira’ydı.” (s. 64). Çevirmen, “dry beer” terimini çevirirken, “dry” sözcüğünü “kuru” olarak çevirmiştir. Bilindiği gibi, “dry” sözcüğü, bir içkinin sert olduğunu ifade eder. Çevirmen bu basit ayrıntıyı bile bilmemektedir.

“İşkembe denen et türünden hoşlanmayı öğrendiğim yerin ‘güney uç’ olduğuna inanıyorum.” (s. 90). Cümlede ne söylenmek istediği anlaşılmamaktadır. Ayrıca, “işkembe” bir et türü değildir. Türkçemizde “sakatat” olarak geçmektedir.

Dipnotta şöyle yazmaktadır: “ren ve yi iki Çin harfidir.” (s. 95). Çince “harf” yoktur.

“Sinek raketini kullanarak sinek öldürmeyi dahi beceremezdi.” (s. 100). Türkçemizde “sinek raketi” diye bir sözcük kullanılmaz. Türkçede bu alete “sineklik” denir.

“Ceketin boyuna doğru olan düğmelerini açık tutar, buradan dışarı çıkan parlayan beyaz gömleğinin yakası insana bir türlü yakınlık hissi verirdi.” (s. 102). Burada çevirmenin, “ceketin üst düğmelerini” anlatmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

## SONUÇ

Bilinçsizce doğaya atılan bir kâğıt parçasının ve sigara izmaritinin doğaya karışması için en az 3 ay gerekmektedir. Bir kibrit çöpü 6 ayda, sigara filtresi ise 1-2 yıl içinde doğaya karışmaktadır. Bu süre tahta parçası için 15 yıl olmaktadır.

Bir alüminyum kutu, doğa koşullarına bağlı olarak, 10 ile 100 yıl kadar bozulmadan kalabilmektedir. Plastik şişe 100 ile 1000 yıl, cam şişe ise 4000 yıl, bozulmadan doğada kalabilmektedir. Nükleer ve kimyasal kirliliğin zararlarını ise anlatmaya sözcükler yetersiz kalmaktadır. En dayanıklı cisim bile en fazla 4000 yıl dayanmakta ve sonunda doğaya karışmaktadır. Bilimsel kirlilik ise artarak devam etmektedir.

<sup>10</sup> Tie, Ning (2013), *Sonsuz Ne Kadar Uzun*, Nuri Razi (Çev.), İstanbul: Kalkedon.

Doğru düzgün Türkçe bilmeyenler, çeviri yaptıkları dile hâkim olamayanlar, çeviri yaptıkları kültürü tanımayanlar piyasadalar... Bilimsel kirliliğin sorumluları içinde ne yazık ki akademisyenler de bulunmaktadır.

### KAYNAKÇA

Akyıldız, İsmail (1988), *Konfüçyüs Konuşmalar, Diyaloglar*, İstanbul: Gün Yayıncılık.

Cleary, Thomas (1997), *Konfüçyüs Düşüncesinin Temelleri*, Sibel Özbudun (Çev.), İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Çoruhlu, Yaşar (2002), *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabalcı.

Eberhard, Wolfram (2000), *Çin Simgeleri Sözlüğü*, Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket (Çev.), İstanbul: Kabalcı.

Kaya, Korhan (2006), *Sanskrit-Türkçe Sözlük*, Ankara: İmge.

Okay, Bülent (2017), *Konfüçyüs*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Olcaytu, Neşe (2001), *Konfüçyüs Bilgeliği*, İstanbul: Anahtar.

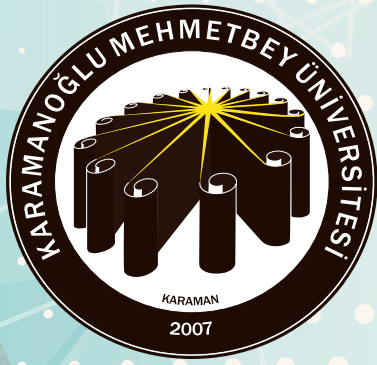
Ögel, Bahaeddin (1971), *Türk Mitolojisi (Cilt I)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Pound, Esra (2003), *Konfüçyüs - Özdüşünü, Sarsılmaz Eksen, Başak, Ahmet Yücel (Çev.)*, İstanbul: Hece.

Tie, Ning (2013), *Sonsuz Ne Kadar Uzun*, Nuri Razi (Çev.), İstanbul: Kalkedon.

Togan, İsenbike, Gülnar Kara, Cahide Baysal (2006), *Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang-shu) (XXVIII. Dizi-Sayı 6)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

\_\_\_\_\_ (2002), *Konfüçyüs, 'Lun-Yü'*, Mehmet Türdeş (Çev.), İstanbul: Sarmal.



KARAMANOĞLU MEHMETBEY  
ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI  
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES

MAKALE BİLGİLERİ  
ARTICLE INFO

Geliş Tarihi / Submission Date  
21.09.2019

Kabul Tarihi / Admission Date  
19.11.2019

e-ISSN  
2687-5586

## VERDE el-YÂZİCÎ: HAYATI ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ WARDA al-YAZIJI: HER LIFE and LITERARY IDENTITY

**Gamze YÜCETÜRK KURTULMUŞ**

*Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,  
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Ardahan-TÜRKİYE, gamzeyuceturk@ardahan.edu.tr*

### Öz

Osmanlı yönetimi altındaki Lübnan'da edebiyat ve ilim camiasının önde gelen ailelerinden birinde yetişmiş olan Verde el-Yâzicî, o dönemin şartları göz önüne alındığında sadece Ortadoğu'daki değil, dünya genelindeki diğer kadınlara göre de şanslı sayılacağı ayrıcalıklara sahip olmuştur. Babası Nâsif el-Yâzicî edebiyat ve dil alanındaki çalışmalarıyla, Nahda Hareketi'ndeki faaliyetleriyle camiada önemli bir yer edinmiştir. Babasının öğrettikleri sayesinde erken yaşta şiir yazmaya başlayan Verde ise babası ve kardeşi İbrahim ile aynı yoldan giderek yaşadığı dönemde Arap şiir geleneğini yeniden canlandırmıştır. Bir kadının edebî sahada başarı gösterebileceği yönünde kadınlara cesaret vermiş, onlara öncülük etmiştir. Mersiye şairi olarak da bilinen Verde el-Yâzicî, şiirlerinde ele aldığı konuların ve şiiri işleyiş tarzının çağdaş kadın şairlerden farklı olması bakımından önemli bir şahsiyettir. Ne var ki edebiyat tarihi araştırmaları onun çalışmalarını ve katkılarını göz ardı etmiştir.

Bu makalede, hakkında çok az kaynağa ulaşılan Verde el-Yâzicî'nin yetiştiği ortam, hayatı ve edebî kişiliği ile çalışmaları hakkında bilgi verildikten sonra divanından birkaç şiir örneği de sunularak onun Arap edebiyatıyla ilgilenenlere tanıtılması amaçlanmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Verde el- Yâzicî, Kadın şair, Lübnan edebiyatı, Osmanlı dönemi Arap şiiri.

### Abstract

Verde el-Yaziji, who grew up in one of the leading families of the literature and science community in Lebanon under Ottoman rule, had the privileges to be considered lucky compared to other women not only in the Middle East but also in the world when the conditions of that period were taken into consideration. Her father Nâsif el-Yaziji gained an important place in the community with his studies in literature and language and his activities in the Nahda Movement. Verde el-Yaziji, who started writing poems at an early age thanks to the teachings of her father, revived the Arab poetry tradition in the same way as her father Nâsif and brother İbrahim. She encouraged and pioneered that a woman could succeed in the literary field. Verde al-Yaziji, also known as an elegiac poetess, is an important figure in terms of the subjects she dealt with in her poems and the way her poetry works differ from contemporary women poets. Unfortunately, the history of literature researches has ignored her work and contributions.

In this article, it is aimed to introduce the poet to those who are interested in Arab literature by presenting a few examples of poetry from her diwan after giving information about the environment, life and literary personality of Verde al-Yaziji, about whom very few resources are reached.

**Key Words:** Warda al-Yaziji, Poetess, Lebanese literature, Ottoman period Arabic poetry.

## GİRİŞ

Dört yüz yıl (1516-1918) boyunca Osmanlı hâkimiyetinde kalan Lübnan, o dönem bütün Bilâdu’ş-Şâm bölgesinde olduğu gibi feodal sistem ile yönetilmiştir. İmparatorluğun gönderdiği Türk valiler, önemli şehirler ile bunların çevresini yönetirken eski iktâ sahipleri ve Dürzî emirler bölgenin geri kalan kısmından sorumlu olmuşlardır (Demirayak, 2015, s. 21). Fethettiği diğer yerlerde olduğu gibi burada da halkın din, sosyal yaşantı ve kültürüne müdahale etmemesi sebebiyle Osmanlı, Lübnan’ı uzun yıllar hâkimiyeti altında tutabilmiştir.

Osmanlının hoşgörülü yönetim anlayışına rağmen feodal sistemin getirdiği zayıf merkezî yönetim, bölgede ciddi sorunlar doğurmuştur. Müslümanların bir kolu olan ancak kendilerine özgü ibadet biçimleri ve geleneklerine bağlı yapıları ile bilinen Dürzî aileler, (Demirayak, 2015, s. 25) özellikle 18. yüzyılda artan iç çekişmeleriyle ön planda olmuştur. Bu ailelerin yaşadığı çekişmelerin sonucunu Demirayak şöyle ifade etmiştir:

“Şihâb ve ‘Abdu’l-lâm aileleri ilk olarak kendi içlerinde kopmalar yaşamış, daha sonra bu ailelerden bir kısmı din değiştirerek Hristiyanlığı benimsemiştir. Bunlardan Canpolat ailesi ile diğer Dürzî aileler arasında başlayan güç mücadelesi, onları hem sayı bakımından hem de ekonomik açıdan zayıf düşürmüştür” (s. 26).

Bu durum Lübnan’daki Dürzî egemenliğinin sona ermesine ve Marunîlerin güçlenmesine neden olmuştur. 1840 ve 1861 yıllarında gerçekleşen çatışmaların ardından 1861-1920 yılları arasında geçerli olacak Lübnan Dağı Protokolü ile Marunî idaresine ve mezhep temsiline dayalı mutasarrıflık sistemiyle (Demirayak, 2015, s. 27) daha da güçlenen Marunîler, 20. yüzyılda bölgede etkin bir konuma gelmiştir.

19. yüzyılda Lübnan’da yoğun bir şekilde faaliyet gösteren Misyoner okullarında Arapça yerine İngilizce ve Fransızca eğitimler verilmiş, birçok Müslüman ve Dürzî’nin Hristiyan olması sağlanmıştır. Yine bu yüzyılın ortalarında ise Hristiyanların geliştirdiği Arap milliyetçiliği akımı ortaya çıkmış ve Birinci Dünya Savaşı sonrası Paris Barış Konferansı’nda Marunî temsilcilerinin savunduğu Fransa himayesi altında ayrı bir Lübnan Devleti fikri kabul görmüştür (Bağlıoğlu, 2008, s. 15). Bunun üzerine 1920 yılında Fransız mandası olarak Büyük Lübnan Devleti kurulmuş ve 1943’te ise bu devlet bağımsız hale gelmiştir.

Lübnan, bağımsız bir devlet oluncaya dek yönetimde etkin halde bulunan Canpolat ailesinin Kürt, Arap ve Kafkas kökenli olduğu yönünde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ailenin bilinen en eski tarihi 1500’lü yıllara uzanır. 1550 yılının başlarında Kasım Bey’in oğlu Canpolat Bey, Kilis Sancakbeyliğine getirildikten sonra aile artık Canbolatoğulları olarak anılmaya başlanır (Abdu’l-Kerim’den akt. Akis, 2015, s. 392). Onun ölümünden sonra oğulları ve torunları Halep ve çevresinde devlet yönetiminde bulunmaya devam etmiştir. Canbolatoğlu Ali Paşa isyanından

(1608) sonra ise ailenin bir kısmı güneye sürülmüştür. İsyana destek sağlamış olan Lübnanlı Dürzî Emiri II. Fahreddin'in çağrısıyla da 1630 yılında Humus'tan Lübnan'a gelerek buraya yerleşmişlerdir. Daha sonra burada evlilik yoluyla Dürzîlerle kaynaşan Canbolatlar yerel siyaseti belirleyen güç konumuna gelmişlerdir (Akis, 2015, s. 402; Yâzicî, 2002, s. 521).

Osmanlı yönetiminde önemli görevlerde bulunmasıyla adından söz ettiren Canpolat ailesine, 17. yy. sonlarında Nâsîf el- Yâzicî'nin dedesi Said el- Yâzicî'nin Lübnan'ın son valisi Emîr Ahmed el-Ma'an'ın kâtibi olmasıyla Türkçe bir ad olan *Yazıcı* soyadı verilmiştir ("el-Yâzicî ve Eşeretun fi's-Şekâfeti'l-'Arabiyye", parag. 2). Bu ailenin edebî yönüyle tanınması ise Nâsîf el- Yâzicî ile başlamış görünmektedir. Bu makalenin konusu olan kızı Verde el-Yâzicî de edebiyat alanına önemli katkılar sağlamıştır.

### HAYATI VE SOSYAL ÇEVRESİ

Arap şiirinin öncülerinden Verde el-Yâzicî, 1838 yılında Lübnan'ın bir sahil kasabası olan Kefruşima'da doğmuştur. el-Yâzicî'nin soyu, Osmanlı yönetimi sırasında Arap edebî uyanışına katkı sağlamış, edebiyat ve ilim ehli bir aileden gelmektedir. Babası Şeyh Nâsîf el-Yâzicî'dir (1800-1871), annesinin kim olduğu bilgisine ulaşamamıştır.

Arap dilbilimcisi, gazeteci ve şair olan Nâsîf el-Yâzicî'nin üç divanı ve bir dil sözlüğü bulunmaktadır. Beyrut'ta Rum Katolik Patrikhane Okulunda, Bustânî Devlet Okulu ve Amerikan Kolejinde Arapça öğretmiştir. Hafızlık ve hattatlık yönleri de bulunan Nâsîf, bu yeteneklerinden dolayı Emir Beşîr Şehabî'nin yanında kâtip olarak görev almış ve hükümdarlığının sona erdiği 1840 yılına dek -on iki sene boyunca- onun hizmetinde bulunmuştur.

Bu ailenin edebî geleneğinin oluşumunda aile reisinin etkisi büyüktür. Baba bir edebî eser ortaya koyar, vefatından sonra ise en büyük çocuk onu tamamlayıp şerhini yapar, tıpkı küçük kardeşin abinin vefatı durumunda onun yarım kalan ve eksik olan çalışmalarını tamamlaması gibi. Verde el-Yâzicî'nin kardeşi İbrahim el-Yâzicî (1848-1906) kardeşleri arasında en meşhur olanıdır. Babasının yarım kalan pek çok çalışmasını tamamlamış, tıpkı babası gibi Rum Katolik Patrikhane Okulunda Arapça öğretmenliği yapmış ve iki dil sözlüğü telif etmiştir (İsmail, t.y., parag. 3). Ayrıca İbrahim el-Yâzicî, modern dönem Arap edebiyatında eleştiri türünün ilk çalışmalarını -bu çalışmalar klasik dönem eleştirisinin taklidinden öteye gidememiş olsa da- yapanlardandır. Her alanda olduğu gibi eserlerinin üslubunda da babasının yolundan giderek klasik dili ve klasik edebiyatı benimsediği *Nuhbetu'r-Râid* adlı eserinden anlaşılacaktır (Yâzicî, 2002, s. 400, 509). En küçük kardeşi Halîl el-Yâzicî (1856-1889) çocukluğunda okula gitmemiş, Verde'den okuma-yazmayı öğrenmiştir. Arapça öğretmenliği ve sözlük telifinde babası ve abisini izlemiştir. Habîb

el-Yâzicî (1833-1870), Abdullah el-Yâzicî, Saîd el-Yâzicî, Vedit' el-Yâzicî, Şehâde el-Yâzicî ve Selîm el-Yâzicî bu geniş ailenin diğer önemli yetenekleridir.

Verde el-Yâzicî ise Arapça ilmini ilk önce babasından almış ve şiire eğilimi o sıralar başlamıştır. Babası, şehir dışındayken manzum halde mektuplaşmalarla ona şiiri öğretmiştir. Böylece Verde, on üç yaşında şiir yazmaya başlamıştır. Çocukluk çağında ailesiyle birlikte Beyrut'a taşınmış ve oradaki Amerikan Kız Misyoner Okulunda okumuştur. Fransızcanın temellerini ise Yahudi asıllı Hristiyan bir hanımdan öğrenmiştir. Kalabalık bir ailede büyüyen Verde el-Yâzicî, kendisinden küçük olan kardeşlerinin eğitimine yardımcı olduğu gibi bir süre özel bir okulda öğretmenlik de yapmıştır (Ziyâde, 1980, s. 17).

Verde'nin şiir yazdığı gün, dönemin -özellikle de kadınların- yaygın cehaleti göz önüne alındığında onun şiirinin parlaklığı, erkek çağdaşlarını şaşırtmış ve korkutmuştur. Çünkü onlara göre kadının doğasında şiir yoktur ya da kadınlar şiir konusunda yeteneksizdir (Raif, 2017, s. 2)<sup>1</sup>. Öyle ki Verde el-Yâzicî'nin bazı şiirleri, mükemmelliğinden ötürü bir kadına ait olabileceği düşünülmeyle, kardeşi İbrahim el-Yâzicî'ye dayandırılmıştır. Krymsky'ye göreyse el-Yâzicî, şiirlerindeki tasvirlerini babasının çocukken kendisine yazdığı şiirlerden esinlenerek yeni bir şey üretmeden yazmıştır (Krymsky'den akt. Raif, 2017, s. 8).

Butrus el-Bustânî'nin o dönem Lübnan ve Suriye'deki kadının toplumdaki durumunu dile getirdiği sözlerinden erkeklerin kadının edebî bir eser ortaya koymasına neden şaşırdıkları daha iyi anlaşılmaktadır. el-Bustânî'nin sözü edilen 1849 yılındaki "Kadınların Eğitimi" adlı konuşmasından bir bölüm şöyledir: "Kadın acınacak bir durumdadır, ondan ancak hakaretle söz edilir, erkeğin karşısında ya da halka açık yerlerde görünmesine izin verilmez. Hristiyan kadınlar, Müslüman kardeşlerinden daha fazla özgürlerse de örtünme sistemine uymak zorundadırlar. Her ikisi de aynı oranda cahildir ve her ikisinin de hakları yeniyordur." (Raif, 2017, s. 3). Kadının bu denli hor görüldüğü bir ortamda Verde el-Yâzicî gibi birçok Hristiyan kadın öncünün yetiştiği misyoner okulları, Arap Rönesansı'nın (Nahda Hareketinin) başlangıç noktası olmuş ve 1820-1860 yılları arasında sayısı otuz üçü bulmuştur. 1860 katliamından sonra ise Beyrut'taki misyoner okulları taşınmış ya da kapanmıştır. Kızlarını okutmak isteyen bazı Müslüman aileler, bu okullardaki eğitimin dinî yapısından ötürü zaten bu misyoner okullarına kızlarını göndermekten sakınmışlar ve evde ders verme yolunu seçmişlerdir. 1860'lı yıllardan sonra misyoner okulları varlığını sürdürse de önde gelen Müslüman ailelerin girişimleriyle kızlar için devlet okulları açılmaya başlanmıştır. Bunların yanı sıra 1881'de Emilî Sursuk ve Lebibe Jahshan ortak olarak

<sup>1</sup> Bu kaynağın tam metnine yazarla iletişim neticesinde Word dosyası halinde ulaşılmıştır. Bildiri tam metin kitapçığına ulaşılamadığından var olan Word dosyası halindeki kaynağa göre sayfa numarası verilmiştir.



kızların eğitimi için ilk enstitüyü kurmuştur. 1914'te ise *Arap Kadınının Uyanışı* adlı bir kadın derneği açılmıştır. Tabii bunlar dernek, edebiyat salonu ve enstitülerin ilk örnekleri olduğu için burada isimleri özellikle anılmıştır, daha sonraki yıllarda sayılarının arttığı bilinmektedir. Ayrıca Lebîbe Hâşim'in *Fetâtuş-Şark*'ı (1906), Afife Kerem'in *el-Mer'a es-Sûriyye* (1911) adlı dergileri gibi Lübnanlı kadınlar, gazete ve dergiler kurup bu yayınlarda makaleler de yazmıştır (al-'Id, 2008, s. 15-16). Verde el-Yâzicî de bu dergilere makaleleriyle katkıda bulunarak kadınlara desteğini göstermiştir.

Verde el-Yâzicî, 1866 yılında Lübnanlı bir öğretmen olan Francis Şimon ile evlenmiştir. Bu evlilikten, gazetelerde birtakım görüşleri yayınlanan Lebîbe adında bir kızı ile iki oğlu olmuştur. Kocasının vefatından sonra doktor olan oğlu Selim Şimon ile birlikte 1899 yılında İskenderiye'ye gitmiş ve vefat ettiği 1924 yılına dek orada kalmıştır (Ziyâde, 1980, s. 19). Özel hayatı ve arkadaş çevresine dair çok fazla bir bilgi olmasa da hayatı boyunca Ayşe Teymûriye, Mey Ziyâde ve Verde Türk gibi birkaç kadın şairle devamlı iletişim halinde olduğuna mektuplaşmalardan ve Ziyâde'nin onun hakkındaki biyografisinden ulaşılmaktadır. Louis Şeyhî, *Târîhu'l-Âdâbi'l-'Arabiyye* adlı kitabında onun ölümünü şu sözlerle ifade etmiştir: "1924 senesinin başlarında ölüm, Mısır'daki el-Yâzicî adlı ulu ağaçtan bir dalı çekip kopardı." (Şeyhî'dan akt. Raif, 2017, s. 4). Arapçaya ve Arap şiir geleneğine sahip çıkma yolunda yaptığı çalışmalar, ne yazık ki ancak küçük bir kesim tarafından kıymet görmüştür. Bunu gösteren hareketlerden biri, 1928 yılında Suriye ve Lübnan'dan çok sayıda kadın derneğinin *Kadın Birliği*'ni oluşturmak için bir araya geldiği ilk konferansta kadınların edebî statüsünü sağlamlaştırmış Verde el-Yâzicî'nin bir portresinin Beyrut Milli Kütüphanesi'nde açılmasıdır.

İçerisinde çağdaş kadın şairlerin kasidelerinin yanı sıra Verde'nin divanından seçmelerin de olduğu, 1929 yılında yayınlanmış *eş-Şi'ru'n-Nisâ'ıyyu'l-'Asrî ve Şehîrâtu Nucûmih* (Modern Kadın Şiirleri ve Meşhur Yıldızları) adlı on sayfalık bir kitapçık (Raif, 2017, s. 4) da Verde ve çağdaş kadın şairlerin eserlerine bir vefa örneği olarak kabul edilebilir.

## EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DİVANI

Verde el-Yâzicî'nin kitap halindeki tek eseri *Hadîkatu'l-Verd* (Gül Bahçesi) adlı divanı olsa da onun *el-Mer'etu's-Şarkıyye* (Doğulu Kadın) başlığı altında toplanmış makale serisi de bulunmaktadır (Raif, 2017, s. 3). Makaleleri; *el-Firdevs*, *Fetâtu's-Şark*, *ed-Diyâ*'da (kardeşi İbrahim el-Yâzicî editörlüğünü yapmıştır) ve *Lisânu'l-Hâl*'de yayınlanmıştır. Bu makalelerinde Arapçılığı ve Arap dilini savunmasının yanı sıra Doğu kadınının bakışlarını bilim, sanat ve diğer faaliyetlerde ciddi ve usta meselelerle ilgilenen Batı kadınına çevirmeye ve kabuklarından çıkıp

Batı kadını gibi aile, toplum, dil ve vatanlarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri üzerine düşünmeye davet etmiştir (Ziyâde, 1980, s. 56-57).

*Hadîkatu'l-Verd*, 1867 yılında Beyrut'ta 58 sayfa olarak yayınlanmıştır. Bu divan, şairin tek kitabı olması bakımından önemli ve belki de bugün hâlâ anılma sebebiyken, aynı zamanda şairin çağdaşları arasında üç defa baskısı yapılan tek eseridir. Şairin her yeni baskıya yeni kasideler eklediği divanın, ikinci baskısı 1887'de Beyrut'ta, üçüncü baskısı 97 sayfa olarak 1914 yılında Kahire'de çıkmıştır (Raif, 2017, s. 5).

Bu makalede üçüncü baskısını ele aldığım kitabın ilk sayfasında önsözün altında hiçbir imza olmamasına rağmen yayıncının sözleri olduğu; hem el-Yâzicî'yi hem de genel olarak kadını över nitelikteki şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

Fettah olan Allah'ın adıyla. İzzet ve ihtişamıyla eşsiz olan Allah'a hamd ederim. Yeteneklerini erkeklere olduğu gibi kadınlara da vermiştir. Buna (esere) gelince merhum Şeyh Nâsîf el-Yâzicî'nin hâlihazırda hayatta olan kızı Verde Hanım'ın manzumelerinden derlenmiş bir parçadır. Bu sanatta parmakla gösterilen ilk kişidir. Bu yüzden eserlerini takipte olan çağdaşlarımızın dikkatini çekmek için şiirlerinden üzerinde durduklarımızı yayınlamaya uygun gördük. Ve başarı Allah ile. Âmin.

Divanındaki şiirlerin hiçbirisinde başlık olmadığı görülmektedir, sadece birer ikişer cümleyle söz konusu şiirle alakalı bilgilendirici cümleler bulunmaktadır. Divanın bu baskısında 55 -Raif'in hesabına göre 79 (s. 5)- kaside olmakla birlikte bu sayı kasidenin tanımına göre değişir. Aynı baskıda birkaç kısa şiirle Doğulu kadın hakkında yazdığı ve *ed-Diyâ*'da yayımlanmış bir yazısı da bulunmaktadır.

Verde el-Yâzicî'nin şiir sanatı, Arap şiir geleneğini ve Abbasi dönemindeki Altın Çağ'ın estetik anlayışını yeniden canlandırmıştır. Şiirlerini klasik kaside formunda yazmış ve imgelerini anlamları farklı, söylenişleri benzer olan sözcüklerle klasik estetiğe uygun bir biçimde oluşturmuştur. Dönemin yazarlarına seslendiği övgüler, selamlamalar ve mektuplardan oluşan şiirler kadar methiye ve mersiyeler de yazmıştır (al-'Id, 2008, s. 45). Ayrıca *Gül Bahçesi* anlamındaki divanın başlığında da görüleceği üzere pek çok şiirinde *gül* kelimesiyle hem kendi adını hem de çiçek ismini kastettiği tevriye sanatı bulunmaktadır. Bu sanatın örneklerineyse daha divanın ilk şiiri olan şu beyitlerde rastlanmaktadır:

يا وردة الترك اني وردة العَرَبِ      فبيننا قد وجدنا أقرَبَ النَّسَبِ  
اعطاك والدك الفن الذي اشتهرت      الطافه بين اهل العلم والأدب

(el-Yâzicî, s. 30)

*Ey Türk gülü, bense Arap gülü*

*Aramızda bulduk en yakın bağı*

*İhsan etti baban sana**İlim ve edebiyat ehli arasında lütufları meşhur olan sanatı*

Çağdaşlarından ve adaşlarından biri olan Verde Kubba'nın kendisine gönderdiği beyitlerine cevaben yazdığı şu beyitlerde tevriye sanatını etkili bir şekilde kullandığı görülmektedir:

أزهارُ وردٍ قطفناها بأبصارٍ      و نشرُ وردٍ شممناه بأفكارٍ  
و وردةٌ اثمرت في القلب اذ غُرست      و لم أرى وردةً تأتي بأثمارٍ  
لقد سمعت في الورى قدراً و لا عجبٌ      فالوردُ بين الورى سلطانُ أزهارٍ

(el-Yâzicî, s. 38)

*Çiçeklerini güllerin gözlerle kopardık  
Ve hoş kokularını güllerin düşüncelerle aldık  
Bir gül dikildiğinde, kalpte meyve verdi  
Fakat ben, meyvelerle gelen bir gül görmedim  
Halktan değerli fakat gayet tabii bir şey duymuştum  
Halk arasında güller, çiçeklerin sultanıdır*

Şairin kasideleri sadece üslup ve şekil bakımından değil konu bakımından da klasik şiire uygun işlenmiştir, sevgilinin göç edişinin tasviri ve bundan duyulan üzüntü de klasik şiirin en sık rastlanılan konularındandır. Ancak bu türden şiirlerinde Verde el-Yâzicî, sevgilinin kimliğini gizleyerek bir kadın arkadaşa hitap ettiğini söylese de Mey Ziyâde'nin belirttiği gibi bunu kadının duygularını bile gizlemeye mecbur bırakıldığı toplum kurallarına uymak için (Ziyâde, 1980, s. 35) yapmış olması muhtemeldir. Fakat böyle bir durumda aşağıdaki beyitteki gibi açık bir isim kullanması da düşündürücüdür.

رحل الحبيب و حسن صبري قد رحلُ      فمتى يعود الى منازلهِ الأول  
و تضيء أرضٌ أظلمت من بعده      و تقرُّ عيني باللقا قبل الأجلُ

(el-Yâzicî, s. 5)

*Sevgili göç etti, dahası Hasan Sabri göç etti  
Ne zaman döner ilk evlerine  
Ne zaman aydınlanır onun ardından kararın yeryüzü  
Ne zaman gözüm aydın olur ecelden önceki buluşmayla*

Yine bir kadın arkadaşına gönderildiği ifade edilen mektuptaki beyitlerin aslında bir sevgiliye yazıldığı, önceki beyitteki gibi açıkça belli edilmemiş, dilbilgisi kurallarıyla ele verilmiştir:

مني السلامُ على الذي هجر الحمى      فجرت دموعي كالسحاب عندما  
الشوق زاد من البعاد تحسراً      والنوم صار على العيون محرماً

(el-Yâzicî, s.4)

*Benden selam olsun, sığınağı terk edene  
Çokça yağmur döken bulutlar gibi gözyaşlarım sel oldu  
Uzaktakine özlem arttığında iç geçirerek  
Ve uyku haram olduğunda gözlere*

el-Yâzicî'nin sevgiliye hitap ettiği şiirleri az olmamakla birlikte o, daha çok mersiyeleriyle adından söz ettirmiştir. Şiirin bu türüyle öne çıkmasındaki muhtemel sebepse ailesinden çok fazla kişinin dünyadan göç etmesinin derin acısını yaşamasıdır. Bu ölümlerden onu en çok etkileyeni belki de babasınınkindir. Verde el-Yâzicî'nin şair kimliğinin oluşmasında önemli rol oynayan babası için kaleme aldığı mersiyesinde aslında sadece bir babayı değil, değerli bir öğretmen ve yazarı kaybetmenin hüznünü yaşadığı anlaşılmaktadır:

فقدتُ أبي ما لي و للعيش بعده      فموتي من عيشي غداً بعده أحرى  
حياةً الحزين القلب موتٌ و موته      حياةً يلاقي عندها الراحة الكبرى

\*\*\*

أيا علم الشرق المبجل و الذي      أقرت له بالفضل كلُّ الورى طراً

\*\*\*

يا من بمسراه تيّمت العلى      كما يتّم التأليف و النظم و النثرا

(el-Yâzicî, s. 35-36)

*Babamı kaybettim, artık [onun ardından] bana ne yaşamdan  
Yarın onun ardından yaşamaya devam etmektense ölmem en doğrusu  
Hüzünlü kalbin hayatı ölümdür ve onun ölümü  
Yanında en büyük huzuru bulduğu hayattır*

\*\*\*

*Ey Doğu'nun saygın efendisi, sen ki  
Tüm halkın hep birlikte şükranla rıza gösterdiğisin*

\*\*\*

*Ey gidişiyle telif, nazım ve nesri yetim bırakan kişi*

*Yücelik de yetim kaldı*

Kardeşi Habib'e duyduğu acıyı dile getirdiği mersiyesinde de çoğu şiirinde olduğu gibi doğa unsurları ön plandadır ve doğanın dahi yasına ortak olmasını beklemektedir:

يا عينَ وردةَ في الأسحارِ و الأصلِ      أبكي لفقْدِ حبيبٍ عنك مرتحلِ  
و يا فؤادي تفتتتْ بعد مصرعه      فإن سيف المنايا سابقُ العذلِ  
و يا سلُّو ابتعدْ عن مهجتي أبداً      و يا دموع أنزلي كالعارض الهطلِ  
يا حمائمُ نوحِي و اندبِيه معي      و غردي بالأسَى و الحزن لا الجدلِ

(el-Yâzicî, s. 33)

*Ey Verde'nin gözü, ağlamaktayım sabah akşam  
Habib'in kaybı yüzünden, göçüp giden senin için  
Ey, onun vefatının ardından paramparça olan gönlüm  
Ölümün kılıcı çoktan yapacağını yaptı  
Ey teselli, ebediyen uzak dur kalbimden  
Ey gözyaşları, akın sağanak yağmurlar gibi  
Ey güvercinler, ötün ve benimle birlikte ona ağıt yakın  
Acıyla ve dokunaklı bir şekilde şakiyin, neşeyle değil*

Kız kardeşi Rahel'e yazdığı mersiyesinde ise artık dünyadan göç eden yakınlarının ardından yas tutmaktan yorulduğu ve yaşamının ağır geldiği şu iç burkan ifadelerinden anlaşılmaktadır:

قد اعتاد قلبي الحزن من صغر سنِّه      فلم يدر ما طعم المسرَّة في العمر  
فيا ليت كلِّي ألسنُ تنظم الرثا      لتعرب عن أحزان قلب بلا صبرِ  
أرى الموت أحلى من حياة حزينه      تمرُّ لياليها أمرَّ من الصبرِ  
لئن جفَّ دمع العين مني هنيئاً      ففي القلب دمع سائلٌ أبداً يجري

(el-Yâzicî, s. 42)

*Kalbimin hüzne inancı küçüklükten beridir  
Ömründe mutluluk nedir bilmedi  
Keşke bütün dillerim ağıtlar nazmetse de  
Kalbin kederlerini ifade etse, kendini tutmaksızın  
Ölümü daha tatlı görüyorum hazin bir hayattan  
Geceler, daha acı geçiyor sabırdan  
Gözümdeki yaşlar kısa sürede kurusa da  
Kalbimdeki yaşlar ebediyen akacak*

## SONUÇ

Lübnan'ın Osmanlı yönetiminde bulunduğu dönemde yaşamış olan Verde el-Yâzicî, belki de hem Arap edebiyatı tarihinin en az bilinen dönemi içerisinde yer alması hem de kadın olması şanssızlığından dolayı yeterince tanınmamış ve hak ettiği ilgiyi görememiştir. Adından söz edilen kaynaklarda dahi babası Nasîf el-Yâzicî'nin kızı ya da İbrahim el-Yâzicî'nin kardeşi gibi sıfatlarla anılmıştır. Hâlbuki Verde el-Yâzicî, mezhep çatışmalarının, siyasi güç mücadelelerinin olduğu bir ortamda edebiyatta sağlam bir yer edinerek kadınlara öncülük etmiştir. Ayrıca eğitim hakkı, halkın içerisinde dolaşma özgürlüğü, düşünme-yazma özgürlüğü vb. sorunlara çözüm getirmeye çalışan kadınlara da yazılarıyla destek olmuştur.

Edebiyat ve dil çalışmaları alanında kabul görmüş bir baba tarafından yetiştirilen ve edebî sohbetlerin olduğu bir ortamda büyüyen Verde el-Yâzicî, bu en büyük şansını iyi değerlendirerek küçük yaşta şiir sanatındaki yeteneğini göstermiştir. Klasik Arap şiirinin canlı tutulmasından yana olan el-Yâzicî, şiirlerini klasik kaside formunda yazdığı gibi ele aldığı konuları da klasik şiirin konularına göre seçmiştir. Sevgiliye özlem, arkadaşına methiye ve çoğunlukla ailesine yazdığı mersiyeler gibi evrensel ve zamansız temaları yapmacılıktan uzak, samimi bir dil ile işlemiştir. Dönemin diğer kadın yazarlarında görülen kadın sorunları ya da toplumsal sorunlar gibi konular Verde el-Yâzicî'nin şiirlerinde görülmez. Bu yönüyle de çağdaş kadın yazarlardan ayrılır. el-Yâzicî'nin şiire ve yukarıda bahsedilen temalara yönelmesinin sebebi ise Nahda Hareketi'nin bir sonucu olduğu kadar belki de Virginia Woolf'un dediği gibi yazmayı kendini ifade etmenin yöntemi değil, bir sanat olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Klasik Arap şiirini yaşatmak adına yazdığı şiirler önceki dönemlerin birer taklidi olarak görülse de hem Arap edebiyatı tarihinin Osmanlı Dönemi şairlerinden olması hem de çağdaş kadın yazarlardan farklı bir tarzının olmasıyla Verde el-Yâzicî dikkate değer isimlerdendir.

## STRUCTURED ABSTRACT

Warda al-Yaziji was born in 1838 in the village of Kafr Shima in Lebanon which was under the Ottoman rule in those years. al-Yaziji, a member of a Christian family, received her first education from her father, who was a clerk, poet and linguist, and later continued her education in missionary schools. She took French lessons from a Jewish Christian lady. She also helped the education of her brothers. The mother of al-Yaziji, who grew up in a crowded family, is not mentioned in any of the sources I have reached.

Her family had an important role in the field of literature and science as well as being a well-established family that had a say in Ottoman administration. She benefited greatly from the

privileges of growing up in such a family. While the girls of the period were deprived of the most basic education such as reading and writing, she started writing poems at the age of thirteen.

Like her father Nasif and her brother Ibrahim, Warda al-Yaziji was influenced by Nahda movement to preserve the pure Arabic and to keep the tradition of Arabic poetry alive. For this reason, she wrote her poems both in classical *qasida* form in terms of shape and theme. As can be seen in her only book called *Hadiqat al-Ward* (Rose Garden), first published in 1867 in Beirut, most of her poems are in the genre of elegy. It is highly normal that a woman who lost her six brothers, a sister, her father, husband and children is known as an elegiac poetess. In addition to this, she also has praises written to her friends and lover. In the poems which I give a few examples in this article, it is seen that the poet also includes the elements of nature and rhetoric. In her poems, there are mainly words related to mourning and nature such as migration, death, sadness, tears, cloud, full moon, flowers.

In addition to her poems, Warda al-Yaziji has also enlightened women with articles she wrote in various magazines such as *al-Diya'*, *Fatât al-Sharq*, *al-Firdaws*, *Lisan al-Hal* and in this magazines she addressed the women in order to encourage them to develop their sense of national identity and to work in scientific and artistic fields.

Although there is not much information about the private life and personality of al-Yaziji, it is known that she met frequently with several female writers such as Aisha Taymuriya, Mayy Ziyada and Warda Turk. The poetess passed away in Egypt, where she spent the last years of her life, in 1924, and unfortunately she did not get the value she deserved while she was alive or after her death.

Although her poems were far from producing new things and consisted of imitations, she differed in terms of themes and style compared to women writers of her era. In addition, she focused not only on women's issues, she was also an advocate of the Nahda movement. For all these reasons, Warda al-Yaziji must at least be known to have existed in the literary community.

**KAYNAKÇA**

Akis, M. (2015). *Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*. H. Bahar (Ed.), İ. Hakkı Konyalı Armağanına Katkı: Kilis Sancağında Canbolatoğulları Ailesinin Yönetimi (s.391-404) içinde, Konya: Selçuk Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları:7.

Bağlıoğlu, A. (2008). “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler”, *Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:1, Elâzığ.

Demirayak, K. (2015). *Arap Edebiyatı Tarihi – Osmanlı Dönemi (Mısır ve Bilâdu’ş-Şam Bölgesi)*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum.

al-‘Id, Y. (2008). *Arab Women Writers: A Critical Reference Guide 1873-1999*. R. Ashour, F. J. Ghazoul, ve H. Reda-Mekdashi (Ed.), Lebanon (s.13-60) içinde. Çev. M. McClure, Cairo, New York: The American University in Cairo Press.

Raif, İ. (18-19 Mayıs 2017). “150 Âmen alâ Hadîkati’l-Verd li Verde el-Yâzicî bi Uyûni Ahatanhel Krymsky ve Mey Ziyâde”, The 3rd International Conference on The History of Arabic Literature, Kiev.

Yazıcı, H. (2002). *Göç Edebiyatı: Doğuyu Batıya Taşıyanlar*, Kaknüs Yayınları, Birinci baskı, İstanbul.

el-Yâzicî, V. (t.y.). *Hadîkatu’l-Verd*, Matba‘atu’l-Hindiyye, 3. Baskı, Mısır.

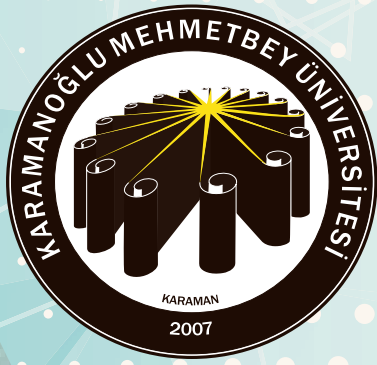
Ziyâde, M. (1980). *Verde el-Yâzicî fi Ziyâret*, Muessesetu’l-Nüfel, 2. Baskı, Beyrut.

**Elektronik Kaynakça**

Seyyid Ali İsmail, “Eseru Usreti’l-Yâzicî fi Tarihi’l-Edebi’l-Arabiyyi”, Erişim adresi (02.08.2019) <http://kenanaonline.com/users/sayed-esmail/posts/119123>

“el-Yâzicî ve Eşeretun fi’ş-Şekâfeti’l-‘Arabiyye” Erişim adresi (17.10.2019) [http://hosam-voyager.blogspot.com/2011/12/blog-post\\_06.html](http://hosam-voyager.blogspot.com/2011/12/blog-post_06.html)





KARAMANOĞLU MEHMETBEY  
ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI  
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES

MAKALE BİLGİLERİ  
ARTICLE INFO

Geliş Tarihi / Submission Date  
16.10.2019

Kabul Tarihi / Admission Date  
02.12.2019

e-ISSN  
2687-5586

## ROMAN REEL HAYATIN KILAVUZU OLABİLİR Mİ? VE AHMED MİDHAT\* CAN NOVEL BE A GUIDE TO REAL LIFE? AND AHMED MİDHAT

**Volkan GEMİLİ**

Öğr. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türk Dili Bölümü,  
e-Posta: volkangemili@kmu.edu.tr

### Öz

Kurmaca metinler kendine has bir gerçekliğe sahiptir. Bu gerçeklik, hayatın gerçekliğine çok yakındır. Kurmaca eserlerin yaşama olan bu yakınlığı zaman zaman birçok yazarın aklında romanların gerçek yaşama rehberlik yapıp yapamayacağı fikrini doğurmuştur. Yani romanlar herhangi bir şekilde okura gündelik hayatta bir yol haritası olabilecek midir, bireylerin ileriki yaşamlarında bir pusula görevi görebilecek midir? Dünya edebiyatında birçok yazar yahut araştırmacı buna benzer sorulara cevap aramıştır. Romanın reel hayatın bir kılavuzu olup olamayacağı sorularını eserlerinde yazarak cevaplama gayretinde bulunan yazarlar da vardır. Türk edebiyatında bu sualleri yanıtlamaya çalışanlardan birisi de Ahmed Midhat Efendi'dir. Midhat Efendi roman ve hikâyelerinin satır aralarında bu suale: "Roman reel hayatın bir kılavuzu olabilir." cevabını vermiştir. Ahmed Midhat'a göre gençlere romanlar okutarak onların ahlakî yönü şekillendirilebilir, talim ve terbiyesi yapılabilir; ayrıca gençler gerçek yaşamdaki hüviyetlerini kazanmadan önce yaşamın iyi ve kötü birçok gerçekliğini hayatı tecrübe etmeden evvel romanlardan okuyarak öğrenebilir. Böylelikle gerçek yaşamın zorluklarına karşı daha kolay metanet gösterebilir. Kısaca Ahmed Midhat'a göre roman hayatın bir ön provasası ve kullanma kılavuzu olabilir.

**Anahtar Sözcükler:** Roman Gerçekliği, Romanın Rehberliği, Ahmed Midhat.

### Abstract

Fiction texts have their own reality. This reality is very close to the reality of real life. From time to time, this proximity has led many authors to think whether novels can guide real life. In other words, can novels be a map to their readers in any way in their daily lives or will novels serve as a compass for the future of their readers? Many writers or researchers in world literature sought answers to similar questions. Some authors have tried to answer these questions by writing their fictions accordingly. Ahmed Midhat Efendi is one of the authors who tries to answer these questions in Turkish literature. In his novels and stories, Midhat Efendi replied this question as "Roman can be a guide to real life." According to Ahmed Midhat, moral values can be taught to young people by leading them to read novels. They can be instructed and educated by novels; in addition, young people can learn many good and bad aspects of life by reading them in a novel before experiencing in real life. Thus, they can show more sympathy to the difficulties of real life. In short, according to Ahmed Midhat, novel can be a rehearsal or a guide for life.

**Keywords:** Novel Reality, Guidance of the Novel, Ahmed Midhat.

\*Bu makale 2015 yılında hazırladığımız *Ahmet Midhat Efendi'nin Roman ve Hikâyelerinde Roman Hakkındaki Görüşleri* isimli yüksek lisans tezinden faydalanılarak yazılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bak. Volkan Gemili, *Ahmet Midhat Efendi'nin Roman ve Hikâyelerinde Roman Hakkındaki Görüşleri*, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2015. Ayrıca *2nd International Conference on Language, Education and Culture (ICLEC)*'de bildiri olarak sunulmuştur.

## 1. Giriş

Romanlarda gerçek hayattan kesitler sunulur. Gerçeküstü anlatılarda dahi umumiyetle yapılan budur. Peki, bu yapıtlar ne ölçüde gerçek hayatın birer aynası olabilmektedir? Yoksa romandaki gerçeklik, sanatkârın gerçeklik aynasına hayatın yansıtıkları mıdır? Aslında gerçeğin yazarın aynasındaki yansımalarının, yazarın zihin perdesinden süzülerek bilinçaltına akseden gerçekliğin ve bütün bu serüvenlerden geçerek romana yansıyan gerçekliğin tam anlamıyla nasıl gerçekleştiğini ifade etmek pek mümkün olamamaktadır. En basit şekliyle anlatacak olursak gerçek hayattan onlarca sahne, muharrirlerin muhayyilesinde yeni bir forma dönüşerek romanlara yansır. Eserin karşısında duran okurun bilinciyse bu yansılardan kendi gönül aynasın(d)a aksedenleri seçer, yorumlar ve kendine yeni anlam/lar çıkartır. Tıpkı bir kişinin şehre gelen karnavalı gezerken ilgi duyduğu stantları seyretmesi, o stantlarda dolaşması, oyalanması, eğlenmesi, zaman geçirmesi ve tüm bu sürecin sonunda hayat defterine yeni deneyim sayfalarının eklenmesi gibi... Okurun romandaki gezintisi sırasındaysa hayatın yazarın muhayyilesiyle romana yansıyan gerçekliği okuyucuda parçalanır, bölünür, çoğalır; yeni bir *form*'a dönüşür. Bu *form*'a yeni bir *hayat formu* diyebiliriz. Okur her yeni roman ile kendi *hayat formu* ve romanın ona sunduğu *form* arasında yepyeni bir *hayat formu*'nu su yüzüne çıkarır. (Çodur, 2018.) Kimilerine göre bu *form*, gerçek yaşamda okura zaman zaman pusula görevi görebilmektedir. Farklı bir tabirle roman, okur için reel yaşamın bir kılavuzu olabilmektedir.

Romanla ilgili buna benzer -"Roman reel hayatın bir kılavuzu olabilir mi?" vb.- birçok konu XVIII ve XIX. yüzyıllarda -geçen yüzyıllara nazaran daha fazla- tartışılmaya başlanmıştır. Romanın Batı'da giderek popülerleşmeye başladığı bu asırlarda roman "genç kızların, ev kadınlarının, bilgisiz kimselerin okuduğu önemsiz bir yazı türü sayılmış ve küçümsenmiş", (Forster, 2014, s. 11) şiir, tiyatro gibi türlerin yanında kâle alınmamış, aşağılanmış ve çoğu zaman yıkıcı tenkitlere maruz kalmıştır. XVIII. yüzyıldaki bu durum hakkında Jale Parla şu şekilde bir yorum yapar: "(...) on sekizinci yüzyılın yazın pratiği oldukça tutucu ve püristtir. Anlatının, içinde yer aldığı türü layığıyla temsil etmesi beklenir. Belki de bu yüzden ne idüğü belirsiz bir tür olan roman, on sekizinci yüzyılda çok popüler bir yazın türü olmasına rağmen 'edebiyat'tan sayılmamıştır." (Parla, 2015, s. 36.) XIX. yüzyılda da romana karşı olumsuz tutum devam eder. "İçinde hikâye olmayan (non-fiction) edebî eserleri okumanın eğitici ve saygıya değer olduğu, hikâye ya da roman okumanınsa zararlı veya olsa olsa zevke düşkünlük olduğu şeklinde Amerika'da halk arasında hâlâ sürüp giden ve eğitimcilerin de yaygınlaştırdığı görüş, James

Lowell ve Matthew Arnold gibi romana karşı bir tutumu temsil eden eleştiricilerin gizli desteğinden de mahrum değildir.” (Wellek vd., 2013, s. 247) 1818’de İngiltere’de Jane Austen; okurların, muharrirlerin, münekkitlerin hatta roman yazarlarının roman hakkında yaptıkları sert eleştirilerine ve küçümsemelerine karşın: “Okurlara roman kadar zevk veren başka bir yazı türü bulunmadığı halde, roman kadar kötülünen bir başka yazı türü de yoktur.”<sup>1</sup> diyerek haklı bir sitemde bulunur. Lakin Jane Austen gibilerin roman için takındıkları bu tarz olumlu tavırlar boşa çıkmış, en başından beri süregelen olumsuz, yıkıcı ve küçümseyici eleştiriler romana karşı bir önyargı oluşmasına sebep olmuştur. Hâliyle romanın olgunlaşmaya başladığı bu evrelerde reel hayatta bir kılavuz olabileme konusu üzerinde pek durulmamıştır. Ayrıca toplumlarda bu önyargıları besleyen mühim kaygılar da doğmaya başlamıştır. Öyle görülüyor ki romanın kılavuzluk işlevine geçmeden evvel romana karşı güdülen olumsuz tutumların sebeplerini anlamaya çalışmak isabetli olacaktır.

O zaman şu soruları cevaplamakla işe başlayalım: *Neden romana karşı bu denli önyargılı olunmuştur? Niçin bu tür bu kadar hor görülmüştür? Bu önyargıları besleyen esas kaygılar nelerdir?*

Roman okumanın vakit kaybı olduğundan, insanların roman okumaktansa daha pragmatik sanatlara/zanaatlara/uğraşlara yönelebileceğinden, roman okurlarının eserin hayalî alemine dalıp gerçek hayattan uzaklaşmalarından, romanın diğer edebî türler -şiir, trajedi, komedi vb.- gibi belirgin bir şeklinin olmamasından dem vuranlar olsa da insanların bu tür hakkında asıl endişelendikleri şey buna benzer polemikler değildir. Bu tarz mevzularda -romanın vakit kaybı olması vb.- nazaran romanın yaşamın realitesine dönük yüzü birçok kişiyi daha çok tedirgin etmektedir. Hayattan birçok gerçeklik sahnesinin romanın içine zaman zaman pervasızca, zaman zamansa hiçbir ayıklamaya gidilmeden sokulabilmesi; romanın hayatın gerçekliğinden uzak değil aksine günlük yaşama oldukça yakın olması insanları asıl kaygılandıran âmiller olmuştur. Her geçen gün romanların okur sayısının artması, özellikle gençlerin bu türe temayül göstermesi üzerine roman okumanın zararlı etkilerinden korkulmaya başlanmıştır; çünkü bu türün günlük yaşama yakınlığı gençlere ahlakî açıdan kötü örnek oluşturabilecektir. Hâl böyle olunca roman yazarları bir çıkar yol aramışlardır. “Sanatın yararsızlığına ve hattâ zararı olduğuna inananlara karşı edebiyatı savunmak zorunda kalanlar genellikle edebiyatın ahlakî yönü üzerinde durmuş, insanları eğitici rolünü belirtmişlerdir.” (Moran, 2009, s. 89) Diğer yandan romanların bu ahlakî ve eğiticilik işlevi üzerinde durulması ve her mevzuda bu konuların eserlerde öncelenmesi romanın

---

<sup>1</sup> Jane Austen, *Northanger Abbey*’den aktaran E. M. Forster, *Roman Sanatı*, Milenyum Yayınları, s. 13.

gelişmesinde etkili olur; çünkü yazarlar romanlarda bu mevzuları işledikçe insanı ve insanın içinde bulunduğu toplumu da ele almak zorunda kalırlar. Böylelikle roman, toplumu ilgilendiren felsefe, psikoloji, sosyoloji, tarih, siyaset gibi sosyal bilim dallarının bir nevi uygulama alanı haline gelir; farklı disiplinlerin bir ‘forum’ alanına dönüşür. (Forster, 2014, s. 15) Eğiticilik işlevi bu türün her geçen gün önem ve saygınlık kazanmasına ön ayak olsa da roman, korkulan bir tür olmaktan günümüzde dahi namını kurtaramamıştır. Ama yine de ahlak olgusunun eserlerde öncelenmesi romanın reel hayatta bir kılavuz olabileceği düşüncesinin özellikle bu türe didaktik bir maksat yükleyen kesim tarafından benimsenmesine neden olur.

Romana karşı yukarıda bahsi geçen çekinceler son yüzyılda giderek azalmıştır. Romanların, roman üzerine yazılan yazıların sayısının artması, insanların bu türün gizemlerini keşfetmeye başlaması hem roman hem de roman okurları için yepyeni bir maceranın başlangıcı olmuştur. Sanat-severler romanın, varoluşun farklı görünüşlerini kendi tarzında, kendine özgü mantıkla bir bir keşfettiğini anlamaya başlamıştır. (Kundera, 2014, s. 15-16) Bilhassa bu edebî türün hammaddesinin kâğıttan da olsa *insan* olması onu ilgi odağı yapmış, insanlar romanlardaki insanların serüvenlerini *merak* etmişlerdir. Romanın, bu *merak* unsuruna dayanması, *dedikodu*’ya yatkın bir tür olması insanları çekmiştir. (Çıkla, 2016, s. 63) Romandaki kişiler hayalî de olsa birçok kişiye reel hayattaki insanlardan daha cazip gelmiştir; çünkü Umberto Eco’nun da dediği gibi çevremizdeki birçok insanı tanıyamaz ve anlayamayız, ama bir anlatı kişisi hakkında birçok şeyi bilebiliriz. (Eco, 2013, s. 144) Yani roman kişilerinin normal insanlar gibi gizil yaşamları yoktur. Bu kâğıttan varlıkları “bütün yönleriyle tanıyabilir, böylece okumadan aldığımız tadın yanı sıra, gerçek insanları anlayamamanın sakıncalarını giderme olanağını da buluruz.” (Forster, 2014, s. 103) Belki de Cemil Meriç’in: “...kitaplardaki insanları sokaktakilerden daha çok sevdim.” (Meriç, 2013, s. 39) demesinin altında yatan asıl sebep budur; çünkü bir ömür geçirdiğimiz, çok iyi tanıdığımızı düşündüğümüz insanları öyle bir zaman gelir aslında hiç de tanıyamadığımızın farkına varırız. İşte bizler anlatılar okuyarak reel dünyada gerçekleşmiş, gerçekleşmekte ve gerçekleşecek olan uçsuz bucaksız şeylere bir anlam vermeyi öğrendiğimiz bir oyun oynamakta ve bu kurmaca anlatılar aracılığıyla gerek şimdinin gerek geçmişin deneyimine biçim verme yeteneğimizi geliştirebilmekteyiz. (Eco, 2013, s. 116, 169) Yani kurmaca anlatılar bize reel yaşamın birer aynası olabilmektedir. Bu bağlam çerçevesinde düşünecek olursak *Romanlar reel hayatın bir kılavuzu olabilir mi?* sorusuna: “Evet.” cevabını vermekte bir beis yok gibi gözükmektedir. Lakin yine de bu cevabı net olarak vermenin imkânsız olduğu da aşikârdır. Kurmaca metinler her ne kadar gerçek yaşamı yansılarsa da reel hayatın dağınık gerçekliğinden çok daha derli topludur ve kendi iç

gerçekliğine sahiptir; yani romanın kendine ait olan bir dünyası vardır. Ayrıca bir sanat eserine didaktik bir gaye yüklemek onu esas özünden -sanat eseri olmaktan- uzaklaştırır. Bu şekilde düşünüldüğünde ise birçok eleştirmen, yazar ve bilim adamı bu tarz konulara farklı pencereler açabilmektedir. Lakin bu tarz konular her ne şekilde ele alınırsa alınsın biz insanlar romanlar okuyarak bu kurmaca yapıtlarda yaşamamıza bir anlam verecek formülü aramaktayız. Sonuçta, yaşamamız süresince, bize neden dünyaya geldiğimizi ve yaşadığımızı söyleyecek bir ilk öykünün arayışı içindeyiz. (Eco, 2013, s. 179)

## 2. “Roman Reel Hayatın Kılavuzu Olabilir Mi?” Konusunda Ahmed Midhat’ın Mütalaaları

Bakış açımızı Batı’daki roman üzerine pozitif/negatif düşüncelerden uzaklaştırıp bizim topraklarımızdaki insanların bu “tür” hakkındaki düşüncelerine yöneltelim. Evvela sosyo-kültürel yaşam tarzına ve dinî normlarına büyük ölçüde tezat oluşturan bir medeniyetin bilim, teknik ve sanattaki gelişmeleri aracılığıyla kültürel bir akına uğrayan Osmanlı toplumunda Batı’dan gelen bu yeni türe -romana- tepkiler gecikmez. Bu tepkilerin en belirgin sebebi kültür şoku yaşayan Türk toplumunun yavaş yavaş uğradığı ahlakî ve kültürel erozyondur. “Romanın, gelişmesi için istediği ve daha cazip hâle getirerek topluma sunduğu yaşama tarzı (modern hayat), zihniyet (bireyin özgür olarak var olması) ve insanî ilişkiler (bedeni aşk, flört, ihtiras, ifşa, ihanet, kazanma hırsı vs.) sürdürdüğü geleneksel hayatın mazbut ve mahdut ortamı içinde XIX. asır Osmanlı insanına ‘ters’ gelmiş ve neticede kendi yaşama normlarına göre fazla serbest, baştan çıkarıcı ve ‘dişi’ olarak gördüğü bu ‘anormal’ türü ahlâkîlik olgusu odağında değerlendirerek kendisini ve ailesini bu ‘yabancı’ya kapamaya çalışmayı tercih etmiştir.” (Andı, 2013, s. 42) Tabii ki bu ‘yabancı’ya kapılarını açıp onu misafir edenler de olmuştur. Lakin bu misafirperver ev sahipleri dahi bu türün gayriahlakî olduğu konusunda itiraz edenlerin görüşleriyle bazı noktalarda hemfikirdirler. “XIX. yüzyılın Osmanlı gazete ve dergilerinde roman hakkında yazılan yazıların birçoğunda roman ve ahlâk ilişkisinin ele alındığına şahit olunur ki bu yazılardan en iyimseri ve insaflısı, ‘Roman okumayın, muzırdır!’ demek yerine (ki diyenleri de vardır), romana mutlaka [Batı’da olduğu gibi] bir ahlâkî fonksiyon yükleme yahut en azından mevcut ahlâkî değer yargılarına uyma şartını koşma tavrı içerisindedirler.” (Andı, 2013, s. 55) İşte bu tavır içinde bulunan ve bunu şiddetle savunan kalemlerden birisi ve en önemlisi de Ahmed Midhat’tır. Ahmed Midhat birçok konuda olduğu gibi bu konuda da görüşlerini romanlarının ve hikâyelerinin satır aralarına serpiştirmeyi ihmal etmemiştir.

Ahmet Mithat hem mizacı hem de gazetecilik mesleği gereği halkla çok sıcak sosyo-kültürel ilişkiler içinde bulunmuş, eserlerini ise bu topluluğun zevki ve ihtiyaçlarına göre oluşturmuştur. Mensup olduğu cemiyette *aydınlatma emekçisi* görevini üstlenen yazarın toplumla bu yakın teması, halkı yakından tanınması, onların arzu ve heveslerini pek iyi bilmesi onlar için en uygun formata sokulmuş ahlakî nitelikteki romanları yaratabilmesinde büyük bir avantaj sağlamıştır. O, çoğu zaman romanın reel hayatın bir kılavuzu olabileceği görüşünü savunmuştur. Romanın pek çok konuda, bilhassa ahlakî ve manevî açıdan, bireye rehberlik yapabilecek birçok hususu bünyesinde sindirebilen niteliklere sahip bir tür olduğunu düşünmüştür. Ahmed Midhat'a göre roman okumaktan en büyük maksat âdemoğullarının farklı farklı hallerini tetkik etmektir, (Ahmed Midhat, 2000g, s. 301) o hâlde insanoğlunun en mühim davranışlarından olan ahlâk da romana girmelidir. (Okay, 1989, s. 353) Hatta hikâyelerden maksat, filzofinin en büyük bir parçası olan ahlâk ve maneviyat için meydan açmaktır. (Ahmed Midhat, 2000i, s. 97) Lakin ahlakî ve manevî açıdan bir rehber olabilen romana bazı meselelerin izahatı ayan beyan yapılmamalıdır. Aksi halde bu tür mevzuların bir kitaba tahririnden kalemin dahi haya edeceği kelimât-ı rezile, bir okuru doğru ve güzel ahlak için açılan istikamete sevk edemez. (Ahmed Midhat, 2000f, s. 78) Mesela âşık ve âşıka meyânında geçen demlerin romanlarda bihakkın tasvirine imkân yoktur. (Ahmed Midhat, 2000ı, s. 80) Zaten bu konularda olan biten işleri ber-tafsil hikâyeye için ükût-ı kat'ideki fesahat ve belâgat hiçbir sözde hiçbir yazıda tasavvur olunamaz. (Ahmed Midhat, 2000d, s. 109) Kısacası Ahmed Midhat, bir toplumun değer yargılarını deforme edebilecek birçok meseleyi romanlarda anlatan muharrirlerin ellerine kelepçe vurması gerektiğini düşünür. Hatta bazı gruplar içinde oldukça doğal karşılanabilen bir olay veya olgunun, romanın geniş kitlelere ulaşacağını; farklı etnik ve sosyal gruptaki insanların bu durumu yadırgayacağını bildiği için eserde zikredilmesini uygun bulmaz. Örneğin yazarın *Çingene* adlı eserinde şöyle bir olay gerçekleşir. Şems Hikmet, Kâğıthane'de karşılaştığı Ziba isminde bir Çingene kıza âşık olur. Bir içki meclisinde Şems Hikmet ve arkadaşları yemek yerler ve eğlenirler. Bu süreçte Şems ile Ziba karşılıklı konuşur. Ancak henüz bir teklif vuku bulmaksızın, bir emir verilmeksizin beş Çingene karısı birden el çırparak şarkı okumaya başlar. Ahmet Mithat “o şarkının güftesini buraya yazsak matbuat memurları mutlaka menederler idi. Zira bu kadar başı açık rezaletleri Kâğıthane gibi yerlerde kâle almaya bir şey denilmez ise de sahife üzerinde kaleme almaya her şey denilir.” der. (Ahmed Midhat, 2001, s. 446) Görüleceği üzere aydınlatma emekçisi, bir yandan romanlar aracılığıyla okurlara ‘ahlak’ ve ‘maneviyât’ için bir yol açılması zarureti zikrederken diğer yandan da ‘ahlak’ kavramının romandaki olması gereken çerçevesini de çizmektedir. Amaç romanın, mensup olduğu

topluma reel hayatta ahlakî ve manevî açıdan en doğru şekliyle kılavuzluk yapabilmesini sağlamaktır.

Ahmed Midhat romanın, *ahlak* için olduğu kadar genç kız ve erkeklerin talim ve terbiyesi için de bir kılavuz olabileceğini düşünmektedir. Muharrire göre bir kız her ne olacak olursa olmalı, talim ve terbiyesini ikmâl etmiş bulunmalıdır. “Bizde kızların talim ve terbiyesine lüzum yoktur.” demek için “Bizde erkeklerin de talim ve terbiyesine lüzum yoktur.” diyebilmek cesaretini peyda etmelidir. (Ahmed Midhat, 2003a, s. 108) “Kızların okutulması ve erkeklerle birlikte iş hayatında da çalışabilmeleri, Mithat Efendi’nin samimiyetle inandığı görüşlerdendir.” (Enginün, 2006, s. 199) Kadınlardan dahi tabibeler, eczacılar, cerrahlar, muharrirler, feylesoflar, muallimeler falanlar filânlar çoğalıp meydan aldıkları zaman o tekzib-i maddî vukua gelecektir. (Ahmed Midhat, 2003a, s. 108) Bu tarz düşünceleri, yazdıkları ve eylemleriyle *Hace-i Evvel* lakabını alan yazar, genç oğlan ve kızların -sosyal hayatta etkin bir rol almadan önce- talim ve terbiyelerinde onlara roman okutmanın ehemmiyeti üzerine düşüncelerini roman ve hikâyelerinde zikreder. Talim ve terbiye konusuna açıklık getirmeden önce gençlere, özellikle kadınlara kitap okutmanın yasaklanması mevzuuyla başlamak yerinde olacaktır.

Osmanlı cemiyetinde roman okumanın ahlakî olup olmadığı konusu hararetle tartışılırken - Ahmed Midhat’ın da fikirlerini serdettiği bu dönemlerde- *kadınların roman okuması* mevzuu bu tartışmaların en mühim kanadını oluşturmaktadır. “Çünkü ‘gözü açılmamış’ bir toplumda romanın ‘değiştirme’ gücü, belki sokakla daha az irtibatlı oluşları neticesinde hayatlarını ekseriya eviçlerinin sükûnetinde geçirmişliğin doğurduğu hassasiyet ve tecessüs dolayısıyla ‘yeni’ye ve ‘hayâlî’ye kendilerini kaptırma ve romanın muhayyel atmosferinde ‘uçma’ suretinde, en çok kadınlar ve genç kızlar üzerinde tesir icra etmektedir devrin muhafazakâr kocalarına ve ebeveynlerine göre.” (Andı, 2013, s. 46-47) Lakin Ahmed Midhat, ahlâkıyyûnumuzdan kızlara, kadınlara yeni romanların okutulmaması reyinde olanlara karşıdır. Onların, roman okutturmamak imkânını bulamadıklarından, hükümlerini biraz daha ileriye götürerek, yazılmaması konusunda fikir birliği yapmalarına da öfkelenir. *Hace-i Evvel*’e göre kızları, kadınları ihsâs-ı derûna müteallik şeylerden tamamen men edebilmek mümkünse, bu da bir hikmettir. Yararından, ziyanından hiç bahse girişmeğe lüzum bile görmeksizin, bunun esasen bir hikmet olduğunu bittasdik neticesi zararlı veyahut yararlı olacağını da uzun süren tecrübelerle havale eyler. Lâkin cemiyette olup bitenlere biraz göz gezdirince bu men’-i kat’iyyenin imkânsız olduğunu görür. (Ahmed Midhat, 2000h, s. 249) Ayrıca kadınlara roman okumayı yasak etme çabasının da ters tepebileceğini düşünür. Hatta bu yasak bilâkis

kızların romanlar için daha ziyade hırs ve inhimaklarını mucib olduğundan piyasada gezen romanları kâmilen okumaya kızlar yol bulduktan başka meydân-ı tedavülde kadınlar ve hatta erkekler için bile yasak olan birtakım muzır eserleri de ele geçirip tamamını hevesle okurlar. Pek çok kızların odalarının en gizli yerlerinde öyle kitaplar bulunmuştur ki bunlar okumak pek büyük ayıptan addolunur. (Ahmed Midhat, 2000ğ, s. 55) Batı'daki kadın okurlarda da durum farklı değil gibidir. Flaubert, *Madam Bovary*'de zevklerini çağın hissî roman ve şiirlerinden almış bir romantik olan; evlilikte, okuduğu kitaplardaki gibi, derin bir hissî bağlılık bulacağını uman Emma Bovary (Lass, 2003, s. 202) üzerinden kadınların roman okuması konusunu sık sık ve farklı şekillerde -kurguya iliştiyerek- gündeme getirmiştir. Mesela Emma'nın arkadaşlarından bazıları okula, kendine isim günü hediyesi diye verilen kitapları getirirler. Bu kitapları gizlemek lazımdır ki bu da hayli zor bir iştir. Bu kitapları gece geç saatlerde yatakhane de okurlar. Emma onların saten ciltlerini itina ile açarak eserlerinin altına imzalarını atan ve çoğu ya bir kont ya bir vikont olan yazarların isimlerine gözü kamaş kamaşa bakar. (Flaubert, 2017, s. 38) Öyle gözüküyor ki Ahmed Midhat bu konuda haklı gibidir. Genç kızlara yahut kadınlara roman okumayı yasaklamak bir çözümlü değildir. Peki, bu konuda ne yapılmalıdır? Aydınlatma emekçisine kalırsa kızlara, kadınlara da roman okutmalıdır. Bizim okutmaklığımıza ihtiyaçları zaten yoktur. Biz ne kadar menetmek istersek isteyelim, onlar yine okumaktadırlar. O hâlde, diyelim ki onların roman okumalarından o kadar büyük havflara, endişelere düşülmemeli, belki bu kıraatların nef'i de düşünölmelidir. (Ahmed Midhat, 2000h, s. 250) Roman okuyarak bu insanlar nasıl fayda elde edebilecekler ki? sorusunu Midhat Efendi'nin düşünce dünyasına göre cevaplandırarak olursak şunları söyleyebiliriz: Kadınlar, genç kızlar yahut erkekler romanı reel hayatın bir kılavuzu ve gerçek hayatın bir numunesi olarak kullanarak istifade edeceklerdir. Bu taze dimağların romanın rehberliğinde talim ve terbiyesi yapılabilecek, bu insanlar sosyal yaşamda aktif olarak roller -eş, anne, baba, doktor, öğretmen vb.- almadan evvel hayatın iyi ve kötü gerçekliklerini romanlar aracılığıyla görebilecek, deneyimleyebilecek; böylelikle reel hayatın çarkları arasında yok olup gitmeyeceklerdir. Âdeta roman, hayatın bir *ön provası* olacaktır.

Hace-i Evvel'in düşünce dünyasında romanın bir kılavuz, hayatın bir ön provası olabileceği fikrinin şekillenmesinde şüphesiz ki Batı'nın ansiklopedilerini, dergilerini ve romanlarını karıştırmalarının da etkisi vardır. Aydınlatma emekçisi Osmanlı cemiyetinin o dönemdeki genç kuşağının talimi ve terbiyesi sorunsalına, yaptığı bu okumaların da etkisiyle şekillendirdiği fikirlerini bizatihi çıkardığı gazetelerde, dergilerde; yayımladığı roman ve hikâyelerinde yazarak bir cevap aramıştır. "Çağının geçirdiği kültürel dönüşümün sonucu olarak gördüğü ahlaki



bocalamanın çareleri onun kafasında hazır[dır]. Romanlarını bu çareleri örneklendirmek üzere yaz[mıştır].” (Parla, 2015, s. 82) Romanın bir kılavuz olabileceğine inanan Ahmed Midhat, bize Batılı milletlerden misaller göstererek, inandığı ve en doğru olduğunu düşündüğü bu fikirlerini ispat etmek ister. “Malûmdur ki alafrangada kızlara roman okutmak memnudur.” (Ahmed Midhat, 2000ğ, s. 55) diyen yazar, Fransız ve İngiliz ailelerin kızlarına hangi koşullar çerçevesinde roman okuttuğunu da yine eserlerinin satır aralarında şu şekilde serdedir: Örneğin Fransızlar, kızlarına dünyayı göstermemek için manastırlarda büyütürler. Hele umumiyetle kızlara aşk ve sevdaya dair kitap okutmamak derecesindeki dikkatleri ileri seviyededir. (Ahmed Midhat, 2000b, s. 71) Kocaya varıncaya kadar kızlarını tamamen esaret altında bulundururlar. İngilizlerse bilâkis kızlarını her türlü romanları okutmaktan menetmedikleri gibi kocaya varıncaya kadar her türlü harekât ve sekenâta evlatlarının hürriyetlerine asla sınır getirmezler. (Ahmed Midhat, 2000a, s. 49-50) Kızları erkekler kadar serbest büyütürler. Kızlar istedikleri gibi gezerler, okurlar, yazarlar. Lâkin nikâh zimâmı başlarına geçtiği gibi kocalarının olurlar, kalırlar. (Ahmed Midhat, 2000b, s. 71) Fransız kızlarına roman okutulmadan koyu bir disiplinle, İngiliz kızlarına ise roman okutularak serbest bir şekilde talim ve terbiye verilmesinin sonuçları hakkında Ahmed Midhat şunları söyler:

*“Fransızlar miyanında şân-ı zevciyyete mutaassibâne riayet eden zevce pek az bulunarak kadınlardan aglebinin kendi hâllerince birer gönül eğlencesi olur. İngilizlerdeyse nisvanın pek azı bu hâlde bulunup aglebi birer zevce-i sâdika ve lâyika olmaya lâzım gelen hâl ve tavırda bulunur. Bunun hikmeti kızlara dünyayı ve dünyanın fenalıklarını öğretmemekle tamam dünya içine girdikleri zaman her türlü taarruzât-ı maddiyyeye ve maneviyyeye karşı müdafaa kudretinden Fransız kızlarının âciz kalarak bir kere bir hata eyledikten sonra artık o hataların yekdiğerini takip etmesine mümanaat edememeleri ve İngiliz kızlarının okuduğu romanlar ve gördüğü dünyanın iyisini de fenasını da öğrenerek asıl dünya evine girdikleri zaman kendilerine ilk vaki olacak zülleden tedafüe muktedir olacak kadar vâkıf-ı ahvâl bulunmaları kaziyesinden ibarettir. Yani Fransızlar kızlarını birer hayal adamı olmak üzere terbiye ederek sonra bunlar hakikat âlemine girdikleri zaman o âlemi kendi hayallerine muvafık bulamazlar. İngilizlerse kızlarını evvelden hakikat âleminde terbiye ederek sonra o âleme girdikleri zaman her şeyi evvelden görüp öğrenmiş oldukları surette bulurlar. Doğrusu da aranırda İngilizlerde bulunur. Zira insanların cihanda gözleri kapalı yaşayabileceklerine ihtimal vermek göz göre göre irtikâb-ı hatâ demek olup bir gün gözleri delilsiz mürşitsiz açılacağına ve o hâlde birden bire cihani*

*görmekten kamaşan gözleri asıl mehaliki dahi göremeyeceğine bedel olan açık göz bulunmak elbette müreccahtır.”* (Ahmed Midhat, 2000a, s. 49-50)

*Romanlar pek âlâ bir rehber olabilecekse bunu nasıl yapacaktır?* sorusunu da Midhat Efendi romanlarında ve hikâyelerinde cevaplar. Yazar romanın her türlü ahlaksızlığı göstermesi ve anlatması yönüyle romanı eleştirenlerin, bu dayanaksız düşüncelerini haksız bulur. Osmanlı toplumunda oluşmuş bu önyargılara karşı İslam felsefesinden de feyz alarak bir kalkan oluşturur. Romanlarda amaç kötüyü örnek gösterip onun yapılmamasını sağlamak, kötünün önüne bu uygulama ile bir set çekmektir. İslam dininde de yapılan bu değil midir? “Hikmet-i dîniyyece taklitten kurtulup tahkike varmak ve küfürden bi-hakkın tevakki etmek için küfrü bile öğrenmek lâzım olduğu gibi hikmet-i dünyeviyyece dahi eşirradan kurtulmak için şeytanetin en ince perdelerini bile öğrenmek lâzımdır.” (Ahmed Midhat, 2000e, s. 186-187) Hâce-i Evvel’e göre sosyal hayatta birebir ilişkilerde bulun(a)mayan kapalı kapıların ardında her şeyden habersiz yetiştirilmiş bu genç kızlar yahut delikanlılar da dünya ahvalini romanlardan okur, şeytanet ve mel’anet âlemlerinin içine girmeksizin hakikatleri görmüş ve öğrenmiş olurlar; reel hayatta da bu tarz kötü şeylerden kendilerini sakınabilirler. (Ahmed Midhat, 2000e, s. 187) Ayrıca bir edebî tür olan roman, sahip olduğu anlatım teknikleri -kurgu, olay örgüsü, sahneleme, merakı kamçılama, tasvir vb.- sayesinde bu talim ve terbiye işini ailenin, muallimin, hocanın gençlere yaptığı onlarca telkinden çok daha başarılı yapar. Öyle görülüyor ki romanın genç kız ve erkekler üzerindeki tesirini iyi muhakeme eden muharrir “Bir musibet bin nasihatten yeğdir.” atasözünü “Bir roman bin nasihatten yeğdir.” şekliyle düşünmektedir. Örneğin bir müteallime “‘Çocuğum! Ahlâk-ı âliyye kanunu şunu gerektirir, bunu reddeyley, daima iyi adamlarla görüşmeli, fena adamlardan uzak durmalı’ demekle çocuğu hayatın nice bin bir tehlikeden kurtarmış olduğunuzu kanaat edemezsiniz. Fena adamlar kimlerdir? Sefil ve sergerdan şurada burada sürünenler mi? Belki onlar meyanında dahi iyi ahlaklı adamlar bulunabilir. Hâlbuki elleri eldivenli, başları şapkalı, gözleri gözlüklü, süslü filânlı ol kadar fena adamlar görürsünüz ki bunlar nefret eylediğiniz esafilden daha ziyade şayan-ı nefrettirler. İnsanlara her hakayık ve hafayasıyla beraber hayatı göstermelidir ki o hayat âleminde işte böyle fenalar olduğunu dahi anlayarak tevakkilerine medar olsun.” (Ahmed Midhat, 2000e, s. 187-188) İşte Ahmet Mithat’a göre bütün bunları bütüncül olarak roman gösterebilir. Yani roman, reel hayatın birçok gerçekliğini ve sırlarını bu genç beyinlere yansıtabilecek ve kılavuzluk yapabilecek birçok niteliğe sahiptir.

Hâce-i Evvel romanın reel hayatın nasıl kılavuzu olabileceğini göstermekle birlikte hangi anlatı türlerinin yaşamın rehberliğini yapamayacağını, hangi anlatı türlerinin okunmasının

sakıncalı olduğunu da eserlerinde zikretmeden geçmez. Bazı anlatı türlerinin realiteyi yansıtmaktan çok uzak olması yazarı endişelendirmiştir. Çünkü bu eserlerdeki hayali dünyanın gerçekliğine inananların ve bunu hayatında tatbik etmek isteyenlerin hâlleri açıktır ki perişanlıktır. Bu kaygı dünya edebiyatındaki bazı yazarların eserlerinde de farklı şekillerde görülmektedir. Örneğin “Okuduğu hayal icadı âlemin gerçek olduğu, kafasına öyle bir yerleşti ki, onun gözünde, dünyada daha gerçek bir öykü olamazdı.” (Cervantes, 2018, s. 52) diyen Cervantes, *Don Kişot'ta* zamanının popüler edebiyatını -romansları- saplantılı bir şekilde okuyan, bu da onun zihnindeki gerçekliği karıştırmasına ve daha sonra delirmesine neden olan Alonso Quijano'nun hikâyesini anlatırken, bir dönemin gerçeklikten uzak türlerini eleştirmiştir. Don Kişot'un deliliği ondan önce gelenler tarafından hazırlanmış şiirsel bir stratejidir; (Bloom, 2018, s. 140) yani Alonso Quijano namı diğer Don Kişot kendinden önceki gerçekdışı edebiyatın kurbanlarından birisidir. *Madame Bovary*'de ise “Emma romansların, az çok egzotik denebilecek romanların, romantik şiirlerin bıkmak bilmez bir okurudur. Aşinalık kurduğu yazarların bazıları birinci sınıftır; (...) Bazıları ise pek parlak sayılmaz, (...). Ama önemli olan yazarların iyi ya da kötü olmaları değil. Önemli olan onun kötü bir okur olmasıdır.” (Nabokov, 2014, s. 206) Emma'nın, kocası Charles'ı ve kızı Berthe'yi felaketin eşiğine sürüklemesinde, okuduğu bu romanlardaki o cezbedici dünyanın etkisinde kalması ve ömrü boyunca bu dünyanın özlemini içinde biriktirmesi en önemli etkenlerden biridir. Benzer şekilde *Babalar ve Oğullar*'da Bazarov'un, Arkadiy'in babası Nikolay Petroviç'i ve amcası Pavel Petroviç'i romantizm akımının etkisindeki eserleri okumalarından, bu eserlerin etkisinde kalmalarından, onları romantik olmalarından dolayı eleştirir. Her ne kadar romanın sonunda tenkit ettiği şeylerin ağına kendisi takılsa da “Bütün bunlar romantizm, saçmalık, çürümüşlük, sanat yapma hevesi. İyisi mi gel seninle şu böceğe bakalım.” (Turgenyev, 2017, s. 41) diyerek materyalist ve nihilist kişiliğini ortaya koyar ve arkadaşı Arkadiy'i âdeta realiteye davet eder. Flaubert ve Turgenyev'inkinden farklı da olsa bu tarz bir gerçeklik çağrısını Ahmed Midhat da yapar. Ahmed Midhat'ın bu çağrısı Cervantes'inkine daha yakındır. Roman gerçekliğinin okura zarar vereceğini düşünenlere Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun gibi halk hikâyelerindeki yahut kocakarı masallarındaki gerçekliğin daha zararlı olabileceğinden bahseder. Ona göre “ukalâımız, romanlar aleyhine etmedik hücum bırakmayarak romanların bütün sırları ortaya koyduklarından ve gençlerin değil ihtiyarların bile zihinlerini çececek tafsilâta giriştiklerinden bahseyledikleri ve yalnız *Telemak* sergüzeşti gibi sırf yüce ahlak üzerine yazılmış bulunan şeylere müsait bulunarak entrika ve safahat ve mihnet ve melanet âlemlerinin hakikatlerini ve sırlarını meydana koyan eserleri ahlak dışı olmak üzere reddettikleri hâlde insanı birçok

tehlikeli adamlara ve ömrün diğer tehlikelerine karşı uyanık bulunduracak esbap meyanında romanlar dahi dâhil olduğunu kabul etmelidir. Yoksa yalnız *Telemak* yolunda ahlâk dersi alanlar, bir peri kuvvetiyle bir fırtınadan bir garktan kurtulabilseler bile hayat âleminde duçar olacakları azim fırtınalardan kendilerini kurtaramazlar. Nasıl ki *Telemak* hikâyesi kendi terbiyesi için yazılmış olan Prens dahi kendisini bu fırtınalardan kurtaramayarak en sefih bir hükümdar olmak üzere tarihi kendi aleyhine kıyama ettirmiştir.” (Ahmed Midhat, 2000e, s. 186-187) Keza kocakarı masallarının hangisi tetkik edilecek olsa hep aşka ve sevdaya dair oldukları görülür. Hem de ne safderunâne şeylerdir bunlar. “Onlara kapılan kızlar, kadınlar bir namerdin küçük bir oyununa bile mukavemet edemeyecek ve âdeta ‘belâhet’ tabir olunabilecek safderunluklardan dolayı ne büyük tehlike içinde bulduklarını güzelce düşünmelidir. O koca masal kelime be kileme, harf be harf gönüllerinde muntabi olmuştur.” (Ahmed Midhat, 2000h, s. 249-250) Çünkü kocakarı masallarında ve eski romanlarda, âşıklar ekseriya o kadar saf suretle tasvir olunurlar ki sevdalanan, âşık olan bir kişiyi o nazarla anlayan masum kızcağızlar, diğer taraftan nice şeytandan beter karaktere sahip kişilerin ne kadar ev yıktıklarından haberdar bile olamazlar. Her gördükleri erkeği ya peri padişahının oğlu yahut Âşık Garip zannederler. Bu sebeple Midhat Efendi’ye göre Âdemoğlunun hâllerinin iyisini de fenasını da romanlar şerh ederler. (Ahmed Midhat, 2000h, s. 250) Dolayısıyla romanları okuyanlar pek çok felâketler işitmiş, her birinden bir ibret almış olurlar. (Ahmed Midhat, 2000h, s. 250)

Ahmet Mithat Efendi, bir *Don Kişot* uyarlaması olarak başladığı *Çengi*’de, gerçeklikten uzak gördüğü geleneksel edebiyatı parodi yoluyla hicveder. (Parla, 2015, s. 82) Bu hicivlerden en çok nasibini alacak metinler de *Muhayyelât-ı Aziz Efendi*, *Hamza-nâme*, *Ebu Ali Sina* gibi, hep sihir ve cin ve peri hikâyât-ı garibesini mübeyyin şeylerdir. (Ahmed Midhat, 2000b, s. 6) Daniş Çelebi, öncelikle annesi Efsuncu Saliha Molla’nın yanlış terbiyesinin, ikinci olarak da okuduğu kötü edebiyatın kurbanı, yarı meczup bir delikanlıdır. (Parla, 2015, s. 83) Evi, bir “sihir ve ve efsun pazarı ve cin ve peri karargâhı” olan Saliha Molla, geçimini de bu yolla sağladığı için, biraz da reklam olsun diye oğlunu cin ve peri masallarıyla büyütür. Bunlar *Muhayyelât-ı Aziz Efendi* gibi fantastik türe ait yapıtları okumasıyla da desteklenince ortaya aklını doğaüstü öykülerle bozmuş, hatta bu yüzden evden çıkmayı bile reddeden, yirmi yaşında büyümemiş bir çocuk çıkar. Ahmet Mithat halk hikâyelerinin, mesnevilerin veya kocakarı masallarının gerçekliğini benzer olarak eleştirdiği, bu türleri okuyarak yanlış terbiye alan ve okuduğu eserlerin hayal âleminde kaybolan bir kadını anlattığı *Emanetçi Sıtkı*’da düşüncelerini şu şekilde kurguya dönüştürür:

“Rıza'nın Ayşe Şeref Hanıma mülâzemeti kızın esasen hüsn-i ahlâkıyla beraber hükmen terbiyesini dahi bozmuş idi. On üç yaşına kadar terbiyesinde hiçbir noksan olmayan ve zaten ahlâkı dahi pek melekâne olan Ayşe Hanım ondan sonra Sıtkı'dan tefrik edilip de yalnız Rıza ile müzakerede devama başlayınca Âşık Kerem, Leyla ile Mecnun, Şah İsmail, Arzu ile Kamber, Ferhat ile Şirin hikâyeleri gibi şeyleri bir yandan okumakla beraber bir taraftan dahi Rıza'nın temellükât-ı âşıkânesi arasında kalarak âdetâ romanesk (yani romanlardaki âşıkâ kızların hâli gibi) bir hâle girmiş idi.” (Ahmed Midhat, 2001, s. 744.)

Görülebileceği üzere çocuklarına roman okutmaktan korkanlar aslında diğer türleri okutmaktan daha çok korkmalıdırlar. Kuşkusuz Midhat Efendi'ye göre roman gerçekliği, bahsi geçen diğer türlerle karşılaştırılınca hayatın realitesine daha yakındır; roman okuyanlar gerçek hayatı görür ve bilir; çünkü romanda zikredilenler âlemde bu kadar bîçarelerin başlarını ateşe yakan ve sergüzeşt-i ahvalleri kitapları doldurup okuyanları bile ağlatan hâllerdir. (Ahmed Midhat, 2001, s. 70) Romanlarda yazılanlar gerçek hayatın içinde yaşanan olayların birer numunesi gibidir. Böylelikle roman okuyanlar reel hayat gerçekliğinin aşağı yukarı ne olduğunu anlayabilir, sezebilir. Yazarlar her ne kadar olasılıklardan bahsediyor olsa da romanlar yaşamın birçok cephesinin gösterilebildiği en realist alandır. Bu realist metinler derin bir tecessüsle okunursa bireyin, hayatın içinde bir duruş sergilemesi adına kılavuz olabilir. Ancak hem reel hayatın deneyimsizliği hem de roman okumak hem de roman yerine kocakarı masalları gibi türler okumak yazara göre insanları felaket uçurumlarına sürükleyebilir. Oysaki bir insan romanları okumuş, hem de kemâl-i dikkat ve itina ile okuyarak erkeklerin ve kadınların ahvâlini lâyıkı vechile öğrenmiş olsa kendini hayatın içindeki birçok vartaya duçar etmez... (Ahmed Midhat, 2000c, s. 124) Ayrıca romanlardaki vak'aların gerçekte vuku bulmuş olması da lâzım değildir. Muharrirler daima ihtimalâttan bahsederler. Onları okuyarak hem lezzet almalı, hem de ders almalıdır. (Ahmed Midhat, 2000ç, s. 100-101) O hâlde muharrire göre romanlardan yalnızca reel yaşamın gerçekliğinin bir aynası olarak istifade etmekle yetinilmemelidir. Roman vasıtasıyla gerçek hayatı görmek ilk merhale olmalıdır. Bundan sonraki aşama ise okuyucunun romanlarda okuduğu gerçekçi olayları ve durumları kişisel hayatında tatbik edebilmesidir; çünkü “içinde bulunduğumuz âlem-i maddî ve hakikînin bir kitaba veyahut tiyatro temasına in'ikas eylemiş olan suret-i ayniyyesinden ibaret olup erbâb-ı fehm ve iz'an için bu iki âlemde gördüğü şeyleri şu âlem-i maddî ve hakikîye tatbik edebilmek pek mümkün ve hatta pek kolay bir şeydir.” (Ahmed Midhat, 2000c, s. 120) Peki, okur bunu nasıl yapacak? Muharrir bu düşüncesini *Eski Mektuplar*'da şu şekilde işler: Kenan sevdiği kız Meliha'nın evlendirildiğini

iştir. Ancak Kenan bu duruma inanmamaktadır. Çünkü Kenan'ın tanıdığı ve sevdiği Meliha bu karakterde bir insan değildir. Kenan'ın dostu Sabit ise her kadına güven olmayacağını düşünmekte, Kenan'a bu düşüncesini inandırmaya çalışmaktadır. Sabit'in amacı ise sevdiği arkadaşı Kenan'ı biraz olsun teselli edebilmektir. Ancak Kenan teskin olmaz ve Sabit'e "Ben ne söylüyorum, sen ne cevap veriyorsun Sâbit? Meliha bildiğin kadınlardan değildir. Fakat..." derken Kenan'ın sözleri boğazında düğümlenir. Ve sonunda Sabit ona şu ihtarda bulunur:

*"Kendi sözlerini yine kendin cerh etmeye başladın. Vefa beklediğin bir kadının âherle tehhülünden bahsetmek bunu ispat etmiyor mu? Yaşın bana nispeten küçük, fakat zekâ tecrüben büyüktür. Bunu teslim ederim. Okuduğun kitaplarda, birlikte tetkik ve muhakeme ettiğimiz romanlarda beyan ettiğin mütalâatı niçin bir defa da nefesine tatbik etmiyorsun? Biz de insan değil miyiz?"* (Ahmed Midhat, 2003b, s. 111)

O halde okur romanda okudukları ile kendi hayatındaki bir takım koşutlukları görebilmeli, roman kişilerinin hâllerini kendi ahvaliyle mukayese edebilmelidir. Yani roman okumanın da bir koşulu vardır, o da okunan romandan güzel bir sonuç çıkartabilmektir. Ahmet Mithat için asıl önemli olan ve onun üzerinde çokça durduğu mevzu budur. "Bir hikâyeyi okumaktan maksat, yalnız a'zâ-yı vak'anın sergüzeşt-i ahvâliyle kâh müteessiren kâh mütelezzizen vakit geçirmekten ibaret olmayıp hikâyeye mütalâa olunarak bittikten sonra vak'aya alelumum atfolunacak bir nazar-ı icmâl, neticesinden bir de hüküm çıkarmak roman mütalâası zımında dâhil bulunan mâkâsıdın en başlıcalarından birisidir." (Ahmed Midhat, 2000i, s. 343) Çünkü hikâyeden ibretlik sonuç çıkarılabilirse/çıkarılabildiğinde işte o zaman *romanlar, genç kız ve erkekler için hatta bazen yetişkinler için de gerçek hayatın bir numunesi, ön provası yahut kılavuzu* olabilirler.<sup>2</sup> Aksi halde

<sup>2</sup> Ahmed Midhat Efendi romanın reel hayatın bir kılavuzu olabileceğini sık sık ve farklı şekillerde eserlerinde söylese hatta romandaki gerçekliklerin reel hayatta kemal-i dikkatle tatbik edilmesi gerekliliğini belirtse de istisnai durumların olabileceğini bizlere *Çengi*'de zikreder. Ona göre, tabii ki en gerçekçi tür olarak romanlar insanlara bazı gerçekleri gösterir, ancak bir yazarın romanı üzerinde sonsuz tasarruf hakkı bulunduğunu ve bazen roman yazarının dahi bazı durumları abartabileceğini de zikreder. Jale Parla *Don Kişot'tan Günümüze Roman*'da bu konuya şöyle açıklık getirmektedir: "Başına buyrukluğuyla, kural tanımazlığıyla, fırsatları değerlendirişindeki üstün yeteneğiyle, cazibesi, zekâsı ve muhteşem rakkaseliğiyle Çengi Sünbül Tanzimat romanlarındaki en ilginç kadın karakterlerden biridir ve hissederiz ki yazarın kendisi de ona bir miktar tutkundur. Ama yaşam nadiren Çengi Sünbül kadar cömert davranır; bu da öyküyü mutlu sonla bitirmeye kararlı Ahmet Mithat Efendi'nin bileceği şeydir. Çünkü kendisinin de dediği gibi, bir hikayenüvis murad eder ise roman üzerindeki egemenliğinin sınırı yoktur. Nitekim Ahmet Mithat Efendi yalnızca romanın mutlu sonunun gerçekçi olmadığını teslim etmekle kalmaz, okuru böyle bir sona inanıp boş hayallere kapılmama konusunda da uyarır. 'Hikâyemiz gibi hikâyelerin netâicinde açılan ümit kapıları muhacirlerin san'atlarından mütevellid bir eser olup kendi sergüzeşt-i ahvâlini hikâyâta tatbik edenler bu misillü ümitlere ehemmiyet verirler ise Daniş Çelebi'yi aynı aynına taklid etmiş olmaktan başka bir şey yapmış sayılmazlar. (Ahmed Midhat 2000b: 138.)' Demek ki elimizdeki yalnızca bir romandır. Anlatı boyunca yazar bize bunu sürekli hatırlatmıştır zaten, şimdi de 'iyi okurlar' olarak bizden ne beklediğini hatırlatır: okuduğumuzu donkişotça okumamızı. 'Başkası olma arzumuzu' okuma süreci bittikten sonra dizginleyip, yorumlama sürecinde, yazarın açık ya da üstü kapalı

eğlenceli bir macera, hoş bir zaman geçirme vasıtasından öte bir şey olamazlar. *İki Hud'akâr*'da serbestçe roman okutulan ve okuduklarından ibretlik sonuç çıkartabilen bir kızın terbiyesi ve kişiliği hakkında Ahmet Mithat'ın düşüncelerini görebilmekteyiz. Matmazel Sesil de Bruyer'in halası, Sesil'in her türlü romanı okumasına izin verir. Hatta Sesil'in romanı nasıl okuması, romandan nasıl sonuçlar çıkartması gerektiğini de kıza bizzat kendisi gösterir ve kıızı bu yolla terbiye eder. Zaten romanların konusu ya bir kadının kocasına veyahut bir kocanın karısına hıyanet etmelerinden ibarettir. (Ahmed Midhat, 2001, s. 710) “Bu hıyanet neticesini intac için dahi ya zevce veyahut zevceye hariçten birtakım aşk ve sevda hayalâtı hücum ettirilerek işte bir romandır meydana çıkar. Bundan hüsn-i ibret alanlar necat bulurlar. Su'-i ibret alanlar ise kendileri de başkaca bir romana zemin olabilecek ahvale duçar olurlar da âlemi kendilerine ya güldürürler ya ağlatırlar.” (Ahmed Midhat, 2001, s. 710) İşte Sesil okuduğu bu romanlardan hüsn-i misal almasını bilen kızlardan biridir. Özellikle halasının da doğru teşvikleri ve yönlendirmeleriyle romanlar okumuş ve sonuçlarından ibret almış bir genç kızdır. “Binaenaleyh Sesil, hem okuduğu romanlar hem de halasının yönlendirmeleri neticesinde kadın nedir, koca nedir, aşk ve sevda ne cihetten mukaddes, ne cihetten müstenfirdir, bir hanede evlâda mukabil validenin mevkiî nedir, servet ve saman nasıl idare olunmalı, bunları tamamıyla öğrendikten maada bir kadının iffeti, şöhreti ne cihetten bozulabilerek servet ve samân nasıl mahvolur, hâsılı âlemde felâket denilen şey ne gibi esbaptan husule gelir, bunları dahi henüz on altı on yedi yaşlarında iken mükemmelen öğrenmiş, bellemiş idi.” (Ahmed Midhat, 2001, s. 710) Böylelikle romanlar Sesil'e *gerçek hayatın bir numunesi, ön provası ve kılavuzu* olabildi; çünkü Sesil romanları okumuş, anlamış ve ibretlik sonuçlar çıkartabilmişti. Şimdi yapması gereken bu hayal âleminde öğrendiklerini reel hayatta kemal-i dikkatle tatbik etmektir.

## SONUÇ

Ahmed Midhat, yaşamı boyunca romanın reel hayatın bir kılavuzu olabileceği görüşünü savunmuştur. Romanın ahlakî açıdan bireye kılavuzluk yapabilecek birçok hususu bünyesinde sindirebilen ve bu düşünceleri okuyucusuna keyif vererek aktarabilen niteliklere sahip bir tür olduğunu düşünmüştür. Hâce-i Evvel, romanlar aracılığıyla okurlara ‘ahlak’ için bir yol açılması zaruretini zikreder. Ayrıca ‘ahlak’ kavramının romandaki olması gereken çerçevesini de

---

mesajına kulak vermemizi. Kurgunun sihrine kapılıp, ‘gerçek’le aramızdaki bağı koparmamızı.” (Ayrıntılı bilgi için bkz. Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İletişim Yayınları, 13. bs., İstanbul 2015, s. 94-96.)

eserlerinde çizer. Amaç romanın, mensup olduğu topluma reel hayatta ahlakî açıdan en doğru şekliyle kılavuzluk yapabilmesini sağlamaktır. Ahmed Midhat bu merhalede de kalmaz. Romanın, ahlak için olduğu kadar genç kız ve erkeklerin talim ve terbiyesi için de bir kılavuz olabileceğini düşünür. Özellikle gençlere roman okutulmaması düşüncesine her zaman karşı durmuştur. Aydınlatma emekçisi kızlara, kadınlara da roman okutulması gerektiğini düşünmektedir; zaten ne kadar men edilirse edilsin onların yine de okuduğunu düşünür. Gençlerin roman okumalarından o kadar büyük korkulara ve kaygılara düşmektense bu okumaların bu gençlere nasıl fayda getireceğini tefekkür edilmesi gerektiği görüşündedir. Muharrire göre kadınlar, genç kızlar yahut erkekler romanı reel hayatın bir kılavuzu ve gerçek hayatın bir numunesi olarak kullanarak istifade edebileceklerdir. Bu taze dimağların romanın rehberliğinde talim ve terbiyesi yapılabilecek, bu insanlar sosyal yaşamda aktif olarak roller -eş, anne, baba, doktor, öğretmen vb.- almadan evvel hayatın iyi ve kötü gerçekliklerini romanlar aracılığıyla görebilecek/deneyimleyebilecek; böylelikle reel hayatın çarkları arasında yok olup gitmeyeceklerdir. Âdetâ roman, hayatın bir ön provasını olacaktır. Ancak muharrire göre romanlardan yalnızca reel yaşamın gerçekliğinin bir aynası olarak istifade etmekle yetinilmemelidir. Roman vasıtasıyla gerçek hayatı görmek ilk adım olmalıdır. Bundan sonraki aşama ise okuyucunun romanlarda okuduğu gerçekçi olayları ve durumları kişisel hayatında tatbik edebilmesidir. Yani bir genç romanı okumalı, ondan güzel sonuçlar çıkarmalı ve bunu reel yaşamda kendine kötülüklerden koruyabilecek bir kalkan olarak kullanmasını da bilmelidir.

### STRUCTURED ABSTRACT

Although there are people who believe that the novel can be a guide to real life, there are people who stand against it and argue that the novel is a harmful genre. Although the novel is a Western genre, in the 18th and 19th centuries, it was considered as an insignificant genre of literature and was underestimated by people with the idea that novel mostly appeals to young girls, housewives or ignorant people; in contrast to important genres such as poetry and drama. That's why the novel was ignored, humiliated and often subjected to destructive criticism. For example, in the 19th century, some authority figures such as James Lowell and Matthew Arnold thought that reading novels was a harmful activity. According to them, reading novels was merely a hedonistic activity. But when we look at Jane Austen's thoughts, we see an opposite picture than of James Lowell and Matthew. But when we look at Jane Austen's thoughts, we see an opposite picture than of James Lowell and Matthew. Jane Austen opposes harsh criticism and disdain for



the novel, because she cannot understand them as there is no other type of genre that gives readers as much pleasure as the novel.

In general, the criticism of those who argue that the novel cannot be a guide to real life, and who take a stand against the novel can be summarized under the following headings: The first and perhaps the most important of these is that the reality of the novel is very close to the reality of real life. This reason is the main factor in transforming this genre into a feared, unwanted genre and also in the development of prejudices against the novel. Moreover, there are some who mention that reading novels is a waste of time. People in this view think that people can occupy themselves with more pragmatic arts / crafts / activities rather than reading novels. In addition, there are those who complain about the novel because of the fact that the novel readers are distracted from the real world by being haunted by the imaginary realm of the work, and they also think that the novel does not have a distinct form like other literary genres - poetry, tragedy or comedy, etc. However, the fact that the reality of the novel is so close to the reality of life worried the critics of the novel genre. With the increase in the number of novel readers every day, those who oppose the reading of this genre with the idea that it would deteriorate the morality of young people or novel readers; they feared that the novel could set a bad example for society. Those who believe that the novel can be a guide of real life have generally emphasized the moral aspect of literature and have stated its educational role to people against those who believe that it is a useless or even harmful genre. In other words, they have tried to prove that the novel does not break the morality, on the contrary, it is a genre that gives a moral lesson and can educate people and they have written novels in line with this idea.

There are also writers who try to answer the questions whether the novel can be a guide to real life by writing on this matter between the lines of their fiction works. One of those who tried to answer these questions in Turkish literature is Ahmed Midhat Efendi.. Midhat Efendi answered this question between the lines of his novels and stories as “The novel can be a guide to real life.” According to Ahmed Midhat, by teaching novels to young people, their morality can be shaped, educated and trained; in addition, young people can learn many good and bad realities of life by reading novels before experiencing them personally in real life. In this way, they can show fortitude more easily against the difficulties of real life.

Ahmed Midhat's ideas about leading women to read novels are progressive. He surely thinks that women should read novels, and has waged war against those who think that this may be purely immoral. According to him, one of the most important goals of the novel is to try to draw a line in

front of the evil by showing the evil. For this reason, he thinks that genres such as fairy tales and folk tales, that are insufficient to reflect the reality of real life, should not be read because they cannot accurately reflect the reality of real life.

According to Midhat Efendi, the novel is a mirror held in real life. Women, young girls or boys will be able to benefit from what is reflected in this mirror, by using the novel as a guide to real life and a sample of real life. These fresh minds can be trained and educated under the guidance of the novel, and these people will be able to see / experience the good and bad realities of life through novels before they actively take roles in social life - wife, mother, father, doctor, teacher, etc.; thus they will not perish between the gears of real life. The novel will be a rehearsal of life. However, according to the writer, it is not enough to make use of novels only as a mirror of the reality of real life. Seeing the real life through the novel should be the first step. For the next step the reader should apply realistic events and situations that he reads in novels to his/her personal life. In other words, a teenager should read the novel, draw good conclusions from it, and know how to use it as a shield that can protect himself/herself from evil in real life. In short, according to Ahmed Midhat, the novel contains many elements that may guide to real life and may be a rehearsal to it.

**Key Words:** Novel reality, guidance of the novel, Ahmed Midhat.

### KAYNAKÇA

- Ahmed Midhat. (2000a). *Bahtiyarlık*. N. SAĞLAM (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000b). *Çengi*. E. ÜLGEN (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000c). *Dürdane Hanım*. F. ANDI (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000ç). *Felâton Bey İle Râkım Efendi*. N. BİRİNCİ (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000d). *Gönüllü*. E. ÜLGEN (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000e). *Hayret*. N. Sağlam (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000f). *Henüz 17 Yaşında*. F. ANDI (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000g). *Hüseyin Fella*. F. Andı (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000ğ). *Karnaval*. K. YETİŞ (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000h). *Müşahadat*. N. BİRİNCİ (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000ı). *Süleyman Muslî*. F. Andı (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2000i). *Yeryüzünde Bir Melek*. N. Sağlam (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2001). *Letâif-i Rivâyât*. F. GÖKÇEK, & S. ÇAĞIN (Dü.). İstanbul: Çağrı.

- \_\_\_\_\_ (2003a). *Diplomalı Kız*. F. ANDI (Dü.). Ankara: TDK.
- \_\_\_\_\_ (2003b). *Eski Mektuplar*. A. Ş. ÇORUK (Dü.). Ankara: TDK.
- Andı, M. Fatih (2013). *Roman ve Hayat* (4. b.). İstanbul: Hat.
- Bloom, Harold (2018). *Batı Kanonu* (2. b.). Ç. PALA MULL (Çev.). İstanbul: İthaki.
- Cervantes, Miguel de (2018). *Don Quijote* (25. b., Cilt I). R. Hakmen (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Çıkla, Selçuk (2016). *Edebiyat ve Hastalık*. İstanbul: Kapı.
- Çodur, Fatih, "Öyküde Yeni Bir Hayat Formu" <http://okumak-ayriraliktir.com/228/oykude-yeni-bir-hayat-formu/yazi> (Erişim Tarihi: 06.09.2018)
- Eco, Umberto (2013). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti* (7. b.). K. Atakay (Çev.). İstanbul: Can.
- Enginün, İnci (2006). Ahmet Mithat'ın Hâlâ Geçerli Öğüdü: Kızlarımızı Okutun. N. ESEN, & K. EROL içinde, *Merhaba Ey Muharir! Ahmet Mithat Üzerine Eleştirel Yazılar*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Flaubert, Gustave (2017). *Madam Bovary* (13. b.). N. Ataç & S. E. Siyavuşgil (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Forster, Edward Morgan (2014). *Roman Sanatı*. Ü. Aytur (Çev.). İstanbul: Milenyum.
- Kundera, Milan (2014). *Roman Sanatı* (5. b.). A. Bora (Çev.) İstanbul: Can.
- Lass, Abrham H. (2003). *100 Büyük Roman* (5. b., Cilt I). N. Muallimoğlu (Çev.) İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Meriç, Cemil (2013). *Bu Ülke* (42. b.). İstanbul: İletişim.
- Moran, Berna (2009). *Edebiyat Kuramları* (19. b.). İstanbul: İletişim.
- Nabokov, Vladimir (2014). *Edebiyat Dersleri* (2. b.). A. L. BATUR, & F. ÖZGÜVEN (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Okay, Orhan (1989). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*. İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı.
- Parla, Jale (2015). *Don Kişot'tan Bugüne Roman* (13 b.). İstanbul: İletişim.
- Turgenyev, Ivan Sergeyeviç (2017). *Babalar ve Oğullar* (14. b.). E. Atalay (Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Wellek, Rene & Warren, Austin (2013). *Edebiyat Teorileri* (2. b.). Ö. F. Huyugüzel (Çev.). İstanbul: Dergâh.



## THE EVOLUTION OF ESTATE POETRY IN THE SEVENTEENTH CENTURY ENGLISH LITERATURE

### ON YEDİNCİ YÜZYIL İNGİLİZ EDEBİYATINDA MALİKÂNE ŞİİRİNİN EVRİMİ

**Volha KORBUT SALMAN**

Öğr. Gör. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, School of Foreign Languages,  
olgakorbut@gmail.com

KARAMANOĞLU MEHMETBEY  
ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI  
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES

#### MAKALE BİLGİLERİ ARTICLE INFO

Geliş Tarihi / Submission Date  
16.10.2019

Kabul Tarihi / Admission Date  
15.11.2019

e-ISSN  
2687-5586

#### Abstract

The seventeenth century England saw the increase in the use and popularity of estate poetry as a sub-genre of the pastoral. This paper argues that though estate poetry contains some topics common to the genre of the georgic, such topics as the praise of country life, the retreat from the corruption of the court, the construction of idyllic utopias, as a contrast to the devastating reality of the English Civil War (1642-1649) have more to do with the genre of the pastoral than with literature on the subject of husbandry. This paper presents a contrastive study of "To Penshurst" (1616) by Ben Jonson, in which the author presents Penshurst - the great Sidney country estate - and ethical, religious and interpersonal values inside its household as a paragon for the corrupted Jacobean state. Being the first and one of the most important examples of estate poetry, the poem represents the primary stage of the sub-genre, while its post Civil War successor - Andrew Marvell's "The Garden" (1653), which highlights the retreat into the ideal and harmonious world of one's soul rather than the seclusion of a country house, exemplifies the final stage any sub-genre can evolve into in the process of its development according to Alastair Fowler's system of generic transformation, elaborated in *Kinds of Literature* (1987).

**Keywords:** *Estate poetry, Pastoral, Georgic, Generic transformation, Ben Jonson, Andrew Marvell, Alastair Fowler.*

#### Öz

On yedinci yüzyıl İngiltere'sinde, malikâne şiiri - pastoral şiirinin bir alt türü olarak - kullanımının ve popülaritesinin arttığı görülmüştür. Makale, malikâne şiirinin köy şiir türünün bazı konularını kapsamına rağmen, kırsal yaşamı yüceltme, kraliyet sarayındaki ahlaksızlıktan kaçış, yıkıcı İngiliz İç Savaşı (1642-1649) aksine huzurlu düş ülkelerin kuruluşu gibi konuları daha çok pastoral şiirin temaları arasına girdiğini öne sürmektedir. Makale, Alastair Fowler'in *Edebiyat Türleri* (1987) adlı eserinde ortaya koyduğu türsel değişim sistemine göre, Ben Jonson'un "Penshurst'a" (1616) adlı şiirini, malikâne şiirinin birincil aşaması olarak değerlendirmektedir. "Penshurst'a" adlı şiirin yazarı Sidney, ailesine ait meşhur Penshurst malikânesindeki ahlaki, etik, dini ve kişilerarası değerleri yozlaşmış Jacobean devleti için bir çözüm olarak sunmaktadır. İngiliz İç Savaşından sonra yazılmış olan Andrew Marvell'in "Bahçe" (1653) adlı şiiri bir kır evinin inzivasından ziyade kişinin ruhunun ideal ve uyumlu dünyasına dönüşmesinden söz etmektedir ve böylece malikâne şiirinin alt türünün son aşamasına örnek oluşturmaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** Malikâne şiiri, Pastoral şiiri, Köy şiiri, Türsel değişim, Ben Jonson, Andrew Marvell, Alastair Fowler

## Introduction

The sub-genre of estate poetry has been attracting a great deal of literary critical attention, particularly with regards to the increase of its significance, use and popularity in the period of the English Civil War (1642-1649). What is more, the place of the sub-genre among the major literary genres of the seventeenth century has been the subject of numerous literary debates. While estate poetry is commonly accepted to contain many indispensable features of the pastoral, such as “the value of poetry; death and mourning; the corruption of the city or court versus the ‘purity’ of idealized country life; and politics (the critique of society or easily identifiable political figures)” (Schwartz, 2010, p. 2), it may also be related to the domain of the comparatively autonomous English georgic, owing to the opportunity of drawing parallels to the so-called *locus classicus* - Virgil’s *Georgics* (29 B.C.E.). The book is an elegiac guide to country life combining useful information on farming and tending fields, a reflection on the cycles of life and death, as well as “a heartfelt cry for returning farmers and their families to land they had lost through a series of dispiriting political events” (Lembke, 2006, p. 14) in the Roman Empire of Virgil’s times:

How lucky, if they know their happiness,  
 Are farmers, more than lucky, they for whom,  
 Far from the clash of arms, the earth herself,  
 Most fair in dealing, freely lavishes  
 An easy livelihood.  
 (Virgil, 1982, ll. 458-460)

Hence, in the light of the contemporary theory of the flexibility of genres, which, nevertheless, allows to define the generic nucleus, the paper argues that though estate poetry contains some topics common to the genre of the georgic, such themes as the praise of the country life, the retreat from the corruption of the court, the construction of idyllic utopias, as a contrast to the devastating reality of the English Civil War, have more to do with the genre of the pastoral, which deals with “the simplistic presentation of complex human issues, within the ideal setting of a rural *locus amoenus* (‘beautiful place’ in Latin) – the pastoral paradise of Arcadia and the Garden of Eden” (Green, 2018, p.1), than with literature on the subject of husbandry, devoid of any idealization and, therefore, treating nature in a realistic sense.

Alongside defining the sub-genre of estate poetry and investigating into its origins and major themes, the study attempts to trace the reasons for the rapid appearance of new sub-generic forms on the verge of the eighteenth century. Contrary to the canons of the seventeenth century estate poetry, these forms propagated the retreat into the garden of one’s self rather than

that of the physical entity of a country house, as in Andrew Marvell poem “The Garden” (1653). This was the garden of one’s soul, touched by corruption and, therefore, in great need of perfection. The phenomenon reached its culmination in the famous phrase written by Voltaire in *Candide* (1759) in the middle of the eighteenth century: “Il faut cultiver son jardin” (Voltaire, 2011, p. 4) - ‘One should cultivate one’s own garden’, meaning that the only way to survive in a world of calamity is to concentrate on one’s own life and take no notice of anything else around, the country house being no exception. Indeed, the growing prominence of the *nouveau-riche* bourgeois class and the changing social patterns, moral values, architectural canons and aesthetics in the post-Civil war and the Restoration epoch saw the decline of estate poetry. The Jonsonian country house tradition, as a “microcosm of the ideal medieval-like English social organization characterized by the feudal order, interdependence, simplicity, service, hospitality, and balance between the active and contemplative life” (Harris, 1988, p. 182) became obsolete due to the radical change of the social role of the country house. The increase in the number of wealthy middle-class benefactors, desperate to legitimize their family lineage, “were intent to construct monuments to their own wealth, taste and importance, celebrating magnificence, exclusiveness, and self-interest – values which Jonson and Marvell had decried in the seventeenth century” (Harris, 1988, p. 183). As a result, the country houses of the eighteenth century failed to prompt any poems in Jonsonian tradition and the long dusk of the conventional English estate poetry ended. As a consequence, the paper presents a contrastive study of “To Penshurst” (1616) by Ben Jonson, which acts as the foundation and the primary stage of the sub-genre of estate poetry, and its post Civil War successor – Andrew Marvell’s “The Garden” (1653), as an exemplification of the final stage any sub-genre can evolve into in the process of its development according to Alastair Fowler’s system of generic transformation, elaborated in *Kinds of Literature* (1987).

### **Estate Poetry: a Georgic or a Pastoral?**

In general terms, estate poetry comes to existence at the beginning of the seventeenth century when many grand houses were built in the English countryside as a demonstration of affluence, and as a retreat for the nobles when overwhelmed by the court and urban life. Country houses were not, initially, simply big rural houses inhabited by rich people. Basically, they were power houses - the houses of a ruling class. As such they could function at the “local level as a house of a squire who was a little king in his village and ran the county. Country houses could also function at a national level as a seat of a landowner who was also a member of parliament”

(Jones, 2003, p. 1). In this connection, estate poetry is based on complimentary descriptions of a given country house and its surrounding area, it often contains pastoral details and idealizes cultivated nature in terms of Golden Age assumptions, which celebrate a distant epoch when “the earth gave forth her bounty spontaneously, abundantly, and freely because man’s nature was still unspoiled by civilization” (Harris, 1988, p. 9). The pastoral setting in estate poetry is opposed to urban chaos and corruptibility of the seventeenth century English court. The balance between the active and the contemplative is presented in country house poems as the model for the society and the person. “The working country estate is the symbol of this ideal social order, and marriage is the symbol of the ideal order for the individual. In these poems art and nature exist in harmony, and the result is a new Golden Age, a redeemed earthly paradise” (Harris, 1988, p.20). What is more, estate poetry “tends to be closely linked to patronage poetry, in which poets flattered patrons in order to gain sponsorship” (Jones, 2003, p. 1), financial and legislative support of their literary activity, as it was landowners who were in control of legislation, politics and social supremacy in the seventeenth century England.

Yet, in the article “Country House Poems: The Politics of the Genre” Alastair Fowler provides a set of arguments undermining the validity of the above statement, by claiming that

the mode of representing cultivated nature, [as well as] the seasonal cycle; abundance of produce; contentment with a sufficient estate idealized in terms of the Golden Age; renunciation of grandeur; the gods ‘Pan and Silvanus’; hunting; moral virtue: all these are contents of the georgic.” (1986, p. 5)

Thus, Fowler asserts that the motif of nature’s free abundance “properly goes back to Virgilian ‘Georgics’” (1986, p. 5). In this respect, the scholar views such themes common for the estate poetry, as “praise of country life, of estate and cabinet, of park and mistress, reconstruction of the estate and retirement poems” (Fowler, 1986, p. 5), as true representations of the georgic tradition.

Before the article provides any further arguments in favor or against this scholarly stance, it is necessary to turn to normative definitions of both, the pastoral and the georgic. Georgic is defined as a “book of poems written by the Latin poet Virgil (from the Greek *georgos*, “farmer”) on how to manage a farm. Georgic poems, therefore, are concerned with rural business” (Lynch, 1999, p. 1) and its practical agricultural aspects. At the same time, pastoral “describes literature portraying the idealized life of shepherds or of the country” (Oxford English Dictionary, 2010, p. 1300). According to Bryan Loughrey, this definition “provides an ‘outer’ form of the genre, and it is the ‘inner’ contents, or animating impulse, which generally preoccupies critics” (1984, p. 20).

The diachronic examination of the criticism regarding the pastoral tradition made in the seventeenth century brings forward the definition of the pastoral constructed by Thomas Hobbes, who viewed it simply as “a representation of the countryside” (1971, p. 55). Furthermore, Samuel Johnson argued that the pastoral is a “poem in which any action or passion is represented by its affects upon a country life” (2003, p. 357). This led him to reject firmly any theory of pastoral which made the Golden Age or even shepherds necessary features of the genre. Thus, all classes of people could be described in it “because persons of all ranks inhabit the country” (Johnson, 2003, p. 357). Hence, one might infer that with the progress of the seventeenth century the celebration of the countryside with all its masonry, inhabitants, distribution of goods and festivities, as well as its juxtaposition to urban life, becomes the major preoccupation of the pastoral. The concept of shepherds, in its turn, was removed to the periphery of the genre, which made it possible to draw parallels between the pastoral and estate poetry.

In the survey entitled “Pastoral Poetry and Pastoral Drama” W. W. Greg states that pastoral mode occurs as a reaction “against the world, which is too much with us. [The character] yearns to make an escape, if it were but in imagination and for a moment, to a life of simplicity and innocence from the bitter luxury of the court and the menial bread of princes” (1906, p. 79). As a result, the recognition of the “contrast, implicit or expressed, between pastoral life and some more complex type of civilization” (Greg, 1906, p. 79) becomes the leitmotif of the pastoral, and echoes the major themes of the estate poetry. As a consequence, pastoral started to “refer to any literature that described the country with an implicit or explicit contrast to the urban. Here a pastoral was usually associated with a celebratory attitude towards what it described” (Gifford, 1999, p. 2). This fact supports the argument that estate poetry is a sub-genre of the pastoral poetry rather than that of the georgic tradition, which happens to be more of an agricultural manual, than a reaction to the major socio-economic upheavals of the seventeenth century.

Yet, to give a definition of the estate poetry, one should first delineate the meaning of the ‘sub-genre’ concept. Alastair Fowler in *Kinds of Literature* (1987) states that “sub-genres have the common features of the kind, and, over and above these, add special substantial features” (1987, p. 112). Indeed, estate poetry includes all the major features inherent in the pastoral - an ideal world, contrast to the urban reality, as well as Virgilian elements of the Golden Age, exemplified in the “O fortunatos...” passage of the *Georgics*: “simplicity, natural beauty, study of natural philosophy, contemplation, work, respect for religion and family, the absence of greed, malice and envy” (ll. 475-540). Virgil attributes “moral value to hard work and dutiful toil as



ways for man to redeem himself, rejuvenate his environment” (Wilkinson, 1969, p. 59) and regain the earthly paradise. At the same time, it introduces novel traits into the genre such as the conjunction of the ideal patron’s family with the ideal site of the country house including the grounds surrounding it. The purpose of this coexistence is to provide means of reflecting on social values, the nature of the good life, and the ways in which other households fall short of the mark. The estate poetry, in other words, can be a vehicle of social criticism, as well as of praise.

In this connection, the relationship between the estate poetry and the pastoral bears similarity to the notion of the ‘family resemblance’ introduced by Ludwig Wittgenstein. The idea has some “socio-psychological implications for the genre theory: the dialectics of imitation and innovation within a generic tradition are similar to parent-child relationship or to growing up within a family” (Fishelov, 1993, p. 2). Hence, the concept of a sub-genre may be treated as that of a ‘prodigal child’, burdened by the family tradition and, thus, eager to rebel. Once such a specimen comes into existence, the fate of the family/genre is never the same. Indeed, new genres can “originate from the achievements of individual writers, which can play a decisive role in organizing a new kind” (Fowler, 1987, p. 154). In this respect, Alastair Fowler cites the example of “To Penshurst” (1616) by Ben Jonson which,

initiated the country house poem. Due to its high value, it had a paradigmatic function, and its status was more related to its content and personal worth than its formal values. A work of its significance becomes institutionalized and starts a reform, not simply in terms of imitation, but also in terms of the creation of original Works. (Fowler, 1987, p. 154)

Fowler believes that one of the means leading to generic or sub-generic transformation may be that of ‘topical invention’. According to the critic, “genres change when new topics are added to their repertoires. It is mainly an issue of specialization – the development of a topic already within the repertoire” (Fowler, 1987, p. 170). Thus, topical invention may also be prevailing in a fresh approach to existing topics, yet this method usually amounts to “modal transformation” (Fowler, 1987, p. 170).

The estate poetry is no exception from the ‘topical invention’ paradigm. The advent of the English Civil War (1642-1649) with all the following political, religious, social and cultural upheavals led to the destruction of the conventional English values. Perturbations of the kind could not be ignored by literary currents which led to the emergence of new topics within the sub-genre. The antique moral harmony of Ben Jonson’s “To Penshurst” was no longer the ideal. The tradition of rural retreat from conflict and court corruption, and the projection of the ideal state onto the world of the country house were modified by something more private – the retreat into the garden of one’s self. It was the attempt to regain the uncorrupted and the unfallen human

paradise within the depths of the human soul. The movement reached its climax in the poem “The Garden” (1653) by Andrew Marvell, and in the new sub-genre that emerged in the eighteenth century - the poetry of retirement exemplified by Lord Cobham, William Shenstone, Alexander Pope and many others.

Fowler differentiates among primary, secondary and tertiary stages that any genre/ sub-genre can evolve into in the course of its existence. In this respect, the sub-genre of estate poetry evolves through all three of them. Ben Johnson’s poem “To Penshurst” set the paradigm for country house poetry and became the manifestation of the primary stage of the sub-genre, while the succeeding estate poems by Thomas Carew, Richard Lovelace or Robert Herrick built up the secondary stage of the sub-genre, as they are “relative to the historical point, and every writer is secondary in relation to some generic model” (Fowler, 1987, p. 162). Andrew Marvell’s “The Garden”, in its turn, is a typical example of the tertiary stage when estate poetry was slowly evolving into the sub-genre of the poetry of retirement.

#### **“To Penshurst” by Ben Johnson**

Ben Jonson’s “To Penshurst” (1616), created about the same time as the first ever written country house poem, “Description of Cookham” (1611) by Aemilia Lanyer, is still considered to be the most significant poem of estate poetry. The poem also acts as the manifestation of the primary stage of the sub-genre due to the scope of its themes, as well as its disguised criticism of the vices caused by the growth of industry and the changing layout of the political, social, and cultural systems. At the same time, “To Penshurst” exhibits the unquestionable mastery of creating ideal worlds populated by ideal rulers, potent of escape, contemplation, recovery and consolation. The poem celebrates a seigniorial way of life in which a great family, that of Sir Robert Sidney, younger brother of Sir Philip Sidney and first lord of Leicester, “lives in symbiotic interaction with the people and products of the surrounding countryside. It is very much the image of rural retreat celebrated in Stuart court pastoral” (Marcus, 2003, p. 503).

“To Penshurst” opens with a compliment to the estate:

Thou art not, Penshurst, built to envious show  
 Of touch or marble, nor canst boast a row  
 Of polished pillars, or a roof of gold;  
 Thou hast no lantern whereof tales are told,  
 Or stair, or courts; but stand’st an ancient pile,  
 And these grudged at, art revered the while.

(Johnson, 2006, p. 1-6)

This tells us that Penshurst was not built to show off the wealth of its owners, and is far from being ostentatious. The qualities that cannot be found at Penshurst are listed to make it seem humble and down-to-earth if compared to an average country house. Thus, “an ‘ancient’, native Englishness and moderation, Jonson’s speaker indicates, make Penshurst not spectacular but, rather, ‘reverenced’” (Cousins and Webb, 2005, p. 4) or ideal.

What is more, Penshurst is said to boast natural attractions:

Thou joy’st in better marks, of soil, of air,  
Of wood, of water; therein thou art fair.  
Thou hast thy walks for health as well as sport;  
Thy mount, to which the dryads do resort,  
Where Pan and Bacchus their high feasts have made,  
Beneath the broad beech, and the chestnut shade;  
That taller tree, which of a nut was set,  
At his great birth, where all the Muses met.

(Johnson, 2006, p. 7-14)

The excerpt emphasizes the idea that nature is beautiful and does not need decoration. The opening lines of the poem may lead the reader into thinking that Penshurst is a dull place, so the employment of classical allusions to Pan and Bacchus (as major personae of the pastoral genre) is aimed to seize the reader’s attention. In addition, it seems to be saying to the reader that a solidly native English great house has a tradition to it and a set of values, or the golden mean, that link it with the classical and exemplary Greek and Roman past.

After celebrating an ideal accord inside the great house, the author brings the poem to a climax by the sudden appearance of King James I:

That found King James when, hunting late this way  
With his brave son, the prince, they saw thy fires  
Shine bright on every hearth, as the desires  
Of thy Penates had been set on flame  
To entertain them; or the country came  
With all their zeal to warm their welcome here.  
What (great I will not say, but) sudden cheer  
Didst thou then make them and what praise was heaped  
On thy good lady then, who therein reaped  
The just reward of her high housewifery.

(Johnson, 2006, p. 76-85)

The king, whose judgment is of outmost importance, approves what he finds in the estate. Therefore, the family of the Sidneys demonstrate allegiance to their royal master, which was a relatively seldom phenomenon at the time of the English Civil War. Ben Jonson had great “confidence in man’s ability to perfect himself through the exercise of his reason, therefore, in keeping with this classical ethic, Jonson strives in his poetry to lead man to the good, either by praise of it or by contrasting it with undesirable behavior” (Harris, 1988, p. 32). Thus, the Sidney estate functions as a microcosm of harmony and reconciliation that was missing from the political, social and cultural scene of England in those turbulent times. Hence, Jonson presents the economy of the Sidney household, as well as its ethical, religious and interpersonal values as a paragon of an ideal framework for the corrupted Jacobean state:

These, Penshurst, are thy praise, and yet not all.  
 Thy lady’s noble, fruitful, chaste withal.  
 His children thy great lord may call his own,  
 A fortune in this age but rarely known.  
 They are, and have been, taught religion; thence  
 Their gentler spirits have sucked innocence.  
 Each morn and even they are taught to pray,  
 With the whole household, and may, every day,  
 Read in their virtuous parents’ noble parts  
 The mysteries of manners, arms, and arts.

(Johnson, 2006, p. 89-98)

As a consequence, “To Penshurst” may be considered to be the foundation of estate poetry, as well as the primary stage of its existence, establishing the major themes and motifs of the sub-genre. Though the work of the succeeding estate poetry writers, be it Carew, Lovelace or Herrick, contains many individual characteristics, it still corresponds to the conventions set by Ben Jonson. Thus, their poems generally argue that the perpetuity of the Golden Age can only be revitalized in the society through the vibrant interaction of the temporal and the timeless, the active and the contemplative, the natural and the man-made. “When the balance between the active and contemplative becomes upset and the bond between man and nature gets severed, the community gives way to a narrow elitism, maintained by exclusion, and leading to stasis and sterility” (Harris, 1988, p.71). Indeed, during the end of the seventeenth century there was a significant increase in the number of “proud piles” (Carew, 1949, l. 61) or lavish new country houses built by the rich and powerful, and “their luxurious and extravagant buildings were the preferred articulation of political and economic power” (Bucknell, 2017, 351), rather Jonsonian

harmonious co-existence of man and nature. This is evident in Thomas Carew's poem "To Saxham" (1640), in which visitors to the house remain strangers; even neighbors are expelled from its area, while in Richard Lovelace's "Amyntor's Grove" (1648), living people are barred from the great hall in favor of their paintings. Thomas Carew in "To My Friend G.N. from Wrest" (1639), "directly contrasts the modest, lived-in houses of his patrons with building projects motivated by vanity, greed, or a love of fine things for their own sake, and describes Wrest Park in Bedfordshire" (Bucknell, 2017, p. 335), as being "blesse[d] with an usefull comeli-nesse" (1949, l. 20), full of "things not fine, / But fit for service" (1949, ll. 56–57), and superior in every way to "prouder Piles, where the vaine builder spent / More cost in outward gay Embellishment / Then reall use" (1949, ll. 53–55). Hence, if we go back to Alastair Fowler's generic theory, the estate poems succeeding "To Penshurst" diachronically build up the secondary stage of the sub-genre, as they derive from the country-house model established by Ben Jonson in "To Penshurst".

#### **"The Garden" by Andrew Marvell**

Alastair Fowler believes that the "tertiary stage of the sub-genre is reached when a writer takes up a kind that is already secondary, and modifies it" (1987, p. 163). The situation may be observed in Andrew Marvell's poem "The Garden" (1653). Though created on the basis of all preceding works of the sub-genre, the poem changes its topical scope to such an extent that alongside with the conventions of the sub-genre, it exhibits deeper "symbolical developments that presuppose allegorical, psychological or other interpretations of them" (Fowler, 1987, p. 163). The theme of the 'garden of one's soul', substituting the theme of the physical garden and architectural enclosure is a vivid exemplification of this metamorphosis.

The 'grand locale' of the country house is formally absent from "The Garden". The poem acts as a celebration of the secure natural walls of a countryside garden and has no direct reference to any specific estate:

How vainly men themselves amaze  
 To win the palm, the oak, or bays,  
 And their incessant labors see  
 Crown'd from some single herb or tree,  
 Whose short and narrow verged shade  
 Does prudently their toils upbraid;  
 While all flow'rs and all trees do close  
 To weave the garlands of repose.

(Marvell, 1987, l. 1-8)

It is one's personal knowledge of Andrew Marvell's life that makes one infer that the poem might have been composed in Thomas, 3d Lord Fairfax's Nun Appleton House in Yorkshire, as the poet "acted as tutor to Fairfax's daughter Mary" (Marsh, 2017, p.1). Despite the formal absence of the theme of the country house in the poem, "The Garden" is still representative of the estate poetry sub-genre, but at the transformed and permuted tertiary stage of its existence. The poem succeeds to create a utopian world of contemplation in the depths of the secluded garden, symbolizing the depths of the human soul, created as an opposition to the world of chaos and turmoil, brought about by the English Civil War:

No white nor red was ever seen  
 So am'rous as this lovely green.  
 Fond lovers, cruel as their flame,  
 Cut in these trees their mistress' name.

(Marvell, 1987, l. 17-20)

The adjectives "white [and] red" (Marvell, 1987, l. 17) in the poem exemplify the bloody or "red" (Marvell, 1987, l. 17) clash between the parties of Cavaliers and Roundheads – the two antinomic groups shaping the destiny of English society in the seventeenth century. The epithet "lovely green" (Marvell, 1987, l. 18), in its turn, acts as a foil of Civil War brutality, underlining the attempt to regain the paradise, lost by the English at the fall initiated by the Civil War. As a consequence, Marvell not only elaborates purely literary and aesthetic effects in "The Garden", but also succeeds to forge his own vision of the world, containing both an interpretation and an ideological statement.

In addition, "The Garden" exhibits an endeavor to flee from a society made "rude" (Marvell, 1987, l. 15) by people's incessant struggle for supremacy in the post-Civil War period. In withdrawal from the hardships of social life that "shadow the poem like a second fall (lost "innocence" leads to the inability to recognize the "sacred plants")" (Barnaby, 2000, p.339) the attempt to repossess this natural state is thus linked to a search not only for a "harmonious relation between the human, the natural, and the divine but also for an original site of language, one where signifiers partake naturally of the reality they signify" (Barnaby, 2000, p.339). This challenge to retrieve the language in its unmarred state is symbolized in the poem by the attempt to restore the moral purity of the speaker. For instance, the fifth stanza depicts the "speaker's prelapsarian experience in a paradisaal fecundity that seems almost to absorb him" (Barnaby, 2000, p. 339):

What wond'rous Life in this I lead!

Ripe Apples drop about my head;  
 The Luscious Clusters of the Vine  
 Upon my Mouth do crush their Wine;  
 The Nectaren, and curious Peach,  
 Into my hands themselves do reach;  
 Stumbling on Melons, as I pass,  
 Insnar'd with Flow'rs, I fall on Grass.

(Marvell, 1987, ll. 33-40)

As the final two lines of the stanza imply, the portrayal of the ‘innocence’ deficient in the ‘rude’ society transforms the ‘fall’ into a simple game, “where an almost childlike delight in the pleasures afforded by an untainted nature bespeaks an unmarred condition of being” (Barnaby, 2000, 340). This movement gets to a close in the sixth stanza, which displays the narrator’s naive happiness in the state of a purified mind. Thus, by “withdraw[ing] into its [own] happiness” (Marvell, 1987, ll. 41-44) the human mind discovers the marvel of the “external scene perfectly replicated in its own conceptions” (Barnaby, 2000, p. 340).

The main idea of “The Garden” is epitomized in the famous line belonging to the sixth stanza of the poem:

Yet it creates, transcending these,  
 Far other Worlds, and other Seas;  
 Annihilating all that’s made  
 To a green Thought in a green Shade.

(Marvell, 1987, ll. 45-48)

“A green Thought in a green Shade” (Marvell, 1987, ll. 48) stands for the inner harmony in the depths of the human soul inspired by the perfection inherent in nature. The contrast is made with “other Worlds and other Seas” (Marvell, 1987, l. 46), which stand for the chaotic reality of the English society tormented by the Civil War outside of the harmonious seclusion of the garden. It is true that “The Garden” lacks subjects, which are characteristic of the classical sub-genre of estate poetry. Nevertheless, the poem is representative of the tertiary stage of the sub-genre, which “may be burlesque, or antithetic” (Fowler, 1979, p.212) to the primary and secondary stages, yet it talks of the retreat into the ideal and harmonious world of one’s soul, secluded from the commotion of the outer world by the walls of the garden and the wondrous perfection of nature.

## Conclusion

To conclude, the seventeenth century England saw the increase in the use and popularity of estate poetry as a sub-genre of the pastoral. Governed by the sense of life's absurdity, and influenced by the strife of the pre- and post-Civil War era, both Ben Jonson and Andrew Marvell were greatly driven by the constant search for the meaning of existence, which was reflected in their exploration of the boundaries of estate poetry. The article examined the nature of estate poetry and defined it as a sub-genre of the pastoral poetry rather than that of the georgic tradition, exemplified by Virgil's *Georgics*, which turns out to be more of an agricultural handbook, than a response to the most important socio-economic perturbations of the seventeenth century. The article scrutinized Alastair Fowler's fundamental work *Kinds of Literature* (1987) to support the article's claim about the presence of a constant development within any given genre or sub-genre, which commences with its birth, as nothing fictional emerges, as Northrop Frye puts it, "in a special act of creation *ex nihilo*. Human beings do not create in that way" (1957, p.97). According to Fowler, this stage is known as the primary stage of generic development, as it "brings the various features of a new genre into a recognizable group, or joins originally independent motifs" (Hamilton, 2019, p. 71). Thus, the genre comes into existence and makes a significant influence on subsequent writers. Accordingly, the secondary stage of generic development is reached, as the writers intentionally draw on the primary pattern and transform it to extend the complexity of the genre. The tertiary or the final stage of generic development begins when there appears "quite a new reinterpretation in a different direction, importing new features, or subjecting it to burlesque or imitation" (Hamilton, 2019, p.71).

Consequently, Ben Jonson adopts the 'earthly' locus of a perfect country estate as a starting point for the sub-generic quest in the poem "To Penshurst" (1616), and lays the foundation for estate poetry. Thomas Carew, Richard Lovelace and others, for instance, diachronically correspond to the secondary stage of the sub-genre, as they derive from the country-house model established by Ben Jonson in "To Penshurst", but expand the sophistication of the sub-genre. Andrew Marvell, in his turn, adopts the unprecedented 'spiritual' locus of the soul unified with nature in the poem "The Garden" (1653), which marks the transition to the tertiary and final stage of the sub-genre according to Alastair Fowler's system of generic transformation. Thus, it is the seclusion of the garden, and not the walls of a country house, that are used to reflect the perfect social order, service and hospitality, which originate from the equilibrium between the natural and the human, as well as the active and contemplative life of



the individual. As a consequence, it is the picture of a perfect place that we face at our first acquaintance with estate poetry, and the image of a contemplating soul, harmoniously unified with nature, at the final stage that the sub-genre evolves into in the course of its development.

### Structured Abstract

Estate poetry has been attracting a great deal of attention in the literary circles, predominantly with regards to the dramatic rise of its importance, use, and popularity in the period of the English Civil War (1642-1649). What is more, the debate concerning the place of the sub-genre among the major literary genres well-established by the seventeenth century is of momentous importance. While commonly accepted to contain many indispensable features of the pastoral, it may also be related to the domain of the comparatively autonomous English georgic owing to the opportunity of drawing parallels to the so-called *locus classicus* - Virgil's *Georgics*. Hence, in the light of the contemporary theory of the flexibility of genres, which, nevertheless, allows to define the generic nucleus, the paper argues that though estate poetry contains some topics common to the genre of the georgic, such features as the praise of the country life, the retreat from the corruption of the court, the creation of idyllic utopias, as a contrast to the devastating reality of the English Civil War, have more to do with the genre of the pastoral than with literature on the subject of husbandry.

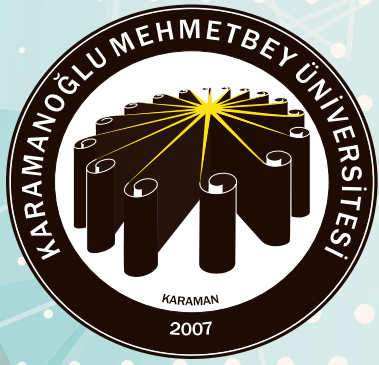
Alongside with defining the sub-genre of estate poetry and investigating into its origins and major themes, the study attempts to trace the reasons for the rapid appearance of new sub-generic forms on the verge of the eighteenth century. Contrary to the canons of the seventeenth century, these forms propagated the retreat into the garden of one's self rather than that of the physical entity of a country house. This was the garden of one's soul, touched by corruption and, therefore, in great need of perfection. As a consequence, the article employs the theory of generic transformation by Alastair Fowler, elaborated in "Kinds of Literature" (1987), who differentiates among primary, secondary and tertiary stages that any genre/ sub-genre can evolve into in the course of its existence in order to present a contrastive study of "To Penshurst" (1616) by Ben Jonson, which serves as an example of the primary stage of the sub-genre of estate poetry, and its post Civil War successor – Andrew Marvell's "The Garden" (1653), as an exemplification of the tertiary stage of the sub-genre. The movement reaches its climax when a new sub-genre – the poetry of retirement - emerges in the eighteenth century, exemplified by the work of Lord Cobham, William Shenstone, Alexander Pope and many others. Thus, it is the picture of a perfect place that we face at our first acquaintance with estate poetry, and the locus

of a contemplating soul, harmoniously unified with nature at the final stage of sub-generic development.

### References

- Barnaby, A. (2000). The Politics of Garden Spaces: Andrew Marvell and the Anxieties of Public Speech. *Studies in Philology*, Vol. 97, No. 3. University of North Carolina Press, pp. 331-361.
- Bucknell, C. (2017). Luxury and Political Economy in Estate Poetry, 1670–1750. *Philological Quarterly*, 96.3. Iowa University Press, 349-371.
- Carew, T. (1949). To My Friend G. N. from Wrest. *The Poems of Thomas Carew with his Masque Coelum Britannicum*. (ed.) Rhodes Dunlap. Oxford University Press.
- Cousins, A.D. and R.J. Webb. (2005). Appropriating and Attributing the Supernatural in the Early Modern Country House Poem. *Early Modern Literary Studies*, 11.2, 4-26.
- Fishelov, D. (1993). *Metaphors of Genre. The Role of Analogies in Genre Theory*. Pennsylvania: The Pennsylvania University Press.
- Fowler, A.(1986). Country-House Poems: The Politics of a Genre. *The Seventeenth Century*, 1, 15 December, 2-6.
- Fowler, A. (1987). *Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Oxford: Clarendon Press.
- Frye, N. (1957). *Anatomy of Criticism*. Princeton University Press
- Gifford, T. (1999). *Pastoral*. London and New York: Routledge.
- Green, J. (2018). *Pastoral Poetry: Arcadia Through the Ages*. <https://classicalpoets.org/2018/04/29/essay-pastoral-poetry-arcadia-through-the-ages/>. Access date: 06.11.2019
- Greg, W. W. (1984). Pastoral Poetry and the Pastoral Ideal. *The Pastoral Mode: a Casebook*. Macmillan Publishers.
- Hamilton, C. (2019). *Writing the Gospels: A Dialogue with Francis Watson*. Bloomsbury.
- Harris, C. (1988). *The Decline of the Country-House Poem in England: A Study in the History of Ideas*. Denton, Texas.
- Hobbes, Th. (1971). 'Answer' to Davenant's Preface to Gondibert. *Sir William Davenant's 'Gondibert'*. Oxford: Clarendon Press.
- Jones, E. (2003). Renaissance 'Country House' Poetry as Social Criticism. <http://www.english-literature.org/essays/renaissance-poetry.html/>. Access date: 14.04.2018

- Johnson, S. (2003). 'Rambler' (No. 37, 1750). *The True Principles of Pastoral Poetry. Selected Essays*. London: Penguin Classics.
- Jonson, B. (2006). To Penshurst. *The Norton Anthology of English Literature*. 8th ed., Vol. 1, (ed.) Stephen Greenblatt. New York: W.W. Norton & Company, 1434-5.
- Lembke, J. (2006). *Virgil's Georgics*. New Heaven: Yale University Press.
- Loughrey, B. (1984). *The Pastoral Mode. A Casebook*. Macmillan Publishers.
- Lynch, J. (1991). *Glossary of Literary and Rhetorical Terms*. New Brunswick: Rutgers University.
- Marcus, L. (2003). Literature and the Court. *The Cambridge History of Early Modern English Literature*. (eds.) David Loewenstein and Janel Mueller. Cambridge University Press.
- Marsh, D. (2017). Nun Appleton. *The Gardens Trust*. <https://thegardenstrust.blog/2017/05/13/nun-appleton/> Access date: 07.11.2019.
- Marvell, A. (1987). *Selected Poetry*. (ed.) Robert Wilcher. London: Methuen.
- Oxford University Press. (2010). Pastoral. *Oxford English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press, 1300.
- Schwartz, D. (2010). Pastoral Poetry and Pastoral Comedy. <http://cola.calpoly.edu/~dschwartz/engl339/pastoral.html> Access date: 06.11.2019
- Virgil. (1982). *Georgics*. Translator L.P. Wilkinson. Penguin Books.
- Wilkinson, L. (1969). *The Georgics of Virgil: A Critical Survey*. Cambridge: Cambridge University Press.



KARAMANOĞLU MEHMETBEY  
ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI  
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES

MAKALE BİLGİLERİ  
ARTICLE INFO

Geliş Tarihi / Submission Date  
15.10.2019

Kabul Tarihi / Admission Date  
14.11.2019

e-ISSN  
2687-5586

TURKISH EFL LEARNERS' PERSPECTIVES  
ON INTERCHANGE SERIES  
YABANCI DİL OLARAK İNGİLİZCE ÖĞRENEN TÜRK ÖĞRENCİLERİN  
INTERCHANGE SERİSİNE BAKIŞ AÇILARI

**Kübra ŞENDOĞAN**

Öğr. Gör., Biruni University, Faculty of Education, İstanbul/TURKEY,  
kubrasendogan@gmail.com.tr

**Abstract**

Textbooks are of great importance for English Language teaching, especially in an educational setting. ELT textbooks are seen as a facilitator type of ELT material. Finding the appropriate textbooks for the learners and the intended outcomes is a challenging issue. After choosing and using a book, it is significant to monitor its strengths and weaknesses. This paper aims to evaluate the *Interchange 5<sup>th</sup>* edition series. The results of the research provide data to the stakeholders as to whether the given series is suitable for the target audience. In addition, the book's strengths and weaknesses, and how much it responds to needs is also informational for publishers.

**Keywords:** Textbook evaluation, ELT, Interchange, Turkish students

**Öz**

Ders kitapları, özellikle eğitim ortamında, İngiliz Dili öğretimi için büyük öneme sahiptir. İngilizce öğretimi ders kitapları, kolaylaştırıcı bir eğitim materyali olarak görülmektedir. Öğrenciler ve hedeflenen çıktılar için uygun ders kitaplarını bulmak zorlu bir konudur. Bir ders kitabı seçip kullandıktan sonra, güçlü ve zayıf yönlerini izlemek önemlidir. Bu makale *Interchange 5.* baskı serisinin bir değerlendirmesini yapmayı amaçlamaktadır. Araştırma sonuçları, seçilen serinin hedef kitle için uygun olup olmadığı hususunda ilgililere veri sağlayacaktır. Ayrıca, kitabın güçlü ve zayıf yönleri ile öğrencilerin ihtiyaçlarına ne kadar cevap verdiği yayıncılar için de bilgi sağlayacaktır.

**Anahtar Sözcükler:** Ders kitabı değerlendirmesi, İngiliz dili eğitimi, Interchange, Türk öğrenciler

## Introduction

Textbooks play a significant role in English Language teaching. Richards (2001) mentions that textbooks are a primary source of language input for language learners. As Hutchinson and Torres suggest:

The textbook is an almost universal element of teaching. Millions of copies are sold every year, and numerous aid projects have been set up to produce them in countries ... No teaching-learning situation, it seems, is complete until it has its relevant textbook (Hutchinson & Torres, 2001, p. 315).

In this regard, evaluating the textbooks used in educational settings is very important. The importance of the textbooks is not only valid for the learners but also the teachers. Textbooks can assist the teachers as a reference point; they are handy tools to conduct the courses (Tomlinson, 2008).

The use of commercial textbooks has both advantages and disadvantages. Richards states these advantages as following:

- They provide structure and a syllabus for a program.
- They help standardize instruction.
- They maintain quality.
- They provide a variety of learning resources.
- They are efficient.
- They can provide effective language model and input.
- They can train teachers.
- They are visually appealing.

Richards also mentions the disadvantages of using commercial textbooks as following:

- They may contain inauthentic language.
- They may distort content.
- They may not meet the students' needs.
- They can deskill teachers.
- They are expensive. (Richards, 2001, p.13)

*Interchange, 5th Edition* was written by Richards, Hull, and Proctor in 2017. It is a four-level, American English textbook. *Interchange, 5th edition* is claimed to deliver a communicative approach. Every unit in the *Interchange, 5th edition* covers two cycles, each of which has a particular topic, grammar point, and function. The units encompass a variety of exercises.

This study aims to evaluate *Interchange, 5th edition* to reveal both the weaknesses and strengths of the books. The research question is “How do Turkish students rate practical considerations, layout and design, activities, skills, language type, subject and content of the *Interchange series, 5th edition*?”

As a result, this study enables teachers to prepare any needed additional resources to compensate for the weaknesses in the book and stakeholders to improve the quality in future editions.

### **Literature Review**

Although textbooks are a fundamental element in most of the EFL classes, there has been a little investigation done in terms of how and why materials are chosen by the stakeholders (Soori et al., 2011). According to Prabhu, textbooks are fully specified and pre-constructed materials. Hence, textbooks should be evaluated carefully in order to find the one that fits best (Parabhu, 1987).

Sheldon has offered numerous aims of textbook evaluation. He advocates that the selection of an ELT textbook shows a crucial decision (Sheldon, 1988). Thus, textbook evaluation lets the authorities discriminate between all of the presented textbooks.

Riazi and Mossallanejad conducted research to evaluate the types of learning objectives represented in high school and pre-university English textbooks. As a result, the study showed that the main objectives of the textbooks were the development of lower-order cognitive skills (Riazi & Mossallanejad, 2010). Another study done by Haghverdi and Ghasemi evaluated the American *English File* series. They found out that although there were some drawbacks, the books met the overall objectives set by the authors (Haghverdi & Ghasemi, 2013).

There has been some research on the evaluation of the *Interchange series*. Sahragard, Rahimi, and Zaremoayeddi conducted an evaluation of the *Interchange series*; the results indicated that the communicative skills were emphasized in the textbook (Sahragard, Rahimi & Zaremoayeddi, 2008). Another study, done by Riasati and Zare evaluated the overall effectiveness of the series. They conducted research with the instructors using these books. The findings revealed that most teachers consider books as useful and appropriate for their teaching settings (Riasati & Zare, 2010).

Rezaee, Kouhpaenejad, and Mohammadi also researched on *the Interchange series*. They made a comparative study evaluating *the Interchange series* and *the Top-Notch series*. The results showed *Interchange* books focus on the four skills in a balanced way. When it comes to

comparison, the results did not show any significant difference in terms of students' choice of the best book (Rezaee, Kouhpaenejad & Mohammadi, 2013).

As seen, there are some studies on the evaluation of *the Interchange series*. However, there has not been any research in Turkey. This present paper aims to evaluate *the Interchange series, 5th edition* with the questionnaire created by Litz (2000).

## **Methodology**

### **Research Design**

In order to achieve the purpose of this study, a quantitative research survey design using a random sampling method was used.

### **Participants and Setting**

The participants in the study are 47 Turkish EFL learners who are selected from different levels of language proficiency. They are first-year students at a foundational university in Turkey. They have 12-hour *Interchange* classes per week. They are between 16- 30 years of age.

### **Instruments**

The participants completed a questionnaire for the goal of evaluating the *Interchange, 5th edition*. It required the participants to rate 25 items on a five-point Likert scale. The textbook evaluation questionnaire developed primarily by Litz (2000). It includes categories such as practical considerations, layout and design of the book, activities, skills, language type, subject, and content of the book. The participants filled the survey online using Google Forms.

### **Data Analysis**

Statistical descriptive analysis was conducted to analyze the data. So as to compute the data, SPSS was used.

### **Results**

In this section, the results of the descriptive analysis are presented. The meanings of the abbreviations as for the statistics tables are given below:

- HD: Highly Disagree
- D: Disagree
- N: Neutral
- A: Agree
- HA: Highly Agree

### Practical Considerations

Practical considerations were evaluated according to items 1 and 2 of the questionnaire.

Table 1 displays the frequencies and percentages.

Table 1: Percentages Related to Practical Consideration.

Practical Consideration	%	HD	D	N	A	HA	Mean	Std. Dev.
I1. The price of the textbook is reasonable.	%	25,5	24,9	19,1	19,1	11,3	2,957	1,503
I2. The textbook is easily accessible.	%	10,6	10,6	19,8	29,1	29,8	3,468	1,316

As pointed out in Table 1, more than 58% of the participants agree or highly agree that the books are accessible. When it comes to the price, on the other hand, almost half of the students do not think that the prices are reasonable.

### Layout and Design

Items 3 and 4 were written in order to evaluate the layout and the design of textbooks. Table 2 displays the frequencies and percentages.

Table 2. Percentages Related to Layout and Design

Layout and Design	%	HD	D	N	A	HA	Mean	Std. Dev.
I3. The layout & design are appropriate & clear.	%	2,1	12,8	14,9	29,8	40,4	3,468	1,131
I4. The textbook is organized effectively.	%	2,1	17,0	14,9	29,8	36,2	3,809	1,173

As shown in Table 2, more than half of the students agree with items 3 (70,2%) and 4 (66%). Also, the mean scores are 3,468 and 3,809; and the standard deviations are 1,131 and 1,173, respectively. Thus, it could be said that the participants' ratings regarding the layout and design were positive.

### Activities

Activities were evaluated through items 5, 6, 7, 8, and 9. Table 3 shows the frequencies and percentages.

Table 3. Percentages Related to Activities

Activities	%	HD	D	N	A	HA	Mean	Std. Dev.
I5. The textbook provides a balance of activities.	%	2,1	8,5	12,8	44,7	31,9	3,957	,999
I6. The activities encourage sufficient communicative and meaningful practice.	%	4,3	4,3	19,1	42,6	29,8	3,894	1,026



I7. The activities incorporate individual, pair & group work.	%	4,3	2,1	21,3	27,7	55,3	4,064	1,071
I8. The grammar points and vocabulary items are introduced in motivating and realistic contexts.	%	6,4	8,5	17,0	40,4	27,7	3,745	1,151
I9. The activities promote creative, original and independent responses.	%	2,1	10,6	27,7	27,7	31,9	3,766	1,088

As elucidated in Table 3, over 65% of the students agree or highly agree with the items 5, 6, 7, and 8. More than 55% of the students agree with item 9.

### Skills

The fourth category is skills; the results can be seen in Table 4.

Table 4. Percentages Related to Skills

Skills	%	HD	D	N	A	HA	Mean	Std. Dev.
I10. The materials include and focus on the skills that I need to practice.	%	6,4	10,6	14,9	36,2	31,9	3,766	1,202
I11. The materials provide an appropriate balance of the four language skills.	%	8,5	10,6	27,7	27,7	25,5	3,511	1,231
I12. The textbook pays attention to subskills - i.e. listening for gist, note-taking, skimming, for information, etc.	%	4,3	8,5	25,5	34,0	27,7	3,723	1,097

Regarding the issue of whether the books constitute the skills that the learners need, about 69% of the students had a satisfactory rating, only 17% of the participants had contrary insights. While about 53% of the participants agreed that there is a balance in terms of four skills in the textbooks, some thought the reverse. Since the standard deviation is quite high (SD= 1,23), there is a reflection that there was a wider dispersion of the responses among the students. As for the subskills, many of the students (61%) thought that the books are satisfactory.

### Language Type

Another category is related to Language Type. Table 5 summaries the frequencies and percentages of six items.

Table 5. Percentages Related to Language Type

Language Type	%	HD	D	N	A	HA	Mean	Std. Dev.
I13. The language used in the textbook is authentic - i.e. like real-life English.	%	6,4	8,5	21,3	31,9	31,9	3,745	1,881
I14. The language used is at the right level for my current English ability.	%	8,5	10,6	6,4	40,4	34,0	3,809	1,262
I15. The progression of grammar points and vocabulary items is appropriate.	%	6,4	4,3	17,0	38,3	34,0	3,893	1,127
I16. The grammar points were presented with brief and easy examples and explanations.	%	6,4	6,4	21,3	34,0	31,9	3,787	1,160
I17. The language functions exemplify English that I will be likely to use in the future	%	10,6	4,3	17,0	34,0	34,0	3,766	1,271
I18. The language represents a diverse range of registers and accents.	%	8,5	4,3	25,5	38,3	23,4	3,639	1,150

More than 60% of the participants had an approval towards the authenticity of the textbooks. Most of the participants (74,5%) also thought that the level of the books is appropriate for their level of English.

Regarding the issue of grammar points and vocabulary items, more than 65% of the participants had a positive argument. When looked at the mean and the standard deviation, it can also be said that *Interchange series* have appropriate and well-presented grammar and vocabulary items. ( $M=3,893$ ,  $SD=1,881$ ;  $M=3,787$ ,  $SD=1,16$ ) As for the language functions' exemplification, about 68% of the students had positive attitudes.

More than 60% of the students had an approval towards the notion that the books have a diversity of accents and registers.

### Subject and Content

The subject and the content of the books are measured items 19-23. Table 6 shows the frequencies and percentages.

Table 6. Percentages Related to Subject and Content

Subject and Content	%	HD	D	N	A	HA	Mean	Std. Dev.
I19. The subject & content of the textbook are relevant to my needs as an English language learner.	%	10,6	.0	21,3	4	46,8	3,936	1,292
I20. The subject and content of the textbook are generally realistic.	%	4,3	4,3	17,0	29,8	44,7	4,064	1,092
I21. The subject and content of the materials are interesting, challenging and motivating.	%	10,6	2,1	23,4	29,8	34,0	3,745	1,259
I22. There is sufficient variety in the subject and content of the textbook.	%	6,4	4,3	21,3	38,3	29,8	3,809	1,116
I23. The materials are not culturally biased and they do not portray any negative.	%	4,3	2,1	27,7	29,8	36,2	3,915	1,60

In regards to whether the subject and the content are relevant to the learners' needs, about 68% were satisfied. About 75% of the participants also agreed that the subject and the content of the books are realistic. As for whether the subject and the content are interesting, the percentage showed that the participants that agree decreased; however, it is still valid that most of the students (64%) think positively in this way.

For the sufficient varieties of the subject and the content, respondents' ratings were positive, too. Moreover, about 66% of the learners supposed that *Interchange series* is not culturally biased.

### Interest and Choice

Items 24 and 25 are about if the participants are interested in the books and whether they would like to use the same book again. Table 7 shows the participants' perspectives.

Table 7. Percentages Related to Interest and Choice

Interest and Choice	%	HD	D	N	A	HA	Mean	Std. Dev.
I24. The textbook raises my interest in further English language study.	%	8,5	6,4	23,4	31,9	29,8	3,680	1,218
I25. I would choose to study this textbook again.	%	8,5	8,5	19,1	31,9	31,9	3,702	1,250

As shown in Table 7, the more significant part of the participants (about 61%) had positive insights for the books. Besides, about 63% of the participants would choose to use the *Interchange series* again.

### Discussion and Conclusion

As revealed in the results, many of the learners thought that books are accessible. However, many of the students found the books' prices unreasonable. Most of the participants believed that the layout and design of the *Interchange series* are suitable and precise.

As can be seen from the results, the participants agreed that the activities are beneficial for the four skills, and the skills are presented in a balanced way. Most of the learners also believed that grammar points and vocabulary items are introduced in a good and clear way. It is also agreed that attention to sub-skills is given adequately in *Interchange series*. Besides, it is seen that most of the students were content with the level of the textbooks.

The students also showed that the textbooks are not culturally biased, or they do not portray any negative stereotypes.

Briefly, the aim of this research was to examine how the learners think 'practical considerations', 'layout and design', 'activities', 'skills', 'language type' and 'subject and content' of *Interchange series, 5<sup>th</sup> edition*. The research also tried to find out whether the students would like to use the same books again. To gather the data, a questionnaire was employed to the students, and the results were interpreted.

This study can be expanded through employing the questionnaire to the instructors' as well. At first, the researcher planned to do so; however, the instructors were too busy to participate in the research at that time.

### References

- Haghverdi, H. R., & Ghasemi, B. (2013). An Evaluation of American English File Series. *Iranian Journal of Research in English Language Teaching*, 1(2), 83-97.
- Hutchinson, T. & Torres, E. (1994). The Textbook as Agent of Change. *ELT Journal*, 48(4), 315-328.
- Prabhu, N.S. (1987). *Second Language Pedagogy*. Oxford: Oxford University Press.
- Rezaee, A. A., Kouhpaenejad, M. H., & Mohammadi, A. (2013). Iranian EFL Learners' Perspectives on New Interchange Series and Top-Notch series: A Comparative Study. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 70(2), 827-840.

Riasati, M. J., & Zare, P. (2010). Textbook Evaluation: EFL Teachers' Perspectives on "New Interchange". *Studies in Literature and Language*, 1(8), 54.

Riazi, A. M., & Mosallanejad, N. (2010). Evaluation of Learning Objectives in Iranian High-School and Pre- Taxonomy. *TESL EJ*, 13(4), 1-16.

Richards, J. C. (2001). The Role of Textbooks in a Language Program. *RELC Guidelines*, 23(2), 12-16.

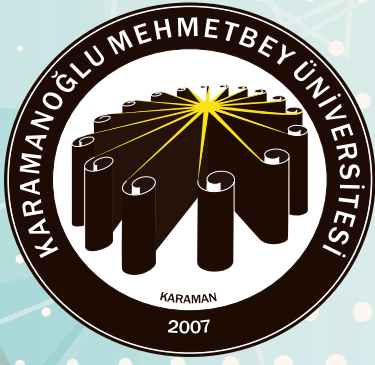
Sahragard, R., Rahimi, A., & Zaremoayeddi, I. (2008). An in-depth Evaluation of Interchange Series (3<sup>rd</sup> ed.). *PortaLinguarum*, 12, 37-54.

Sheldon, L. (1988). Evaluating ELT Textbooks and Materials. *ELT Journal*, 42 (4), 237-246.

Soori, A., Kafipour, R., & Soury, M. (2011). ELT Textbook Evaluation and Graphic Representation. *European Journal of Social Sciences*, 26(3), 481-493

Tomlinson, B. (Ed.). (2008). *English Language Learning Material: A Critical Review*. London: Continuum

Weninger, C., & Kiss, T. (2013). Culture in English as a Foreign Language (EFL) Textbooks: A Semiotic Approach. *TESOL Quarterly*, 47, 694–716.



KARAMANOĞLU MEHMETBEY  
ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI  
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES

MAKALE BİLGİLERİ  
ARTICLE INFO

Geliş Tarihi / Submission Date  
15.10.2019

Kabul Tarihi / Admission Date  
17.12.2019

e-ISSN  
2687-5586

التأثير والتأثر بين الشعر والثورة والمجتمع

دراسة في شعر ثورة ١٩١٩ المصرية\*

ŞİİR, DEVRİM VE TOPLUM ARASI ETKİLEŞİM  
1919 MISIR DEVRİM ŞİİRİ HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

Emad Abdelbaky Abdelbaky ALY

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,  
Arapça Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, e-Posta: emadaly@kmu.edu.tr

الملخص

تلقي هذه الدراسة الضوء على العلاقة بين لغة شعر الثورة وهتافاتكم كيفية توظيف هذه الهتافات في الشعر؛ لأن هذه الهتافات أصبحت جزءاً من ذاكرة الأمة، فقد تم حفظ الكثير من الهتافات والشعارات المستخدمة في ثورة ١٩١٩ المصرية في الأدب وهو امتداد للور الشعر لأنه له دور في توثيق الأحداث الوطنية منذ العصور القديمة، تؤثر الثورة في أخلاق المجتمع ومعتقداته، وبالتالي فهي تؤثر على لغته وعلى التراكيب اليومية التي يتم استخدامها في الأدب، يمكن ملاحظة هذا التأثير في تغيير دلالة الكلمة لأنها تكتسب معنى جديداً، أو في شكل ظهور بنى أو استعارات لغوية جديدة تماماً، لقد عكست الأساليب اللغوية المختلفة المستخدمة في الجمل الشعرية المتعلقة بثورة ١٩١٩ الأحداث والتغيرات الاجتماعية في مصر خلال تلك الفترة، وقد زاد هذا من التفاعل مع تلك النصوص، والثورة تتشابه مع الشعر لأن كليهما يهدف إلى التغيير كما أن كليهما يعكس الواقع، ويمكن أن تؤثر اللغة على الثورة من خلال تأثيرها على المجتمع من خلال وسائل الإعلام؛ سواء كان الإعلام مرئياً أو مسموماً، حيث إن الوسيلة واحدة وهي اللغة، وهكذا ظهر عدد من التراكيب اللغوية الجديدة التي عُبِّرَت عن ثورة ١٩١٩ المصرية والمجتمع المصري في تلك الفترة، وقد ساعد هذا في إضافة كلمات جديدة إلى المعجم اللغوي المتعلق بالثورة. وقد خلصت الدراسة إلى نتائج عديدة منها أن العلاقة بين لغة شعر الثورة وهتافاتكم تسليط الضوء عليها في شعر الثورة من خلال استخدام هتافات الأشخاص في المظاهرات؛ مما جعلها جزءاً من ذاكرة الأمة، كما أن العديد من الهتافات والشعارات المستخدمة في ثورة ١٩١٩ تم الحفاظ عليها في الأدب، وهذا هو الحال دائماً مع الشعر وامتداد للوره؛ لأنه له دور في توثيق

Öz

Bu çalışma devrim şiirinin dili ile sloganlarının ilişkisine ve bu sloganların devrim şiirindeki fonksiyonel kullanımına ışık tutmaktadır. Zira bu sloganlar milletin hafızasının bir parçası haline gelmiştir. 1919 Mısır Devriminde kullanılan pek çok şiir ve slogan hafızlara kazınıp edebiyata kazandırıldı. Bu; şiirin eski zamanlardan beri var olan millî davaları tespit edip belgelendirme rolüne dayanır. Devrim; toplumun ahlakını ve inançlarını etkiler. Aynı zamanda dilini ve edebiyatta da kullanılan günlük konuşma dilindeki terkipleri etkiler. Bu tesiri kelimelerin işaret ettiği manaların değişip yeni anlamlar kazanmasında, yapısının değişmesinde veya tamamen yeni ortaya çıkmış mecazi bir ifadede görmek mümkündür. 1919 Devrimi ile ilişkili şiirlerdeki farklı dil üslupları, o süreçte Mısır'da yaşanan olayları ve sosyal değişimleri de yansıtmaktadır. Mevzu bahis metinlerle etkileşimden dolayı bu artmıştır. Devrim ile şiir birbirine benzer. Zira her ikisi de değişimi hedefler. Aynı zamanda ikisi de gerçeğin bir yansımasıdır. Dil; gerek görsel gerekse işitsel iletişim araçlarıyla –ki ikisinde de vasıta dildir- topluma tesir etmek suretiyle devrime etki edebilir. Böylece 1919 Mısır Devrimini ve bu süreçteki Mısır toplumunu anlatan yeni kavramlar ortaya çıkar. Bu durum, sözlüğe devrimle ilgili yeni kelimelerin eklenmesine ön ayak olur. Araştırmada pek çok sonuca ulaşıldı: Devrim şiirinin dili ve sloganları arasındaki ilişkiye -mitinglerde şahıslar için atılan ve daha sonra toplum hafızasına kazınan sloganlar vasıtasıyla- ışık tutulmuştur. Şiirin tarih boyunca üstlendiği tanıklık rolüne uygun olarak 1919 Devriminde kullanılan bu sloganların bir kısmı edebiyata kazandırılmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Şiir, Devrim, Sloganlar, Anlam değişimi, Sosyal değişimler, Yeni terkipler, Şiir ve toplum arasındaki etki.

### **Abstract**

The aim of the present study is highlights on the relationship between the language of the revolutionary poetry and its slogans and the functional use of these slogans in the revolutionary poetry. Because these slogans have become a part of the nation's memory. Many poems and slogans used in the 1919 revolution were engraved and memorized. It is based on the role of this poem in identifying and documenting national events that have existed since since long time ago. Revolution affects the morality and beliefs of society. It also affects the language and the composition of the words of the current days used in literature. It is possible to see this effect in changing meaning of words and gaining new meanings, in changing structure or in a metaphorical expression that has just language styles used in the poem related to the 1919 Revolution reflect the events and social changes in Egypt during that period. And this has increased due to the interaction with the texts in question. Revolution and poetry are similar. Because both aim at change. They are both a reflection of the truth. Language can influence the revolution through both visual and auditory means of communication, Both use language as their tool. Thus, new compositions emerged about the Egyptian Revolution of 1919 and Egyptian society in the process. And this helped to add words of the revolution to the dictionary. The research has reached many conclusions. some of them are as follows: The relationship between the language and slogans of Revolution poetry was shed light through slogans that were thrown for individuals in the mimes and then engraved in the memory of society. Some of these slogans used in the 1919 Revolution were brought to literature in accordance with the role of determining the great national events and important days undertaken by the poem throughout history.

**Keywords:** Poetry, Revolution, Slogans, Change of meaning, Social changes, New compounds, Effect between poetry and society.

## مدخل

الثورة عمل فيه قدر من العنف أو الحماس والالتهاب، بينما الشعر هو دفقة شعورية تنبع من الشاعر ليخاطب بها جمهور المتلقين، وفي الحقيقة ليس هناك أي تعارض بينهما؛ فالثورة ليست بعيدة عن الأدب حيث إن الشاعر يقدم رؤية جديدة مختلفة عن السائد، من أجل ذلك وجدنا العديد من الكتابات والأشعار التي أدت إلى ثورات أو عبرت عنها وعن أحداثها.

بل إن ألفاظ وكلمات الأشعار انتقل صداها بعد ذلك إلى الهتافات في الميادين والأغنيات المختلفة، حيث يتسم الشعر المعبر عن الثورة بالحماسة، وأسهم في ذلك أيضاً استخدام العبارات القصيرة في الأبيات الشعرية المعبرة عن الثورة؛ فبناء البيت التركيبي يشبه بناء الهتافات الثورية من حيث قوة العبارة وقصرها، وبعض الأشعار تعد نواة لهتافات الثوار وحماستهم في الميدان.

## الشعر والثورة

ورد في القاموس المحيط: " شعر به شعراً، وشعر وشعرة: علو به، وفطن له، وعقله، والشعر غلب على منظوم القول لشرفه بالوزن والقافية "(الفيروز أبادي، ب.ت.، مادة:ش ع ر) ولذلك يسمى الشاعر شاعراً لعلمه ومعرفته، وقد نظم العرب كثير علومها شعراً، كما " أطلق العرب على كل علم شعراً، وإن غلب عن الكلام المنظوم لشرفه بالوزن والقافية "(الفيروز أبادي، ب.ت.، مادة:ش ع ر) ويتسم الشعر بمجموعة من الخصائص والسمات التي تجعله مختلفاً عن الأعمال الأدبية الأخرى وعن مختلف الكلام والحديث، وقد تكلم عن هذا مختلف النقاد واللغويين، فنجد مثلاً قدامة بن جعفر يقول معرفاً فن الشعر: " قول موزون مقفى يدل على معنى "(جعفر، 1987، 76) فالشعر في النهاية هو قول وكلام له معنى مفهوم، لكنه ليس كباقي الكلام حيث يتسم بسمات أخرى أهمها أنه يشتمل على الوزن والقافية، مما يجعله يختلف عن فنون القول الأخرى.

لم يكن ابن قدامة هو الوحيد الذي تكلم عن الشعر أو عرفه بأنه الكلام الذي يشتمل على الوزن والقافية، بل نجد أيضاً من بين الذين تصدوا لتعريف الشعر الجاحظ؛ حيث يقول في تعريفه للشعر: "إنه صناعة وضرب من النسج وجنس من التصوير "(جعفر، 1987، 76) وهو ما يتناول بنية القصيدة وشكلها، ويقول ابن رشيق القيرواني إن: "الشعر يقوم بعد النية من أربعة أشياء: اللفظ، والوزن، والقافية، والمعنى، فهذا هو حد الشعر لأن من الكلام ما هو موزون مقفى وليس بشعر، لعدم القصد والنية كأشياء انتزعت من القرآن، ومن كلام النبي - صلى الله عليه وسلم - وغير ذلك مما لم يطلق عليه أنه شعر "(الجاحظ، 1996، 134)، ونستطيع أن نلاحظ أن تعريف ابن رشيق للشعر قد اتفق مع تعريف ابن قدامة في أن الشعر هو في النهاية من الفنون اللغوية، وأداتها هي الألفاظ، على أن هذه الألفاظ يجب أن تشتمل على معنى مفهوم، بالرغم من تعدد



التعريفات التي تكلمت عن فن الشعر، إلا أن أكثرها حول شكل القصيدة الشعريّة والبنية الخاصة بها، على أنها لم تتكلم عن الوظيفة الخاصة بالقصيدة الشعريّة، وما تفعله ألفاظ القصيدة وبنائها اللغوي في المتلقين لها، ففي النهاية القصيدة الشعرية ألفاظ تقال على أذان المتلقين، لكن هناك من الألفاظ ما يلهب حماس المقاتلين قبل الحروب، وهناك من الألفاظ ما تبكي بسببه الأعين، وهناك من الألفاظ ما تفرح بسببه الأفتدة، وهذا ينبع من الوظيفة الحسية للشعر، لأنه في الأصل يخاطب المشاعر والأحاسيس، وهذا ما يجعل لكل قصيدة شعرية معنى، ووظيفة تؤديها ألفاظها، وأهدافًا أنشئت من أجلها وتسعى لغتها ومعانيها لتحقيقها.

كما تؤثر الأشعار في أفراد المجتمع تؤثر أيضًا في ثوراته، فالثورة – أية ثورة - تؤثر في سلوكيات المجتمع وأفكاره، ومن ثمّ يظهر تأثيرها في لغة هذا المجتمع، والأفراد يعيشون في المجتمع الذي "يبني على علاقات سليمة بين أفرادها، حيث يقوم كل فرد بدوره وواجباته نحو بناء مجتمع صحيح، وحين يفقد الفرد جميع السبل الوديّة يبدأ الشخص بالعتاب واللوم والشكوى" (دباغ، 2019، 227) وبالتالي يظهر تأثير الأفراد في المجتمع، والثورة تؤثر في لغة الشعر وتراكيبه المعبرة عنها؛ هذا التأثير قد يكون في التطور الدلالي للكلمة المفردة واكتسابها معنىً جديدًا، أو قد يكون في ظهور دلالة تراكيب جديدة لم تكن موجودة من قبل، أو قد يظهر هذا التأثير عن طريق ظهور تراكيب ومجازات جديدة.

والمتمائل في الخصائص العامة للثورات يجد أنها قريبة كل القرب من الخصائص العامة للشعر ولغته، حيث إن الشعر يلتقي مع الثورة في أن كليهما – بالأساس - رغبة في التغيير، وعلى الرغم من اختلاف المسلك الخاص بكل منهما، وعلى الرغم من أن الشعر هو بالأساس عمل فردي، على العكس من الثورة التي لا تكتمل أهدافها إلا باتفاق جموع المواطنين المشاركين فيها على أهدافها - فالثورة بالأساس عمل جماعي- فإن هذا لا يجعلنا نغفل عن تلك العلاقة الواضحة بينهما، يكفي أن نعرف أن لغة الشعر وكلماته - كانت وما تزال - هي وقود جموع المواطنين في الثورات، وليس بعيدًا عنّا قول أبي القاسم الشابي في قصيدته إرادة الحياة:

إِذَا الشَّعْبُ يَوْمًا أَرَادَ الْحَيَاةَ      فَلَا بَدَّ أَنْ يَسْتَجِيبَ الْقَدْرُ

وَلَا بَدَّ لِلَّيْلِ أَنْ يَنْجَلِيَ      وَلَا بَدَّ لِلْقَيْدِ أَنْ يَنْكَسِرَ

وَمَنْ لَمْ يَعْانِقْهُ شَوْقُ الْحَيَاةِ      تَبَخَّرَ فِي جَوْهَا وَانْدَثَرَ

(وَلَمْ أَتَخَوَّفْ وَعُورَ الشَّعْبَابِ      وَلَا كَيْفَةَ اللَّهَبِ الْمُسْتَعْرِ)

(ومن لا يحب صعود الجبال يعيش أبد الدهر بين الحفر) (الشابي، 1994، 70)

حيث كانت هذه الكلمات هي الوقود الملهب لحماس المواطنين، كما أصبحت الشعار الأساسي لثورات العصر الحديث، حيث استخدمته الجماهير الغاضبة والثائرة للتعبير عن إرادتها الحرة ومطالبها في العيش بكرامة، وقريب من هذا قول عباس محمود العقاد:

مَا يَبْتَغِ الشَّعْبُ لَا يَدْفَعُهُ مُقْتَدِرٌ      من الطَّغَاةِ وَلَا يَمْنَعُهُ مُغْتَصِبٌ  
فَاطْلُبْ نَصِيحَكَ شَعْبَ النَّيْلِ وَاسْمِ لَهُ      وانظر بِعَيْنَيْكَ مَاذَا يَفْعَلُ الدَّابُّ

مَا بَيَّنَّ أَنْ تَطْلُبُوا الْمَجْدَ الْمُعَدَّ لَكُمْ      وَأَنْ تَتَّالُوهُ إِلَّا الْعَزْمَ وَالطَّلْبَ (ضيف، 1992، 142)

وكأنه تحاور وبداية من الشعر لشعار (الشعب يريد..). ذلك الشعار الذي انتشر في ثورات الدول العربية، وهو ما يتفق عليه الشعراء من أن إرادة الشعب لا غالب عليها، وهي المقدمة على غيرها، يقول أحمد شوقي أيضاً:

والمراءُ ليس بصادقٍ في قوله      حتى يؤيِّدَ قوله بفعاله  
والشعبُ إن رامَ الحياةَ كبيرةً      خاض الغمارَ دماً إلى آماله

شكرُ الممالكِ للسَّخِيِّ بروحه      لا السَّخِيِّ بقبيله أو قاله (شوقي، 1988، 171)

وهو ما يؤكد إرادة الحياة بحرية وكرامة، وبذل الغالي والنفيس من أجل ذلك، وقريب من هذا قول أحمد محرم:

يا آل مصر خذوا نصيحةَ شاعرٍ      أبداً يكلف نصحكُم ويسام  
لا تغفلوا عنها فليس بغافلٍ      عنكم و عنها ذلك الضرغام  
يا أُمَّةَ خا طَ الكرى أَجفانها      هُبِّي فَفَدِّ أودتِ بِكِ الأَحلامُ  
هُبِّي فَمَا يَحْمِي المَحارِمَ راقِدٌ      وَالمرءُ يُظلمُ غافلاً وَيُضامُ  
هُبِّي فَمَا يُغني رُقادِكِ وَالعدى      حَوْلَ الحِمى مُسْتَيقِظونَ قِيامُ  
شَيئانٍ يَذهبُ بِالشُّعوبِ كِلاهُما      نَوْمٌ عَنِ الأوطانِ وَاسْتِسلامُ

إِلَّا يَجِنُ لِلرَّاقِدِينَ قِيامُ      فَعَلَيْهِمْ وَعَلَى الدِّيارِ سَلامُ (الرافعي، د.ت، 182)

وهو من قبيل تأثير الشعر في جموع المواطنين والمجتمع، من خلال تأثير قوة الكلمة على الأفراد، عن طريق الدعوة إلى التحرك والقيام للمطالبة بالحقوق المشروعة، يقول أحمد نسيم يدعو الأمة للجهاد والذود عن حقوقها:

هَلَمْ نُدَافِعْ جِهْدَنَا عَنِ بِلَادِنَا      دِفَاعَ كِمَاةٍ أَوْ ضَرَاعِمِ غَابِ  
كَذَلِكَ الرِّبَالِ تَعْرُوهُ سُورَةٌ      إِذَا احْتَلَّ يَوْمًا خَيْسَهُ بِذُنَابِ  
وَمَنْ فَقَدَ اسْتِقْلَالَهِ عَاشَ هَيِّنًا      يُسَامُ صَنُوفًا مِنْ أَدَى وَعَذَابِ  
هَلَمْ نَخْضُ غَمْرَ الصَّعَابِ إِلَى الْعُلَا      وَنَفْرُقُ مِنَ الْإِقْدَامِ كُلِّ عِبَابِ  
عَسَى يَسْعُدَ الْجَدَّ الَّذِي مَالَ نَجْمَهُ      وَتَشْرُقُ شَمْسُ الْمَجْدِ بَعْدَ غِيَابِ  
أَلَمْ نَكُ كَالْيُونَانِ أَهْلًا لِمَجْلِسِ      يُدَافِعُ عَنَّا عِنْدَ كُلِّ مُصَابِ  
أَلَمْ نَكُ كَالْبَلْغَارِ وَالصَّرْبِ فِي الْحِجَا      وَأَخْصَبَ مِنْهُنَّ اخْضِرَّارِ جَنَابِ  
أَلَمْ نَكُ أَرْقَى مِنْ مَمَالِكِ لَمْ تَقْمِ      لِذَابِ وَلَمْ تَهْمِهِمْ لِأَيِّ طَلَابِ  
أَلَيْسَتْ بِلَادُ النَّيْلِ أَوْلَى أُمَّةٍ      أَمَاطَتْ عَنِ الْعُرْفَانِ كُلِّ نِقَابِ

علوم وأخلاق وفضل وهمّة      وتذليل أوعار وذاك صعاب (الرافعي، د.ت، 201)

فالشاعر يطالب الجماهير بمجابهة الصعاب للوصول للعلا والحرية، وبعض الشعراء ربط الحصول على الحرية وبين الفوز بالدنيا والدين، وإلا فلا فرصة أخرى، يقول أحمد الكاشف:

أَعْرَى الْبَرِيَّةَ بِاسْتِقْلَالِهِمْ وَنَأَى      عَنْهُمْ وَهُمْ بِالَّذِي أَعْرَى يَهِيمُونَا  
أَبْتَغِي رَجُلَ الدُّنْيَا الْجَدِيدَةَ مَا      لَمْ يَرْجُ مِنْ قَدَمِ الدُّنْيَا النَّبِيُونَا  
مَنْ لَمْ يَرِ الْيَوْمَ فِي الْعُمَرَانِ مَوْضِعَهُ      لَمْ يَلْقُ فِي غَدِهِ دُنْيَا وَلَا دِينَا

وَنَحْنُ أَوْلَى بِأَنْ نُرْعَى مَوَاطِنَنَا      نَوْفِي الْمَكَائِيلِ فِيهَا وَالْمَوَازِينَا (الرافعي، د.ت، 224)

ويقول محمد عبد المطلب مشيداً بدور المرأة في الثورة:

وِغَوَانٍ سَمِعْنَ دَاعِي مِصْرٍ      بَيْنَ تِلْكَ الْقُصُورِ وَالْغُرَافَاتِ  
أَفْزَعْتَهُنَّ حَادِثَاتُ اللَّيَالِي      فِي بَنِيهِنَّ بِالرَّدَى رَامِيَاتِ  
فَنَرَامِينَ مِنْ وَرَاءِ خُدُورِ      كُنَّ فِيهَا الْبِدُورَ مَخْتَدِرَاتِ  
سَافِرَاتٍ وَلَسْنَ أَهْلَ سَفُورِ      حَاسِرَاتٍ مِنْ شِدَّةِ الْحَسِرَاتِ  
وَكَتَبْنَ الْوَفَاءَ لِلنَّيْلِ عَهْدًا      فِي قُلُوبِ بَحْبِهِ دَامِيَاتِ  
وَتَوَاصِينَ لَا يَضِيعُنَ دِينَا      أَوْ يَعْطِلُنَ سُنَّةَ الْمُؤْمِنَاتِ

إيه، لله سعيكنّ جميلاً  
يا بنات الأنجاب والمنجيات  
ظلموا النيل يوم عدّوا بنات الدّ  
نيل جهلاً في زُمرَة الجاهلات  
زعموهن بالحجاب عن العل  
م ونور العرفان محتجبات  
بنث مصر كالشمس يحجبها اللب  
ل وراء الأفاق والظلمات  
وهي في أفقها ضياءً ونور  
ساطع في بدورها النيرات  
أو هي المسك ينثذ العرف عنه  
من وراء الأستار والحجرات  
عرفت كي يكبر المرء طفلاً  
كيف يقفوا أباه في المكرّمات  
يا ابنة النيل أنت للنيل ذخر خالد في آثاره الخالدات (الرافعي، د.ت، 236-237)

وقد أسهمت الأبيات في التركيز على التراكيب اللغوية (بنت مصر)، و(ابنة النيل)، و(أنت للنيل ذخر)، وكما عبّر محمد عبد المطلب عن نساء مصر اللاتي خرجن في المظاهرات بأنهن (غوان سمعن داعي مصر)، وشاركه أيضاً حافظ إبراهيم في قصيدته بقوله:

خَرَجَ الْعَوَانِي يَحْتَجُّج  
مَنْ وَرَحْتُ أَرْقُبُ جَمْعَهُنَّ  
فَإِذَا بِهِنَّ تَخِذْنَ  
مِنْ سَوْدِ الثِّيَابِ شِعَارَهُنَّ  
فَطَلَعْنَ مِثْلَ كَوَاكِبِ  
يَسْطَعْنَ فِي وَسْطِ الدُّجْنِ  
وَأَخَذْنَ يَجْتَرْنَ الطَّرِيبِ  
قَى وَدَارُ سَعْدٍ قَصْدُهُنَّ  
يَمْشِينَ فِي كَنْفِ الْوَقَا  
رَ وَقَدْ أَبَنَّ شُعُورَهُنَّ  
وَإِذَا بِجَيْشٍ مُقْبِلِ  
وَإِذَا الْجُنُودُ سُيُوفُهَا  
وَإِذَا الْمَدَافِعُ وَالْبَنَّا  
دِقُّ وَالصَّوَارِمُ وَالْأَسِنَّةُ  
وَالْحَيْلُ وَالْفُرْسَانُ قَدْ  
ضَرَبَتْ نِطَاقًا حَوْلَهُنَّ  
وَالْوَرْدُ وَالرَّيْحَانُ فِي  
ذَلِكَ النَّهَارِ سِلَاحُهُنَّ  
فَتَطَاخَنَ الْجَيْشَانِ سَا  
عَاتٍ تَشْيِبُ لَهَا الْأَجِنَّةُ  
فَتَضَعَّعَ النِّسْوَانُ وَالْـ  
نِسْوَانُ لَيْسَ لَهُنَّ مَنَّةُ

تِ الشَّمْلِ نَحْوَ قُصُورِ هِنِّهْ  
 ثُمَّ إِنهْرَ مَنْ مُشْتَنَّا  
 رُ بِنَصْرِهِ وَبِكَسْرِ هِنِّهْ  
 فَلِيهِنَّا الْجَيْشُ الْفَخْرُ  
 لَيْسُوا الْبِرَاقِعَ بَيْنَهُهْ  
 فَكَأَنَّمَا الْأَلْمَانُ قَدْ  
 تَوَفِّيَا بِمِصْرَ يَقُودُهُهْ  
 وَأَتُوا بِهِنْدُنْبُرَجٍ مُخْ

فَلِذَاكَ خَافُوا بِأَسْهْ - نَ وَأَشْفَقُوا مِنْ كَيْدِ هِنِّهْ (إبراهيم، 1987، 401-402)

لذلك فإن من يقرأ عن أشعار الثورات - سواء في العصر الحديث أو القديم - يدرك ما لمجازات الشعر وكلماته من دور إيجابي في التهيئة للثورة وتشجيعها بل ونصرتها أيضًا والتعبير عن أحداثها، ظهر هذا جلياً في لغة الشعر الذي كُتِبَ عن الثورة، حتى إننا وجدنا أن الشعر لعب دوراً في مجال تسجيل الاعتراض على الأزمات العنيفة التي واجهت ثورة 1919م مثلاً، أو الانقسامات التي حدثت بين رفاق الطريق والميدان الواحد، يقول الشاعر محمد عبد المطلب مندداً بالفرقة والانقسام، ويدعو إلى الوحدة حين حدث الانشقاق في الوفد سنة 1921م، فقال داعياً إلى توحيد الصفوف:

خَنَمَ الْخِلَافِ عَلَى الْقُلُوبِ فَلَا تَرَى  
 فِي مِصْرَ غَيْرَ تَنَازَعٍ وَخِلَافِ  
 أَتَرَى الْعَدَاوَةَ شَبَّ عَمْرُو لَهِيْبِهَا  
 عَنِ طَرَقِ كُلِّ تَدَارِكٍ وَتَلَافِي  
 إِذْ أَضْرَمْتَ (أَوْ) شَبَّ مِنْهَا أَوَارِهَا  
 لَمْ تُصَلِّ غَيْرَ مَرَّوَعِينَ ضَعَافِ  
 وَأَرَى الْعَوَاصِفَ قَدْ أَطْرُنَ شَرَارِهَا  
 يَا قَوْمَ أَيْنَ الْمُصْطَفَى الْمُتَلَافِي  
 كُنَّا أَشْقَاءَ الْإِحَاءِ فَمَا لَنَا  
 صِرْنَا بَنِي الْعَلَاتِ وَالْأَخْيَافِ

بِالْأَمْسِ كَانَ إِخَاؤُنَا مَثَلًا وَكُنَّا زِينَةَ الْخُلَطَاءِ وَالْأَلْأَفِ (عبد المطلب، د.ت، 156-158)

وبناء الأبيات اللغوي أسهم في تداول تعبيرات من مثل: (شب عمرو لهيبها)، و(فالله للشعب)، وليس بعيداً عن قول أحمد شوقي نابداً الخلاف الذي دب بين رفاق الميدان الواحد:

إِلَامَ الْخَلْفِ بَيْنَكُمْ إِلَامَا؟ وَهَذِي الضَّجَّةُ الْكَبْرَى عِلَامَا؟

وَفِيمِ يَكِيدُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ وَتَبْدُونَ الْعَدَاوَةَ وَالْخِصَامَا؟

وَأَيْنَ الْفُوزُ؟ لَا مِصْرَ اسْتَقَرَّتْ عَلَى حَالٍ وَلَا السُّودَانَ دَامَا (شوقي، 1988، 221)

حيث يقول أحمد محرم يحث الشعب على النهوض والحركة والقيام:

ادْفَعْ بِفَنَسْكَ لَا تَكُنْ مُتَهَيِّبًا مَا اعْتَزَّ فِي الْأَقْوَامِ مَنْ يَتَهَيَّبُ

شَرَفَ الحَيَاةَ وَعَزَّهَا لِمُعَامِر	يَمْضِي فَلَا يُلَوِي وَلَا يَتَنَكَّب
أشْرَعَ لِأَمْتِكَ الحَيَاةَ وَلَا يَكُنْ	لَكَ فِي حَيَاتِكَ غَيْرَ ذَلِكَ مَأْرَب
مِصْرَ الحَيَاةَ وَحُبَّهَا شَرَفَ الَّذِي	بِطِرَازَةِ العَالِي أدَلَّ وَأَعْجَب
نَفْسِي وَمَا مَلَكَتْ يَدَايَ لِأَمْتِي	وَسِرَاةَ آبَائِي وَمَنْ أَنَا مَنْجَب
أَبْنِيَّ إِنَّكَ لِلبِلَادِ وَإِنهَا	لَكَ بَعْدَ وَالدِّكَ الثَّرَاثِ الطَّيِّبِ
شَمَّرَ إِزَارَكَ أَنْ نَدَبْتَ لِنَصْرِهَا	إِنَّ الكَرِيمَ لَمِثْلَ ذَلِكَ يَنْدَب
مَا لِمَرْءٍ إِلَّا قَوْمُهُ وَبِلَادُهُ	فَانظُرْ إِلَى أَيِّ المَوَاطِنِ تُنْسَبُ
لَيْسَ التَّعَصُّبُ لِلرِّجَالِ مَعْرَةٌ	إِنَّ الكَرِيمَ لِقَوْمِهِ يَتَّعِصَبُ

لِلْمَرْءِ مِنْ شَرَفِ العَثِيرَةِ زَاجِرٍ وَمِنْ الخِلَالِ الصَّالِحَاتِ مُؤَدِّبٍ (الرافعي، د.ت، 195)

وتظهر الدعوة للنزول للميادين ومواجهة الصعاب لنيل الحرية في تعبيرات مختلفة من الأبيات الشعريّة، من مثل قول الشاعر: (ادفع بنفسك) و(لا تكن متهيّئاً) و(شرف الحياة وعزّها لمغامر) و(أشْرَعَ لِأَمْتِكَ الحَيَاةَ) و(مصر الحياة وحبها شرف نفسي وما ملكت يداي لِأَمْتِي وسرارة آبائي ومن أنا منجب) و(أبْنِيَّ إِنَّكَ لِلبِلَادِ وَإِنهَا لَكَ) و(شَمَّرَ إِزَارَكَ) و(ما لمرءٍ إِلَّا قومه وبلاده) و(ليس التعصّب للرجال معرّة).

هذه التراكيب الجديدة تدخل ضمن تأثير الشعر على المجتمع، وقد كان لها الدور الفاعل في التأثير الإيجابي على المواطنين من خلال حثهم على عدم الرضا بالظلم والثورة على الفساد والنزول إلى الميادين، لذلك فإن الثورات تؤثر في سلوكيات المجتمع وأفكاره، كما أن الشعر بكلماته وتراكيبه يؤثر في ذلك المجتمع، واللغة المستخدمة في تلك الثورة، أو في لغة الأشعار المعبرة عنها، وقد حملت ثورة 1919 المصرية طاقة هائلة من القيم النبيلة التي ترتقي إلى المثالية في بعض جوانبها؛ لاسيّما وأن ملايين المصريين من الرجال والنساء خرجوا للشوارع للمرّة الأولى دون أن يحملوا حجراً، بل أهدافاً نبيلة وغاية واحدة واضحة؛ هي الاستقلال، لذا يأتي اختيار ثورة مارس 1919م لأنها الثورة الوحيدة التي استمرت أحداثها فترة طويلة – نسبياً - من الزمن؛ حيث " بدأت في مارس سنة 1919م، واستمرت حوادثها إلى شهر أغسطس، وتجددت في أكتوبر ونوفمبر من تلك السنة، أما وقائعها السياسية فلم تنقطع، واستمرت متتابعة إلى شهر أبريل سنة 1921م؛ أي أنها مكثت نيفاً وستين" (الرافعي، د.ت، 19) وكانت لها تتابعات كثيرة عبر الشعر عنها؛ مثل تصريح فبراير 1922، ومثل تكليف الملك سعد زغلول في كانون الثاني عام 1924 بتأليف أول حكومة وطنية (بيطار، 1952، 224) ودوره كما يراه الشعب ويعبر عنه الشعر، والانتخابات البرلمانية في أيار 1926 التي أحرز فيها الوفد انتصاراً جديداً واختير سعد زغلول رئيساً لمجلس النواب (بيطار، 1952،

(225) ، كذلك معاهدة (ثروت- تشمبرلين) التي تم إعلانها في فبراير 1928، وهي التي أبقت على وجود القوات البريطانية في مصر وعلى إشراف الإنجليز على الجيش المصري، مما أدى لسقوط حكومة ثروت باشا وإعادة تولي حكومة الوفد برئاسة مصطفى النحاس (بيطار، 1952، 226) وقد أصبح مصطفى النحاس زعيماً لحزب الوفد بعد وفاة سعد زغلول عام 1927 (بيطار، 1952، 226) وطول تلك الفترة يجعلنا نزداد تيقناً من كثرة المادة اللغوية في الأشعار التي قيلت حولها، والمادة الأدبية المؤلفة حول أحداثها. وقد ظهرت عدة أساليب في الأبيات الشعرية المعبرة عن ثورة 1919 أسهمت في توصيل رسالة الشعراء إلى الجمهور، كما كان لها الدور الفعال في التأثير في المتلقين، هذه الأساليب امتزجت مع شعر الثورة فكان لها شكلها الأدبي المميز، ومن هذه الأساليب:

### 1. أسلوب المزاح والتهكم

دخل أسلوب المزاح ضمن الأساليب الشعرية والقصائد المعبرة عن الثورة، ومن ذلك التهكم على الشخصيات والأحداث؛ يقول الشاعر محمد عبد المطلب:

يابن اللكيعة إنهن عقائل      يقدّين من فتكاتك الأنجالا

يابن اللكيعة إنهن عقائل      يسألن حقاً لا يرذُن قتالا

يابن اللكيعة ما حملن صوارماً      لبني أبيك ولا دعون نزالا (الرافعي، د.ت.، 239-240)

وهي القصيدة التي قيلت معبرة عن شجاعة المصريين في الثورة، وربما استلهم الشاعر التراث اللغوي الشعري وتأثر بقول علي بن عبد الله بن عباس:

هم حفظوا ذماري، يوم جاءت      كتائب مسرف وبني اللكيعة (ابن منظور، 1979، 324)

كما يقول محمد عبد المطلب في قصيدة أنشدها بمناسبة نجات سعد زغلول من حادث الاعتداء عليه:

كفى الله رعناء الحوادث عبده      فلم ير بين القادحين لها زند

ونجا خيرٌ من أحيا أمانِي قومه      وأنعشهم من بعد ما عثر الجَدّ

ونادى أساءة الحيّ: مرّت سليمةً      وحاقت براميتها الندامة والبُعد

جزى الله بالحسنى بني الطّبّ أقبلوا      سراعاً فردّوا الضّرّ عنه بما ردّوا

يمدون راحاً يسبق البرء لمسها      ألا سلمت راح إليه بها مدوا (عبد المطلب، د.ت.، 78)

فالتركيب (مرت سليمة..) يجعل ذهن المتلقى ينتقل مباشرة إلى التركيب اليومي المتداول على ألسنة المجتمع (جت سليمة)، ويساعد على هذا بنية الحكاية والوصف التي اعتمدها الشاعر في كتابة شعره، كذلك يقول إبراهيم ناجي:

إن كان إثمًا يا شبا  
ب فلا رجوع ولا متاب  
الله يَنْظُر واللييا  
لي عندها لكم الحِسَاب

والعهد في القلبِ المصا بر والأمانة في الرقاب (ناجي، 1980، 93)

والتركيب اللغوي (الأمانة في الرقاب) قريب من التعابير اليومية المتداولة بين أفراد المجتمع، وهذا كله من قبيل التأثير والتأثر بين الأبيات الشعريّة وبين الأحداث المجتمعية، وهنا تكمن المفارقة والإبداع في رؤية المتشابهات اللغوية.

من قبيل التهكم على مواقف زعماء الثورة في بعض الأحيان ومنهم سعد زغلول نفسه، التهكم الذي ظهر في لامية الشاعر أحمد محرم حينما قال:

الله أكبرُ ما لكم  
لا تَتَّبِعُونَ ذوي العقول  
يا معشرَ الشعراء لسـ  
تمم بالثقاتِ ولا العُدُول  
لا تطمعوا في شعب مصـ  
مر فليس بالشعب الجَهُول  
هو ما يقول زعيمه  
ويريد من أرب وَسُول  
هو لا يَضن بألف مصـ  
مر في الفداء وألف نيل  
فدعوا العناد وأمنوا  
بزعامه الشيخ الجليل

نِعْمَ الزعيمُ، شِعَارُهُ: (دُلُّوا الزعيمَ على السبيل) (حسين، 1984، 412)

وهو من قبيل التهكم على تلك الجملة التي قالها سعد زغلول، فإن كان الزعيم نفسه يسأل عن الطريق فمن له أن يجيب، كما أن التعبير (دُلُّوا الزعيمَ على السبيل) ضمن التعبيرات المصرية التي يتم استخدامها في الحياة اليومية، تؤثر الثورات في سلوكيات المجتمع وأفكاره، وبالتالي اللغة المستخدمة في تلك الثورة، أو في لغة الأشعار المعبرة عنها، وقد عبّر الشعر عن الحوادث الاجتماعية وربطها بالثورة وأحداثها وتحرير البلاد من الاستعمار، ظهر هذا في أبيات الشعر التي عبرت عن أحداث المجتمع من خلال الجمل والأساليب المختلفة، أو من خلال تداخل بعض الأساليب في بعض الأحيان، على سبيل المثال لاحظ الشاعر محمد الهراوي عزوف بعض الشباب عن الزواج من بنات مصر ويسعون خلف الأجنيات، على الرغم من قوة



المصريات في المطالبة بحقوق وطنهن، فتكلم الشاعر عن النساء وعبر عنهن بالتركيب اللغوي (ابنة النيل) و(بنت مصر) في قصيدته بنت مصر:

أقسمت بالبلاد والأمال	لتعيشن عيش الاستقلال
بنت مصر وهل سوى بنت مصر	ذات مجد على العصور الخوالي
برزت في المجال تدفع بالنف	س تقي مصر عاديات الليالي
تارة ترسل اليراع وأخرى	من ذرى منبر تفيض اللآلي
أبت الضيم للبلاد نساء	ليت شعري فما إباء الرجال
عجبا للشباب عن بنت مصر	يتغاضي بحفوة واختيال
يتعالى ولابنة الغرب يسعى	لابسا للسؤال ذل السؤال
حسب الخير في التزوج منها	ثم لم يدر كيف عقبى المال
قيل لم تدرك الفتاة بمصر	مستوى بالغا سماء الكمال
فلندعها إلى اختيار سواها	إننا اليوم في زمان انتقال
خبرونا فمن بمصر تركتم	لبنات الأعمام والأخوال
ولمن ننجب العقائل فينا	إن قطعتم روابط الإتصال
ومن الويل أنه صنع قوم	تخذوا العلم سلما للمعالي
إن يكن علمكم إلى ذلك يدعو	فهنيئا لمصر بالجها
ما كفاكم في مصر جيش احتلال	فجلبتم في الدور جيش احتلال
يا ابنة النيل أنت يسرى يديه	كيف تغنى يمينه عن شمال
يا ابنة النيل أنت في النيل ركن	من بناء الأجيال للأجيال
يا ابنة النيل أنت للنيل دخر	يوم يدعو حماته للنضال
فارفعي اليوم راية النيل حرا	يتلاقى صليبيها بالهلال

أنت في مصر مثل راية مصر شارة المجد أنتما والجلال (عبيد، 1922، 298-299)

أكد بناء الأبيات على مجموعة من التراكيب من مثل: (أقسمتُ بالبلاد والآمالي أتعيشن عيش الاستقلال) و(اتقوا الله في البلاد) و(ارفعي اليوم راية النيل حراً يتلاقى صليبها بالهلال) و (يا ابنة النيل)، كما أن التركيب اللغوي (بنت مصر) تردد صداه عند الشاعر مصطفى صادق الرافعي عندما قال:

عجبتُ لامرأةٍ هانتُ وما اعتبرتُ      ومن رجالٍ أهانوها وما رَشَدُوا  
كلاهما رجلٌ في الناسِ وامرأةٌ      ولا مميَزَ إلا ذلكَ الجسدُ  
وكلُّ ما حولهم في الذلِّ مثلهمُ      يُستعبدُ الكلُّ حتى النهرُ والبلدُ  
يا بنتَ مصرَ ولا قومٌ تعزُّ بهمُ      ولا بلادٌ ولا أهلٌ ولا ولدُ  
زاغتُ عيونُ بني مصرَ وضلَّ بها      غيُّ النفوسِ وهذا الجهلُ والفندُ  
فأنتِ في نظرِ الراقينِ سائمةٌ      وفي نواظرِ فلاحهمُ وتدُ  
وأنتِ بينهمُ في كلِّ منزلةٍ      صفراً اليسارِ به يستكملُ العددُ (الرافعي، د.ت، 44)

كما جاء التعبير اللغوي (بنت مصر) لدى شعر محمد عبد المطلب في قوله:

إيه، لله سعيكن جميلا      يا بنات الأنجاب والمنجبات  
ظلموا النيل يوم عدوا بنات النـ      ميل جهلا في زمرة الجاهلات  
زعموهن بالحجاب عن العـ      لم ونور العرفان محتجبات  
بنت مصر كالشمس يحجبها الليـ      ل وراء الآفاق والظلمات  
وهي في أفقها ضياء ونور      ساطع في بدورها النيرات

أو هي المسك ينفذ العرف عنه      من وراء الأستار والحجرات (الرافعي، د.ت، 236-237)

لم يكن أسلوب التهكم هو الوحيد الذي ظهر في الأشعار المعبرة عن الثورة، بل ظهرت عدة أساليب أخرى، ومن تلك الأساليب أسلوب الحماسة.

## 2. أسلوب الحماسة

ظهر أسلوب الحماسة بأشكال عدة، ومن المفارقة كذلك قول عباس محمود العقاد:

جرّدوا الأسياف من أغمادها      ذاك يوم النصر لا يوم الحداد

فانفضوا الحزن بعيداً واهتفوا: فاز سعد وهو في القبر رماد (العقاد، 1996، 227)

بالرغم من أن البيت يعبر عن معنى حزين هو وفاة قائد الثورة سعد زغلول، إلا أن الشاعر ينفذ عن نفسه وعن الثوار مشاعر الحزن ويبدلها بمشاعر ملتهبة حماسية، تنبع من حب الوطن الذي تغنى به الشعراء في قصائدهم، والمفارقة هنا أسهمت في التركيز على التركيبات اللغوية في الأبيات الشعرية: (جردوا الأسياف من أغمادها) و(ذاك يوم النصر لا يوم الحداد) و(فانفضوا الحزن بعيداً واهتفوا) و(فاز سعد)، يقول أحمد الكاشف:

لک فی قلبی المقام الأشرف	وطني أنت الحبيب الدائم
برجاء ثابت مقتدر	لك أسعى دائماً مجتهداً
مسك الدهر بسوء لا يُطاق	وطني أفديك بالروح إذا
عنك بالنيران والبيض الرقاق	وأرى اللذة في دفع الأذى
بنفوس كم رأت منك وفاء	دمت يا نيل أبر الأنهر
مُهدِي الوادي هناء ورخاء	دمت تجري يا شبيه الكوثر
بين قطريك اللذين اتحدا	دمت يا صحراء ميدان الجنود

مظهر للبأس من بيض وسود يضمن النصر لنا والسوددا(الرافعي، دت، 216)

وتزخر الأبيات بالتركيبات الحماسية من مثل: (وطني أنت الحبيب الدائم) و(لك أسعى دائماً مجتهداً) و(وطني أفديك بالروح)، (دمت يا نيل أبر الأنهر) و(مظهر للبأس من بيض وسود يضمن النصر لنا والسوددا)، ويقول الشاعر أحمد نسيم:

أخشى عليهم أن يُقال استسلموا	قومي ولا أدعو سواكم معشرًا
مجدًا لكم ضيِّعتموه ونتمم	قومي لقد حان التيقُّظُ فانشدوا
فيه الثبات فإنه لا يُهضم	من بات ينشدُ حقَّه متوخيًا
حتى يصوغ أريجها المتنسم	رُدُّوا إلى الفُسطاطِ سابقَ عهدِها
بالعلم يُورق فرعها المتهتّم	هي روضة المعمور فاسقوا دَوْحها
والفخر إلا الحاذق المتعلم	لم يُدرك المجد المؤتَّل والغلى
حتى يُطال للشامخ المتنسم	فابنوا الرجال بهمة تلو السهى

سيروا على قدم الثبات ولا تنوا واسموا إلى طلب الجلاء وأقدموا(عبيد، 1922، 148)

وتظهر التراكيب الحماسية في قول الشاعر: (لقد حان التيقُّظُ فانشدوا مجداً) و(رُدُّوا إلى الفُسطاطِ سابقَ عهدِها) و(ابنوا الرجالَ بهمةً) و(سيروا على قَدَمِ الثباتِ ثنوا) و(اسموا إلى طلبِ الجلاءِ) و(أقدموا).

تظهر التراكيب اللغوية في الأبيات الشعريّة ثم تتحول بعد ذلك إلى الانتشار والتداول بين أفراد المجتمع وجموع الثوار بل يتغنون بها أحياناً؛ حيث كانت هذه الكلمات وغيرها هي الوقود الملهب لحماس المواطنين، وهي الشعر الأساسي لثورة مصر وغيرها من ثورات العصر الحديث، حيث استخدمته الجماهير الغاضبة والثائرة للتعبير عن إرادتها الحرة ومطالبها في العيش بكرامة، لذلك فإن من يقرأ عن أشعار الثورات - سواء في العصر الحديث أو القديم - يدرك ما لمجازات الشعر وكلماته من دور إيجابي في التهيئة للثورة وتشجيعها بل نصرتها أيضاً ووصف أحداثها، ظهر هذا جلياً في لغة الشعر الذي عبّر عن المجتمع المصري في تلك الفترة المهمة من تاريخ الشعب المصري.

## 2. أسلوب الغزل

من الأساليب التي ظهرت متأثرة بثورة 1919م أسلوب الغزل؛ على أن الغزل هنا مختلف، رغم أن الغزل يكون للمرأة إلا أن الغزل في الشعر المعبر عن الثورة تحول إلى الغزل (بيوم الخلاص) أو (عيد الاستقلال)، وبالتالي هذا الأسلوب له دوره في تغيير المعاني المتعارف عليها، وأسهم في تغيير المعنى والكلمات؛ فبدلاً من التغزل في المرأة ظهر التغزل في الثورة وأحداثها، وقد استخدموا فيه الكلمات والتراكيب نفسها التي يتم استخدامها عند التغزل بالمرأة، على سبيل المثال أعلن السلطان فؤاد 15 مارس 1922 استقلال البلاد بعد تصريح 28 فبراير، واعتبر هذا اليوم عيداً سمّاه عيد الاستقلال أخذ شعراء القصر يتغزلون بهذا العيد، كقول حافظ إبراهيم:

أشرقَ فَدَتَكَ مَشارِقُ الإِصباحِ      وَأَمِطْ لِثامَكَ عَن نَهارِ ضاحي

بوركتَ يا يَومَ الخِلاصِ ولا وَنتَ      عَنكَ السُعودُ بِغُدوةٍ وَرَواحِ (بيطار، 1952، 182)

كما ظهر تأثر المجتمع بالأحداث الجارية في المعاكسات؛ كالشباب الذي قابل فتاة وبدأ بمعاكستها قائلاً: (الحلو وفد ولا جمهوري) والمقصود أكبر حزبين في ذلك الوقت؛ الحزب الجمهوري، وحزب الوفد وقد سمي بهذا الاسم نسبة إلى الوفد الذي ذهب إلى مؤتمر باريس لعرض المطالب المصرية، يقول الشاعر أحمد نسيم عن سفر الوفد إلى مؤتمر باريس:

يا وفدُ سافرَ بالسِلامَةِ وائتِنا      يومَ الإيابِ بِصِحةِ الأحلامِ

وأذعَ وربِّكَ ما تَراهُ لِساسةٍ      لا يَجهلونَ سِياسَةَ الأَقوامِ

إنَّ الحِياةَ - وَأنتَ أدري - لَم تَكنِ      إلا لِشعبِ الحَقيقَةِ حَامي

وَكَفَّاكَ رَبُّكَ مَا سَعَيْتَ إِلَى الْمُنَى      زِيغَ العقولِ ونزعةَ الأوهام  
 هذي تحيةُ شاعرٍ في كَفِّهِ      قَلَمٌ يَدُبُّ عن الحمى ويحامي  
 وإذا لَجَأْتُ إلى الكلامِ فَإِنَّهُ      عندي أداةُ الوحي والإلهام  
 أنتم بنو النَّيلِ الكَرِيمِ وأنتم      من عِلِيَّةٍ يَسْمُو بهم وَعِظَامِ  
 وَلرَبِّما نِلْتُمْ برأيِ ثاقِبٍ      مَا لا يِنَالُ بِمدفعٍ وحُسامِ  
 فتمَعَّنوا قِصْدَ النَّهْيِ في موقِفٍ      يدعو إلى الإِمعانِ والإِلعانِ

الشَّعبُ منتظرٌ لِيبسطَ أيديا      تلقاكمُ بِتحيةٍ وسلامِ (عبيد، 1922، 153-154)

ويقول الشاعر أحمد شوقي من قصيدة يُحيي بها مندوبي الوفد المصري الذي ترأس عليه سعد زغلول، ويذكر فيها رأيه في مشروع الاتفاق الذي تم:

كلهم أغير من وائل      على حماه وعلى شعبه  
 وليس بالفاضل في نفسه      من ينكر الفضل على ربه  
 من يخلع النَّيِّرَ يَعِشُ برهَةً      في أثر النير وفي نديه  
 يا نشأ الحي شباب الحمى      سلاله المشرق من نجبه  
 ما نسيت مصر لكم برها      في حازب الأمر وفي صعبه  
 مزقتم الوهم وألقتم      أهلة الله على صلبه  
 حتى بنيتم هرما رابعا      من فئة الحق ومن حزبه

والياسُ لا يجمل من مؤمنٍ      مادام هذا الغيب في حجه (عبيد، 1922، 87-88)

وقد أسهمت الأبيات في التنبيه على بعض التراكيب اللغوية من مثل: (ما نسيت مصر لكم برها)، و(ليس بالفاضل في نفسه من ينكر الفضل على ربه)، و(بنيتم هرما رابعا من فئة الحق)، و(أنصار سعد)، و(الياسُ لا يجمل من مؤمنٍ)، وفي قول أحمد شوقي (كلهم أغير من وائل) "وائل: قبيلة من العرب" (شوقي، 1988، 74) وأحمد شوقي يعبر هنا عن ذلك التآخي الذي حدث بين أفراد المجتمع.

الأمر نفسه تقريباً نجده في العصر الحديث بعد يناير 2011م، حيث ظهرت مجموعة من إبداعات الشعب المصري في هذا المجال، ومنها ما جاء على هيئة مغازلات، والتي منها مثلا الكلام المنتشر بين الشباب، كقول شاب موجهها حديثه إلى فتاة: (أنا مش بتاع "فترات انتقالية" .. أنا بتاع استقرار يا جميل!)

أو (عاوزك في حوار وطني!) أو قول أحدهم: (ما تفكي الحظر شوية!!) وجميع هذه القوالب اللغوية تستخدم الصيغ اللغوية الخاصة بالثورات وتدخلها في سياق لغوي مختلف.

### 3. أسلوب النصح والإرشاد

من الأساليب التي ظهرت في الشعر المعبر عن ثورة 1919 المصرية أسلوب النصح والإرشاد، وظهور هذا الأسلوب في الشعر المعبر عن الثورة طبيعي، بل إن الثورة تلتقي مع النصح والإرشاد في إرادة تغيير الأفراد والمجتمع، أو تغيير وضع قائم بالفعل لا يقبله الآخرين، قال أحمد الكاشف يدعو إلى التآخي وصفاء القلوب بين المواطنين:

وليس يقال فريق ظلم	وليس يقال فريق هفا
م إن لم يكن كل بيت أجم	يضيع على مصر هذا النعي
إلى المستعد الذي لم ينم	وما أنا بالأمن المطمئن
ومن ملك المسلكين اقتحم	أعد المرابط في المسلكين
وإن لبس الذئب ثوب الغنم؟	وهل يترك الذئب عاداته
تعدى به غيره فانهزم	وداهية مرجف بالذي
فقد ألفت الناس هذا النعم	وليس الذي قاله حجة
ب من بمراس النفوس اصطدم	وهل يستطيع اغتصاب الرقا
ع صنع إبانكم والشمم	وما صنعت بالمغير القلا
وحسبكم صبركم معتصم	وحسبكم شملكم عدة
إذا ما انتهى حاقد وانتقم	وما أحسن العفو من قادر
ويلبث فيها كريم الشيم	سيجلو عن الأرض جبارها
ولا ملك لأهل الهمم (الرافعي، د.ت، 227)	ولا دولة لسوى المصلحين

وقد أسهم بناء الأبيات في تقديم مجموعة من النصائح والإرشادات في أشكال مختلفة؛ من مثل: (وهل يترك الذئب عاداته وإن لبس الذئب ثوب الغنم) و(هل يستطيع اغتصاب الرقاب من بمراس النفوس اصطدم) و(حسبكم شملكم عدة) و(حسبكم صبركم معتصم) و(ما أحسن العفو من قادر). يقول أحمد نسيم يحيى الوحدة الوطنية والتآخي بين المسلمين والأقباط:

أقباط مصر ومسلموها ضمّهم دين المسيح وشِرْعة الإسلام

النَّاشِئُونَ عَلَى الطَّهَارَةِ وَالتَّقَى وَالقَائِمُونَ بِمِصْرَ خَيْرِ قِيَامِ (الرافعي، د.ت.، 212)

وبناء البيت اللغوي يشيد بالتأخي والمحبة ويدعو إلى دوام السلام بين أبناء الأمة الواحدة. ويقول الشاعر أحمد زكي أبو شادي داعياً إلى الوحدة لأنها سبب القوة:

هكذا بالبأس تحيا أُمَّةٌ	لا بخوفٍ أو غلٍ أو خَبَالٍ
هكذا بالوَحْدَةِ الحِسنَاءِ لا	يَعْدَمُ الإِصْبَاحَ أبنَاءَ الهَلَالِ
إِنَّ شَعْبًا يَتَحَدَّى (انجلترا)	فِي مَجَالِ الحَقِّ شَعْبٌ لا يُنَالِ
وَبَنِينَ يَنْشُدُونَ مِثْلَ مَا	أَحْسَنَ الأَبَاءِ أَوْلَى بِاكْتِمَالِ
إِنَّمَا الأُمَّةُ مِنْ أَفْرَادِهَا	فِي ثَبَاتٍ وَوَفَاءٍ وَنِزَالِ
كُلُّنَا فَرْدٌ لَهُ أُمَّتُهُ	حَظُّهُ بَلْ قِصْدُهُ فِي كُلِّ حَالِ
أَنْ رَجُعَ الجُهْدُ قَوْمِي فَاَنْفِضُوا	سِنَةَ اللَّهْوِ وَهَيَّاَ لِلْمَجَالِ!
بِسِلَاحِ العِلْمِ قَبْلَ السَّيْفِ قَدْ	صَارَتْ الحَرْبُ أَعَاجِيبَ اشْتِغَالِ
رَبِّ خَيْطٍ مِنْ نَسِيجِ القَطَنِ لا	يَبْلُغُ المَدْفِعُ مِنْهُ كِفْعَالِ
عَالَمٌ فِيهِ الفَنونُ قُوَّةٌ	وَالصَّنَاعَاتُ، وَلَيْسَتْ لِلجِدَالِ
عَمَلٌ مُسْتَنْبَعٌ لا يَنْقُضِي	لِاِقْتِصَادٍ وَانْتِفَاعٍ وَاشْتِمَالِ

أُمَّتِي! أَلْحَى دُعَائِي دَعْوَةٌ لَكَ مِنْ قَلْبِي بِهَا أَسْمَى ابْتِهَالِي؟ (الرافعي، د.ت.، 252-253)

وقد أسهم بناء البيت اللغوي في تركيز الذهن والاهتمام حول مجموعة من التركيبات اللغوية من مثل، (بالبأس تحيا أُمَّةً) و(إِنَّ شَعْبًا يَتَحَدَّى فِي مَجَالِ الحَقِّ شَعْبٌ لا يُنَالِ) و(إِنَّمَا الأُمَّةُ مِنْ أَفْرَادِهَا) و(كُلُّنَا فَرْدٌ لَهُ أُمَّتُهُ) و(خَابَ مَنْ ظَنَّ الرِّقَادَ مِيتَةً) و(بِسِلَاحِ العِلْمِ قَبْلَ السَّيْفِ صَارَتْ الحَرْبُ أَعَاجِيبَ) و(أُمَّتِي!) ويقول الشاعر محمد عبد المطلب في العلاقة بين المسلمين والمسيحيين، ويشيد بالوحدة بين عنصري الأمة:

بَنَيْنَا عَلَى آدَابِ عَيْسَى وَأَحْمَدِ	مَنَازِلَ عَزَّ دُونَهَا يَاقِ النَّسْرِ
فَنَحْنُ عَلَى الإِنجِيلِ وَالدِّكْرِ أُمَّةٌ	يُؤَيِّدُهَا الإِنجِيلُ بِالحَقِّ وَالدِّكْرُ
لَنَا كُلُّ مَا فِي مِصْرَ وَالحَقِّ قَائِمٌ	تُؤَيِّدُهُ الأَيَاتُ وَالحِجْجُ الغَرَّ
فَلَنْ يَسْتَطِيعَ الدَّهْرُ تَفْرِيقَ بَيْنِنَا	وَإِنْ جَرَّ قَوْمٌ بِالسَّعَايَةِ مَا جَرُّوا

كلانا على دينٍ به هو مؤمن  
ولكن خذلان البلاد هو الكفر  
إذا ما دعت مصر ابنها نهض  
ابنُّها لنجدتها سيان مرقس أو عمرو  
ترى ذكر مصر في الهياكل قرية  
وفي صلوات المسلمين لها ذكرُ  
وصافح بشعبيك السعادة مُقبلاً  
بمصر على الأفراح وليقل الشعر:

تلاقت أمانينا على خير غايةٍ وسارت بنا الآمال يقدمها النصر (الرافعي، د.ت.، 235)

وقد أسهمت الأبيات في التركيز على مجموعة من التركيبات اللغوية التي تؤكد على الوحدة الوطنية بين أبناء الأمة الواحدة من مثل: (بنيينا على آداب عيسى وأحمدٍ منازلٍ عزي) وكذلك (نحن على الإنجيل والذكر أمة) و(لن يستطيع الدهر تفريقَ بيننا) و (سيان مرقس أو عمرو) و(تلاقت أمانينا على خير غايةٍ)، وقد تكلم الشاعر محمد عبد المطلب عن المصريين وحالهم وطلبهم للحرية والاستقلال أسوة بباقي الأمم بالتركيب اللغوي (أهل النيل)، وكذلك (أرض النيل)، فقال:

ما بال أبناء الحضارة أوغلوا  
في أرض مصر نكايَةً ونكالا  
وثبوا على القطرين وثبة قاهر  
هتاك الستورَ ومزق الأوصالا  
نزلوا بأرض النيل منزلٍ غادرٍ  
نصب الخداع حبانلا وحبالا

حلفوا لأهل الأرض جلفة فاجرٍ ليس المسوح مرثياً مختالاً (الرافعي، د.ت.، 238-239)

على أن التركيب اللغوي (أهل النيل) ليس جديداً، إنما هو تركيب لغوي قديم ظهر عند الشاعر الفرزدق في قوله:

زيارة بيت الله وابن خليفة  
تخلب كفاه الندى وأنامله  
وكان بمصر إثنان ما خافت أهلها  
عدواً ولا جدباً تخاف هزائله  
لذن جاور النيل ابن ليلي فإنه  
يفيض على أيدي المساكين نايله

فأصبح أهل النيل قد ساء ظنهم به وإطمأنت بعد فيض سواجله (الفرزدق، 1987، 432)

بما يوضح تأثر الشعراء -في ذلك الوقت- بالتراث الشعري القديم، وقد بدا واضحاً أن الشعر لعب دوراً مهماً في مجال تسجيل الاعتراض على الأزمات العنيفة التي واجهت ثورة 1919م، واهتم بتسجيل الخلافات والتوافقات التي كانت تحدث بين قادة الثورة، مثل شعر أحمد نسيم الذي قاله سنة 1921 حين اشتد الانقسام بين سعد وعدلي وأنصارهما، يعترف بهذا الانقسام ويوضحه ويندد به ويدعو إلى توحيد الصفوف من جديد لإمكانية مواجهة العدو الحقيقي والتوحد على الهدف المشترك:



وكيف نُقسَم والتاريخ يبيننا أن الفلاح لشعب غير منقسم

فحاذروا أن تحلوا عقد شملكم فنتقرعوا السن من حزن ومن ندم

ونظموا ما استطعتم من صفوفكم فالجيش إن يَعْرُه الإخلال ينهزم (الرافعي، د.ت.، 214)

وهذه الأبيات تؤكد على تأثر الشعراء بأحداث المجتمع، وبالتالي ظهور هذه الأحداث في أشعارهم، وقد أكد بناء البيت اللغوي على مجموعة من التركيبات منها: (الفلاح لشعب غير منقسم) و(حاذروا أن تحلوا عقد شملكم) و(الجيش إن يَعْرُه الإخلال ينهزم)، وفي سنة 1923 حين ترامت الأنباء عن مؤتمر لوزان بأنه يخذل مطالب الشعوب الشرقية قال أحمد الكاشف داعيًا الشعوب إلى القوة والتعاون في مكافحة الاستعمار:

عودوا إلى البأس بعد اللين فهو لكم قد يفعل البأس ما لا تفعل الخُطْبُ

لا حق للشرق إلا في معاقله والحق منقلب في الغرب معترب

هل يملك الحكم في (لوزان) خصمكم ودونه في سوى لوزان مضطرب

ما كان (كرزون) بالموفى لأمته ودون ما يبتغيه الهول والنّوب

أين الأمانة والميثاق بينكم والبيت منتهبٌ و(القدس) معتصب

مجد الرجال على مقدار ما بذلوا من الدم الحرّ لا الدمع الذي سكبوا

ذودوا عن الوطن الغالي وعن شرف بذلّ النفوس له بعض الذي يجب

ومن أراد الحياة العز طيبة فالأرض تحمله حرًا أو الشُّهْبُ (الرافعي، د.ت.، 224-225)

والشاعر يدعو جموع الشعب للتحرك عبر مجموعة من التركيبات من مثل: (عودوا إلى البأس) و(مجد الرجال على مقدار ما بذلوا) و(ذودوا عن الوطن الغالي)، وفي سنة 1925 حين اشتد التنافر بين الأحزاب قال أحمد الكاشف وهو يدعو إلى نبذ الخصام:

وقفت وما أدري أعَدَّ حوادثًا تدور أمامي أم أعدّ ذنوبا

تحملت عن قومي نصيبًا من الأسى ولم أرج من أجر الجهاد نصيبا

وأمنت في غياب المقادير عني أرى فرجا للأمتين قريبا

وليس بمغنٍ أمة خصبُ أرضها إذا لم يكن خلق الرجال خصيبا

تنازع قومي اليوم جنداً وقادة فلم أر إلا سالبا وسليبا

مبادئ أحزاب أرى أم منافعًا توالى صنوفا بينهم وضروبا؟

تقضت حروب العالمين ولم أزل      أرى بين أبناء البلاد حروباً  
 بقومي على قومي استعان غريبهم      فصال شمالاً واستطال جنوباً  
 فمن لهم بالمنفذ الأمر حازماً      إذا لم يطيعوا نافذاً وحسبياً

يردهم بعد القطيعة والنوى رفاقاً كما يلقي العليل طبيباً (الرافعي، د.ت، 227-228)

والحركة السياسية تؤثر في الكاتب أو الشاعر فيتفاعل معها بشكل أو آخر، ويعيش الأحداث فينقلها من مخيلته إلى القارئ عبر أعماله الأدبية، وشعر الثورة له أصوله الخاصة، فإن كانت الثورات تشتعل بالهتافات، فإن الشعر يشتعل بأصواته وحضوره وحركته النابضة، كما يظهر في تجليات التجانس الصوتي والإيقاع الرثان، فلغة البيت الشعري ومجازاته تختلف باختلاف دلالاته، مع وجود العلاقة القوية بين البنية اللغوية والدلالة - حيث لا فصل بين البنية (الشكل) والدلالة (المحتوى) في الشعر العربي.

### الختم وأبرز النتائج

عبر الشعر عن الحوادث الاجتماعية وربطها بالثورة وأحداثها وتحرير البلاد من الاستعمار، ظهر هذا في أبيات الشعر التي عبرت عن أحداث المجتمع من خلال الجمل والأساليب المختلفة التي ظهرت في الأشعار والهتافات والتي عبرت عن الثورة وأحداثها والأفراد الذين شاركوا فيها، أو من خلال تداخل بعض الأساليب في بعض الأحيان.

1- الشعر له وظيفة حسية؛ لأنه في الأصل يخاطب المشاعر والأحاسيس، وهذا ما يجعل لكل قصيدة شعرية معنى، ووظيفة تؤديها ألفاظها، وأهدافاً أنشئت من أجلها وتسعى لغتها ومعانيها لتحقيقها.

2- لعب الشعر دوراً في مجال تسجيل الاعتراض علي الأزمات العنيفة التي واجهت ثورة 1919م مثلاً، أو الانقسامات التي حدثت بين رفاق الطريق والميدان الواحد.

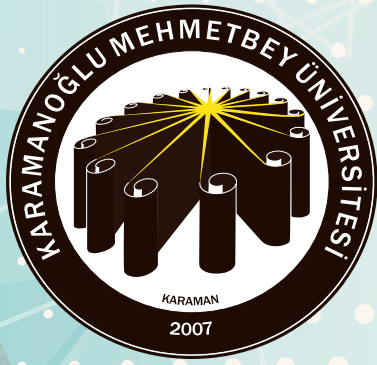
3- تظهر التراكيب اللغوية في الأبيات الشعريّة ثم تتحول بعد ذلك إلى الانتشار والتداول بين أفراد المجتمع وجموع الثوار، وهذه الكلمات وغيرها كانت هي الوقود الملهب لحماس المواطنين، وهي الشعار الأساسي لثورة مصر وغيرها من ثورات العصر الحديث.

**المصادر والمراجع**

- 1- ابن جعفر، قدامة بن زياد البغدادي، أبو الفرج: نقد الشعر، ت: كمال مصطفى، مكتبة الخانجي، القاهرة، 1987م.
- 2- ابن جني، أبو الفتح عثمان الموصلي: الخصائص، الهيئة المصرية العامة لقصور الثقافة، القاهرة، 2006م.
- 3- ابن منظور، أبو الفضل، محمد بن مكرم بن عليّ، جمال الدين الأنصاري الرويفعي الإفريقي: لسان العرب، دار المعارف، القاهرة، 1979م
- 4- الجاحظ، أبو عثمان عمرو بن بحر محبوب الكناني الليثي البصري: كتاب الحيوان، تحقيق عبدالسلام هارون، دار الجيل، بيروت، 1996 م.
- 5- الرافعي، عبد الرحمن: شعراء الوطنية في مصر، دار المعارف، القاهرة، ط3، دت.
- 6- الفيروز أبادي، مجد الدين محمد بن يعقوب: القاموس المحيط، المطبعة الحسينية، القاهرة، ط2، 1344هـ.
- 7- القيراوني، ابن رشيق، أبو علي الحسن بن رشيق: العمدة في محاسن الشعر ونفده، المكتبة التجارية، القاهرة، ط3، 1963م.
- 8- حسين، محمد محمد: الاتجاهات الوطنية في الأدب المعاصر، مؤسسة الرسالة، بيروت، ط7، 1984م.
- 9- دباغ، سر كوت مصطفى: العتّاب في شعر محمود سامي باشا البارودي، مجلة روملي للأبحاث الأدبية واللغوية، 218-236؛ 14 مارس 2019.
- 10- عبد اللطيف، محمد حماسة: بناء الجملة العربية، دار غريب، القاهرة، 2003م.
- 11- ضيف، شوقي: الأدب العربي المعاصر في مصر، دار المعارف، القاهرة، ط10، 1992م.
- 12- عبيد، أحمد: مشاهير شعراء العصر في الأقطار العربية الثلاثة (مصر وسورية والعراق)، مطبعة الترقى، ط1، 1922م
- 13- كوين، جون: بناء لغة الشعر، ترجمة أحمد درويش، الهيئة العامة لقصور الثقافة، سلسلة كتابات نقدية، القاهرة، ط1، 1990م.

الدواوين الشعريّة:

- 1- ديوان الرافعي: شرحه محمد كامل الرافعي، مطبعة الجامعة، الإسكندرية، 1322هـ.
- 2- ديوان الفرزدق: دار الكتب العلمية، لبنان، 1987م.
- 3- ديوان أبي القاسم الشابي: دار الكتب العلمية، بيروت، 2005م.
- 4- ديوان أبي القاسم الشابي ورسائله، دار الكتاب العربي، بيروت، ط2، 1994م.
- 5- ديوان أبي تمام: بشرح الخطيب التبريزي، دار المعارف، القاهرة، ط5، 1983م.
- 6- ديوان أحمد شوقي، بيروت، دار العودة، 1988م.
- 7- ديوان أحمد شوقي، القاهرة، كلمات عربية للترجمة والنشر، 2011م.
- 8- ديوان إبراهيم ناجي: وراء الغمام، دار العودة، بيروت، 1980م.
- 9- ديوان حافظ إبراهيم: ضبطه وصححه وشرحه ورتبه أحمد أمين وأحمد الزين وإبراهيم الإبياري، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ط3، 1987م.
- 10- ديوان عبد المطلب، دار الكتب المصرية، مطبعة الاعتماد، القاهرة، ط1، د.ت.
- 11- ديوان علي الجارم، دار الشروق، القاهرة، ط2، 1990م.



# ÇEVİRİDE EŞDEĞERLİK OLARAK DEVİNGEN EŞDEĞERLİK KOMBİNASYONLARI\*

## DYNAMIQUE EQUIVALENCE COMBINATIONS AS TRANSLATIONAL EQUIVALENCE

**Emra DURUKAN**

*Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çeviri Bölümü, Mersin/Türkiye,  
emrabuyuk@mersin.edu.tr*

### Öz

Bu çalışma, çeviri araştırmalarında mevcut eşdeğerlik tanımlarına dayanarak ve kuram ile uygulama arasındaki mesafeyi de küçülterek, tanımsal sınırları mümkün olduğunca geniş tutulmuş bir eşdeğerlik tanım önerisi hedeflemektedir. Bu bağlamda çeviribilimsel eşdeğerlik kavramını olabildiğince somut ve genel geçer ancak aynı zamanda kapsamlı bir şekilde anlama ve tanımlama anlayışı ön plandadır. Çalışmada önerilen kavram tanımının çok boyutlu olması ve çeviri durumuna bağlı olarak farklı eşdeğerlik boyutlarının farklı ağırlıklarla birleştirilmesi öngörülmüştür. Çalışmanın bir başka amacı, kalıplaşmış yapısalıcı ve hatta kısmen işlevselci düşünme biçiminden sıyrılarak sadece yapı, işlev veya amaç gibi sabitleri değil, aynı zamanda konu, zaman ve mekân gibi çok boyutlu değişkenleri de dikkate alan bir yaklaşıma doğru yönelmektir. Bu vesileyle özne olarak *çevirmene* oldukça önemli bir rol atfedilmektedir. Bu betimleyici yaklaşımla, çeviribilimde eşdeğerlik kavramını tanımlama sorunsalına güncel bir çözüm önerisi amaçlanmaktadır. Bu yaklaşımda, birbiriyle farklı ağırlıklarla birleştirilebilir nitelikte olan ve böylece her bir çeviri durumu için yeni bir eşdeğerlik kombinasyonu oluşturması öngörülen beş adet metin içi ve metin dışı eşdeğerlik boyutu sınıflandırmasından yola çıkılmaktadır. Bununla birlikte, *metin türleri / metin gelenekleri, çeviri amacı, çeviri işlevi, çeviri durumu* ve *çevirmen* kavramları, bu yaklaşımın temel yapı taşlarını oluşturacaktır. Betimleyici bir yöntemle geliştirilen söz konusu tanım önerisi hem yapıyı (metin) hem işlevi (çeviri durumu) hem de özneyi (tercüman) kapsamaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** Eşdeğerlik, Çeviri durumu, Çevirmen, Kavram tanımı, Çeviri kuramı

### Abstract

Based on existing definition approaches this study aims an alternative definition of the equivalence concept with the widest possible range of boundaries between theory and practice. Here, the idea is to standardize the concept of equivalence in translation studies and to understand and define it as concretely as possible. The definition of the term intended in this study is a multidimensional definition that can be combined with different focuses depending on the translation situation. The aim of this study is also the detachment from the structuralist, partly even the functionalist theories in the direction of an approach that takes into account not only constants such as structure and function or target but also multidimensional variables such as subject, time and place. A particularly important role is assigned to the “translator” as a subject. This descriptive approach is intended to provide an alternative solution to the definition problem of the term equivalence in the framework of translation studies. In this study a new categorisation of five text-implicit or text-explicit equivalence dimensions is given which can be combined with one another in different ways and thus represent a new equivalence combination for each translation situation. Text type / text convention, translation target, translation function, translation situation and translator will be the basic elements of this approach. The intended definition proposed should be include both the structure (text) and the function (translation situation) as well as the subject (translator) by means of a descriptive methodology.

**Keywords:** Equivalence, Translation situation, Translator, Concept definition, Translation theory

\* Nord, C. / Öncü, M. T. (Yay. Haz.) (2017). *Übersetzungsäquivalenzen in Textsorten*. Berlin: Logos Verlag içinde Durukan, E. *Dynamische Äquivalenzkombinationen als Translationsäquivalenz* başlıklı yayının Almancadan Türkçeye çevirisidir.

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY  
ÜNİVERSİTESİ**

**ULUSLARARASI  
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ**

**INTERNATIONAL JOURNAL OF  
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES**

**MAKALE BİLGİLERİ  
ARTICLE INFO**

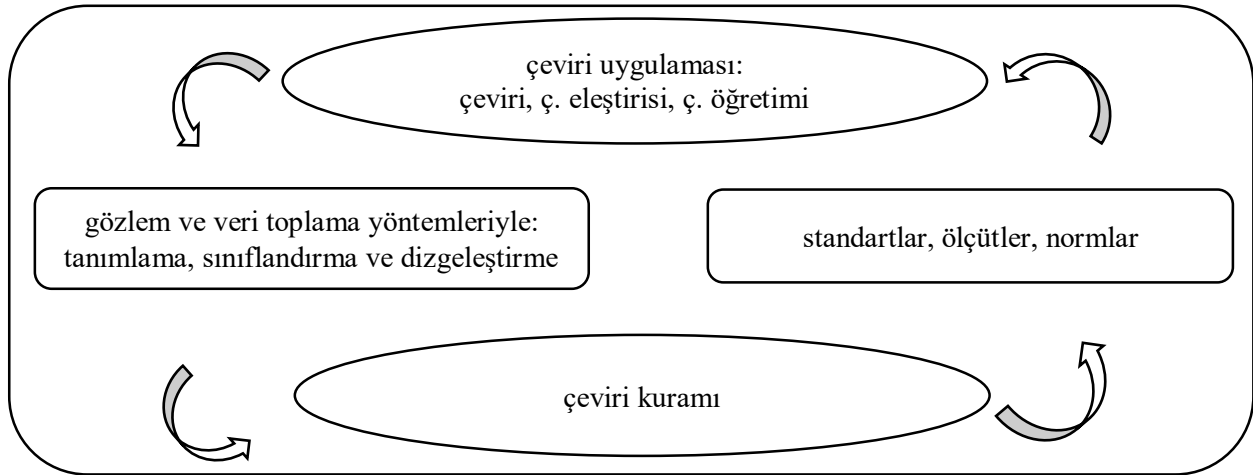
**Geliş Tarihi / Submission Date**  
26.12.2019

**Kabul Tarihi / Admission Date**  
26.12.2019

**e-ISSN**  
**2687-5586**

## 1. GİRİŞ

Çeviribilimde salt kuramsal yaklaşımların uygulama alanı ile ilişkisizliğinin ve aynı şekilde uygulama alanının kuramsal çalışmalardan kopuk bir biçimde yapıldığının eleştirildiği gözlemlenmektedir. Aslında çeviri kuramı ile çeviri uygulamasının etkileşim içinde olduğu bir döngüden söz edilebilir. Çeviriye ilişkin kuramsal çalışmalar, çeviriye tanımlamak veya anlamak için geliştirilmektedir. Kuramsal yaklaşımlar, çeviri için ölçütler, standartlar ve sınıflandırmalar oluşturmayı amaçlar. Bununla bağlantılı olarak çeviriye ilişkin değerlendirmeler daha nesnel ve daha ikna edici nitelikte yapılabilmektedir. Bu da, örneğin çeviri eleştirisi uygulamasının daha nesnel ve daha dayanıklı bir biçimde yapılabileceği anlamına gelir. Çeviriye ilişkin kuramsal çalışmalar, çeviri uygulaması ile oldukça yakından ilişkili olan ve yeni nesil profesyonel çevirmenler yetiştirmeyi amaçlayan çeviri öğretimini de aynı ölçüde etkileyecektir. Stolze'nin (2003:32f) de ayrıca belirttiği üzere, tam tersine, bütün kuramların başlangıç noktasının da uygulama olduğu inkâr edilemez. Bu düşünce akışı aşağıdaki gibi somutlaştırılabilir:



Görsel 1: Çeviri Kuramı ile Çeviri Uygulaması arasındaki Etkileşim Döngüsü

Çeviribilim çerçevesindeki kavram örgüsü sorunsalı da kuşkusuz bu döngüye bağlıdır. Çeviribilimde kullanılan birçok kavramın artık çeviribilimin temel kavramlarından olduğu açıktır ancak kavram tanımları söz konusu olduğunda genel görünüm daha kompleks bir hal almaktadır. Çeviribilimde farklı araştırmacılar veya araştırma ekolleri tarafından farklı tanımlarla kullanılan kavramlar varken aynı tanım için farklı kavramlar kullanan araştırmacılar da vardır. Çeviribilimsel düşünmenin ve eylemenin odak noktalarından biri olan *eşdeğerlik* kavramı bu duruma örnek gösterilebilir (Stolze 2011:104f). *Eşdeğerlik* kavramı da dâhil olmak üzere, bilimsel paradigmalara ve gelişmelere koştut olarak çeviribilimde çevirinin farklı boyutlarına ilişkin yapı odaklı, işlev odaklı ve güncel olarak da postmodern bakış açıları ve tanımlama

girişimleri mevcuttur. Bu noktadan hareketle bu çalışma, çeviribilimde eşdeğerlik kavramına yönelik güncel bir tanım önerisi getirmeyi amaçlamaktadır.

## 2. ÇEVİRİBİLİMDE EŞDEĞERLİK BOYUTLARI

Bazen oldukça az miktarda da olsa her çevirmen olaylara yaklaşırken beraberinde özgün bir bakış açısı, bir yorumlama, bir dünya görüşü, bir sözcük dağarcığı ve özgün deneyimler getirmektedir.<sup>1</sup> Her biri daima değişken olan özellikleriyle (gönderici veya alıcı olarak) *özne* unsurunu dışlayarak araştırmaları salt *nesnel* unsurlarla gerçekleştirmek gerçekçi bir tutum değildir. Her özgün metnin kurgulanması gibi her çevirinin tahsisi ve çıkış noktası *özne* olarak insandır. Bu nedenle Çeviribilim kapsamında geçerli olabilecek bir tanım geliştirebilmek için bu öznelliği çeviri araştırmalarına dâhil etmek kaçınılmazdır (bkz. aynı zamanda Venuti 2007:13f).<sup>2</sup>

Çeviribilim çerçevesinde makul ve güncel bir eşdeğerlik tanımı önerme girişimi açısından tüm bu çıkarımlar, tek bir genel geçer formüle yönelik pozitivist beklentiyi bir kenara bırakmak ve *eşdeğerlik* kavramını tanımlamanın daha devingen ve çok boyutlu bir yolunu ortaya çıkarmak anlamına gelmektedir. Bu, tüm bilimsel dayanakları ortadan kaldırıp sadece değişkenlerle ve öznel unsurlarla çalışarak keyfi sonuçlara varmak, hatta çevirinin bilimsel çalışmalara konu olamayacağı görüşünü savunmak anlamına gelmez. Nitekim hem *öznel* ve *tarihselliği* dahil eden hem de belirli ölçütler, sınıflandırmalar ve dizgeleştirmeler aracılığıyla belirli bir düzen oluşturarak bilimsellik ölçütlerini yerine getirebilecek çeviribilimsel yaklaşımlar geliştirmek olanaklıdır.<sup>3</sup> Bilimsel yaklaşımlar, belirli bir çerçevede genel geçer ve kabul edilebilir nitelikte tezler veya hipotezler oluşturmaktadır. Bunlar olmaksızın ilgili araştırma alanında yapılan değerlendirmeler ancak *keyfi* veya *dayanaksız* niteliğini taşıyabilir. Diğer yandan çeviri süreci belirli ölçülerde öznel ve tarihsellik gibi değişkenlere de tabidir. Bu değişkenleri dikkate almayan bir çeviri kuramının gerçeklikle bağıntısı eleştirel gözle ele alınmalıdır.

<sup>1</sup> Örneğin Steiner'e (1978) göre anlama ve çeviri bir bütündür ve anlama ancak yorumlama ile olanaklıdır. Seleskovitch ve Lederer'e göre (1984; Stolze 2011:225 içinde) okurun/dinleyicinin zaten mevcut olan bilgisi bilişsel bir tepki olarak anlamın kavranmasına yol açmaktadır. Konuya ilişkin bkz. aynı zamanda Nida (1964: 154f); Jakobson (1959; Wilss 1981 içinde); Nord (2011:53f).

<sup>2</sup> Salt pozitivist bir yaklaşım saf bir tümevarımcılık gibi görünür sadece, çünkü gözleme ilişkin kayıtlar hiçbir zaman öznel etkilerden arındırılmış olamaz. Bir şeyi algılama biçimimiz de neyi algıladığımız da, deneyimlerimiz, araştırmada özgün bakış açımız vb. tarafından da belirlenmektedir. Bu bağlamda bilimkuramsal anlamda salt tümevarımcı yöntem son derece sorunlu görünmektedir. Veriler daha önce ayrıntılı ve açık bir şekilde tanımlanmış bir araştırma hipotezi ile temellendirilmediği sürece, salt ve sözde "nesnel" veri toplama, çarpıtmadan başka bir şey değildir. Metinler temelinde (öznel) gözlemlere dayalı veriler toplanır. Bu veriler mevcut dizgeye yerleştirilemediğinde kolaylıkla yeni bir soyutlama kategorisi oluşturulur. Böylelikle, pek de aydınlatıcı olmayan devasa sınıflandırma araçları oluşmaktadır. (Stolze 2003:26)

<sup>3</sup> Bilimsellik sınırları konusuna ilişkin bkz. Stichweh (2013), Resnik (1998), Chalmers (2001), Balzer (1997).

Bu açıdan bakıldığında salt pozitivist ve statik tanımlamalar, adlandırmalar veya sınıflandırmalar beklentisinin çeviri araştırmalarını pek de ileriye götüremeyeceği somutlaşmaktadır (Stolze 2003: 241ff). Çevirinin sadece öznel ve genel geçer olamayacak bileşenlerden oluştuğu, uygulamalı bir disiplin olduğu ve bir bilim dalı olamayacağı yönündeki eskimiş yaklaşımın geçerliliğini çoktan yitirdiğini, bu alanda on yıllardır süregelen araştırma ilgisi kanıtlamaktadır.

Bu düşünceler temelinde, özneliğin ve tarihselliğin de dâhil edildiği genel geçer tanımların, düzenlemelerin, sınıflandırmaların ve ölçütlerin geliştirilmesine yönelik ilgi ortaya çıkmaktadır çünkü öznellik de tarihsellik de yazının ve dolayısıyla çevirinin de yapı taşlarıdır. Bu bağlamda çeviribilimin varlığı modern bilim anlayışından postmodern bilim<sup>4</sup> anlayışına geçişte anlam kazanabilir. Farklı bir ifadeyle, hem **sabit yapı taşlarını** tanımlayan hem de **araştırma nesnesinin değişken bileşenlerini** dikkate alan bir yaklaşım gerekli görünmektedir.

Söz konusu nitelikte bir yaklaşımı çeviri öğretimi, çeviri eleştirisi, çeviri yöntemi gibi çeviri araştırmalarının alt alanları için de geliştirmek olanaklı görünse de bu çalışmanın öncelikli amacı, çeviribilimsel eşdeğerlik kavramına yönelik tamamlayıcı bir tanım önerisi getirmektir. Bu çalışmada söz konusu olan tanımlama girişimi hem *özne olarak çevirmeni* hem de burada yeniden tanımlanan ve **çok sayıda farklı olasılıklarla birbiriyle eşleştirilebilen** eşdeğerlik boyutlarını kapsamaktadır. Çeviri araştırmalarının anahtar sözcüğü niteliği taşıyan eşdeğerlik kavramına çok boyutlu böyle bir tanım önerilmesiyle, çeviri eleştirisi ve buna bağlı olarak çeviri öğretimi alanlarına yeni ufuklar açacak bir katkı yapılması da öngörülmektedir. Çünkü ancak *çeviribilimde eşdeğerliğin* günümüzde ne anlama geldiği sorusunun akademik düzlemde kabul edilebilir biçimde yanıtlanmasıyla gerek çeviribilimin gerekse çeviri uygulamalarının zemini sağlanabilir.

Çeviride çevirmenin rolü, çeviri kuramsal yaklaşımların dışında tutulamayacak kadar önemlidir. Bir özne olarak çevirmenin çeviri kuramsal yaklaşımlara dâhil edilmemesi ilgili yaklaşımın gerçeklikle örtüşemeyeceği anlamına gelir.<sup>5</sup> Stolze'nin (2003:30) de aktardığı üzere, çeviribilim ancak, *özne odaklı insan çevirisini* öz nesnesi olarak tanıdığı takdirde özgün bir disiplin olarak bağımsızlaşabilir. Ancak ve özellikle o zaman, çevirmenin kararları temelinde nasıl yol aldığı sorusunu sormak anlam kazanır. Snell-Hornby (1986:12) de çevirmeni kuramsal

<sup>4</sup> Modern bilim, evrensel kuram arayışı içerisindeyken (Rossi 1997:46ff) postmodern yaklaşımlar *birlik* düşüncesini katı bir biçimde reddeder (Power 1990:110).

<sup>5</sup> Biçimlendirme ve sayfa düzeni gibi işler başka elemanlar tarafından yapılabilirse bile çevirmen çeviri eyleminde uzmandır ve hem verilen görevi yerine getirmekten hem de çeviri sürecinin sağlıklı bir biçimde tamamlanmasından sorumludur (Vermeer 1989: 174). Önceki dönemlerde hata analizi ve aktarım sorunsalları odak noktasındayken artık metin yapılarına yönelik tepki vermede davranış modelleri arayışı ön plana çıkmıştır. (Stolze 2003: 27).



çalışmalara dahil etmenin önemine işaret etmektedir. Ona göre, bir çeviri kuramı, sadece çeviri sürecini yansıtmayı amaçlamamalıdır, aksine, sonuçta daha nitelikli çeviriye sağlayan çevirmenin kendisine yönelik kuramsal bir temel oluşturmayı da amaçlamalıdır.

İlgili çeviri durumunda hangi erek metin seçeneğinin en uygun olduğu konusundaki çevirmen kararı (Nida 1964: 159f), çevirmenin analiz etme ve sentez yapma becerilerine, çeviri deneyimlerine, kaynak ve hedef dil hâkimiyetine, iletişim becerilerine, araştırma bilincine, alan bilgisine vb. bağlıdır.<sup>6</sup> Elbette profesyonel çevirmenlerin bu becerilere ve donanıma sahip oldukları varsayılmaktadır.<sup>7</sup> Bu özelliğin yanı sıra, çeviri durumuna göre farklı kombinasyonlarla oluşan ve önceden tanımlanmış eşdeğerlik ölçütleri de önemli bir rol oynamaktadır.

Ancak her ne kadar önceden tanımlanmış olsa da burada öngörülen çeviribilimsel eşdeğerlik boyutlarının sınıflandırılması, sınırlı sayıda malzemeyle farklı çeviri durumları veya koşulları için çeşitli kombinasyonlar sunacak nitelikte bir sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma, dili sonlu araçların sonsuz seçenekle kullanılması olarak kabul eden dilbilim temelli dil tanımına benzetilebilir (Humboldt 1973: 477). Söz konusu çeviribilimsel eşdeğerlik beş boyuta bölünebilir ve Görsel2'deki gibi görselleştirilebilir.<sup>8</sup>



Görsel 2: Eşdeğerlik Boyutları

Bu beş boyut, çeviri durumuna ve buna bağlı olarak da çevirmen kararına bağlı olarak belirli dilimlerde artan veya azalan dinamik bir organizma olarak anlaşılmalıdır. Nitekim Saussure'e (1916) göre dilin canlı olması gibi, çevirinin de organik yönleri vardır:

<sup>6</sup> Çevirmenin becerileri ve donanımları konusuna ilişkin bkz. örneğin *bagage cognitif* (Lederer 1994).

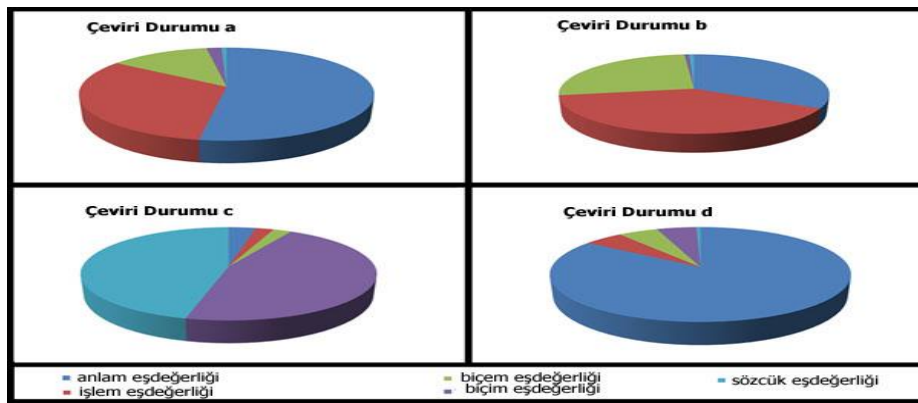
<sup>7</sup> Modern dünyanın çok işlevlilik eğilimiyle günümüzde profesyonel çevirmenin en temel özelliği, daima yeni ve oldukça çeşitli konu alanlarının ve metin biçimlerinin dilsel olarak üstesinden gelmektir (Stolze 2003: 32).

<sup>8</sup> Burada tanımlanan eşdeğerlik boyutları, özellikle Reiß (1976), Koller (1992) ve Nida/Taber (1969) yaklaşımlarındaki eşdeğerlik tanımlarını tamamlayıcı niteliktedir.

- Çeviri hem kaynak metin aşamasında hem de erek metin aşamasında dil içermektedir.
- Birbirinden farklı çok sayıda çeviri durumu söz konusudur.
- Çevirmen, yazar/konuşmacı ve okur/dinleyici öznedir.

Her çeviri durumunda, belirtilen eşdeğerlik boyutlarından en az biri ağırlık kazanır. Bu boyut başka çeviri durumlarında daha zayıf bir boyut olarak geri plana düşebilir. Her bir eşdeğerlik boyutunun ağırlığı veya önemi bu nedenle çeviri durumunun koşullarına bağlı olarak değişebilir. Çok da farklı zamanlara ait olmayan benzer alıcı profilleri için benzer koşullar altında, benzer metinlerin çevirileri, büyük olasılıkla eşdeğerlik boyutlarının ağırlık dağılımının benzerliği ile sonuçlanacaktır. Ancak çok farklı zamanlarda oldukça farklı alıcı profilleri için oldukça farklı koşullarda iki özdeş veya birbirinden farklı metnin çevirilerine ilişkin eşdeğerlik boyutlarının ağırlık dağılımları birbirinden farklı olacaktır. Örnek olarak kutsal bir metnin (örneğin İncil) farklı zamanlarda (örneğin Ortaçağ ve Yeniçağ) farklı okuyucular (ortaçağda aydınlanma öncesi insanlar ve 21. yy insanları) için farklı görüşlere sahip çevirmenler (örn. Martin Luther 1534 ve Martin Dreyer 2009, Berger& Nord 2005) tarafından yapılan iki farklı çeviriden söz edilebilir. Ancak eşdeğerlik boyutlarının devingenliği sadece kutsal metinler için geçerli değildir. Her zaman *Kim ne zaman kim için neden hangi metnin çevirisini yapmaktadır?*<sup>9</sup> sorusuyla bağlantılı olarak, diğer tüm metin türleri için de eşdeğerlik boyutları ağırlıklarının değişkenliği söz konusudur.

Farklı çeviri durumlarının eşdeğerlik kombinasyonları örnekleri Görsel 3'teki gibi görselleştirilebilir:



Görsel 3: Çeviri durumlarına göre eşdeğerlik kombinasyonları örnekleri

<sup>9</sup> Bir çevirinin diğerine göre üstünlüğü sorusu ortaya çıktığında, öncelikle *Kim için en iyisi?* sorusunun cevabı aranmalıdır. Aynı metnin farklı çevirilerinin göreceli yeterliliği ancak, her bir çevirinin kendi koşulları için öngörülen amacı ne kadar başarılı bir şekilde yerine getirdiğine göre belirlenebilir (Nida 1976:64). Bkz. aynı zamanda Lasswell formülü (Lasswell 1948).

Görsel 3'te pasta dilimi şeklinde görünen beş boyutun her biri bir çeviri eşdeğerliği boyutunu veya farklı bir ifadeyle, katmanını ifade eder. Söz konusu beş eşdeğerlik boyutu, bu bölümün devamında ayrı ayrı tanımlanacaktır. Bu boyutların hiçbiri neredeyse hiçbir çeviri durumunda bir çeviri durumunun tek eşdeğerlik boyutu olarak bulunamaz, sadece **öncelikli** bir eşdeğerlik **boyutu** olarak ortaya çıkabilir. Eşdeğerliğin hangi boyutunun veya boyutlarının öncelikli olduğunu, ilgili çeviri **durumu** belirler. Birçok çeviri durumunda kaynak ve erek eser arasındaki belirleyici eşdeğerlik, bir eşdeğerlik *kombinasyonudur*. Bazı çeviri durumlarında kaynak ve hedef eser arasındaki eşdeğerlik ilişkisinin ağırlık noktası olarak örneğin işlem ve anlam eşdeğerliği boyutları birlikte baskınken başka çeviri durumlarında örneğin biçim ve sözcük eşdeğerliği boyutları ön planda durabilir.

Bu noktada çevirmen kararlarında kaynak metnin artık tek önemli ölçüt olmadığı, aslında çevirmenin göz önünde bulundurduğu birçok bileşenden yalnızca biri olduğu unutulmamalıdır (Nord 2007: 25). Demek ki çeviri sırasında hangi eşdeğerlik boyutunun daha büyük bir önem taşıdığına dair ipuçlarını, çeviri **durumu** bir bütün olarak içerir ve bu nedenle de bir bütün olarak çevirmenin kılavuzu niteliğindedir. Bunun yanı sıra, gerek özgün metin gerekse çeviri metni, tüm metinlerin (okuyucu/çevirmen tarafından) yorumlamaya tabi olduğu ve asla değiştirilemez bir özgün metin olarak algılanmaması gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır (Derrida 1982, Lederer 1994, Venuti 2007).

Eşdeğerlik boyutlarının ağırlık dağılımının belirlenmesine ilişkin nihai karar, bir kurum, şirket vb. için çalışsa dahi, günümüzde çevirmen tarafından verilmektedir. Çevirmen, çevirinin sorumluluğunu taşır. Burada çevirmenden söz edildiğinde elbette çevirmenin tam yetkinliğini varsaymak kaçınılmazdır. Gerek dil gerekse durum analizi yetersizliğine bağlı çeviri yetersizliği durumları oldukça sorunlu durumlardır ve bu yaklaşımda yok sayılmaktadır.

Her bir eşdeğerlik boyutu, kendi sınırları içerisinde ayrıntılı olarak tanımlanabilir olsa da unutulmamalıdır ki her bir çeviri kendi özgün durumunu oluşturur ve neredeyse hiçbir çeviribilimsel tanım ideal anlamda genel geçer ve tüm çeviri durumlarını kapsayıcı nitelikte olamaz. Bu yaklaşımda da ancak her bir çeviri durumu için belirli çeviri eşdeğerliği boyutlarının eşleştirilebileceği ölçüde genelleyici, aynı zamanda da devingen nitelikte bir soyutlama önerilmektedir.

Burada tanımlanan beş denklik boyutunun yanı sıra, *işlev* düzeyinde eşdeğerlik de sorgulanabilir. İşlev, çeviri durumuna bağlı olarak değişkendir ve kendi içinde tekrar

bölmülenebilir.<sup>10</sup> Özgün metin veya çeviri metni fark etmeksizin, her metin en az bir işleve sahiptir; örneğin harekete geçirme işlevi, bilgilendirme işlevi veya estetik işlev. Bir çeviri durumunun eşdeğerlik boyutlarının ağırlıkları, kaynak ve/veya erek eserin işlevine de bağlıdır. Bu bağlamda çeviri metninin işlevi, *Çeviri ne zaman/nerede yapılıyor? Neden yapılıyor? Kimler için yapılıyor?* gibi, çeviri durumuna ilişkin sorulacak sorular ile yakından ilişkilidir.

Sadece birkaç yaygın örnekle somutlaştırmak gerekirse: Başvurular, siyasi metinler, prospektüsler, sağlık talimatları, davetiyeler, tebliğler, ilanlar, duyurular, reklam metinleri vb. çoğunlukla belirli bir eylemi tetikleme işlevine sahipken edebi metinlerde estetik işlevden söz etmek daha olasıdır. Bilimsel ve belgesel metinlerde ise ağırlıklı olarak bilgilendirici bir işlevden bahsedilebilir.

Her özgün metin veya çeviri metni farklı bir işleve sahip olabilir. Bu işlev, kaynak metin yazarının amacına da bağlı olsa da, daha büyük ölçüde zaman, mekân ve kültür gibi erek durum koşullarına ve okur kitlesinin olduğu gibi, çevirmenin de ön bilgisine, zihinsel ve duygusal koşullarına, bununla birlikte ilgili metnin okunma gerekçelerine, yani özetle duruma bağlıdır (Bhatia 2013: 38; Nida 1963: 156). Burada kaynak metin işlevinin erek metin işleviyle her zaman uyuşmak zorunda olmadığına da altının çizilmesi gerekmektedir. Çünkü çeviri, özgün eserin yaratıcı bir şekilde yeniden oluşturulmasıdır (Rehbinder 2002: R 151f; Vermeer 2006: 20). Ve özgün durumu içerisinde çeviri metni, daha sonra alımlayıcının ve genel koşulların değişmesiyle birlikte yeniden değişebilecek kendine özgü bir işleve sahiptir.<sup>11</sup>

Çevirmenin eşdeğerlik boyutları dağılımı hakkındaki kararı elbette çeviri işleviyle yakından bağlantılıdır çünkü çeviri işlevi de çeviri durumuna bağlıdır. Ancak, bir metnin veya bir çevirinin işlevi onun bir sonucu olarak düşünülebilir ve bu nedenle burada eşdeğerlik boyutlarının bir katmanı olarak adlandırılmamaktadır.

Bu yaklaşımda tanımlanan beş eşdeğerlik boyutu işlem, anlam, sözcük, biçem ve biçim eşdeğerliklerinden oluşmaktadır. Bu boyutlar, çeviri eşdeğerliğinin beş temel bileşenini temsil eder, çeviri durumunun gerektirdiklerine ve çevirmen kararına bağlı olarak birbirleriyle eşleştirilebilir ve bu nedenle her bir boyutun çeviri eşdeğerliğindeki ağırlığı değişebilir niteliktedir.

<sup>10</sup> Bkz. örneğin Bühler'in Organon modeli (1982): *ifade işlevi, çağrı işlevi, betimleme işlevi*. Brinker'e (2001) göre metnin temel işlevleri *bilgi, çağrı, taahhüt, temas ve bildirimdir*.

<sup>11</sup> Bkz. aynı zamanda yapısöküm (*Dekonstruktion*) yaklaşımı (Derrida 1972, Zima 1994).

## 2.1. İşlem Eşdeğerliği Boyutu

Öncelikle burada kullanılan "işlem" kavramının tanımının özel olarak ele alınması gerekmektedir. Bu boyutta, alımlayıcıda belirli bir eylemin tetiklenmesi *işlemi* söz konusudur. **İşlem eşdeğerliği boyutu**, çeviride kaynak ve erek eserin harekete geçirme işlevine ilişkin eşdeğerliği, tam olarak Bühler'in (1982) modeli bağlamında içeren boyuttur. Kaynak ve erek eserin işlemselliği düzeyinde bir eşdeğerlik burada ön plandadır. Bu boyutta söz konusu olan işlemsellik, belirli bir eylemin itici gücüdür (*İmpuls*). Metin, belirli bir bağlamda okuyucunun bir eyleme başlamasına neden olur. İşlemsel çeviri eşdeğerliği, erek metin okuyucusunun, çeviri metnini okuması sonucunda, neredeyse kaynak metin okuyucusu gibi harekete geçirilmesi anlamına gelir. Metin türüne ve duruma bağlı olarak burada yazarın ve elbette buna bağlı olarak da çevirmenin (gerektiğinde metin analiziyle saptanabilecek) niyetinin belirleyici bir rolü vardır. Bunun yanı sıra çevirinin amacı, zaman ve mekân, öngörülen erek alımlayıcı profili vb. de çevirmen kararlarını etkiler.

Reklam metinleri, kullanım kılavuzları, siyasi metinler, prospektüsler, sağlık talimatları, davetiyeler, tebliğler, ilanlar, celpler, dilekçeler, başvurular, ihbarnameler, mahkeme karar metinleri vb. (sözlü veya yazılı) metin sınıfları<sup>12</sup> için, elbette daima ilgili çeviri durumuna bağlı olmak üzere, özellikle işlem eşdeğerliği boyutu öncelikli konum kazanabilir.

Metin tipine/türüne ve duruma bağlı olarak, her eser farklı bir eylem için harekete geçirmeyi amaçlayabilir. Örneğin **reklam metinleri**, okuyucuyu bir ürünü veya hizmeti satın almaya teşvik etme amacını taşırken **kullanım kılavuzları** genellikle bir cihazın veya makinenin öngörülen kullanım şekline rehberlik etmeyi amaçlar. **Politik metinler** çoğunlukla, alımlayıcıyı katılıma motive eder. Bu katılım duruma göre siyasi oy, üyelik, toplanma, gösteri, protesto, proje, kampanya vb. bağlamları içerebilir. **Prospektüsler** okuyucuyu bir ilacın doğru alınmasına veya kullanılmasına yönlendirme ve olası yan etkiler ve öngörülen dozajlar hakkında bilgilendirmeye yönelik işlemsel bir işlev taşır. **Sağlık talimatları** içeren metinler, zamanında önlem alma ve doğru beslenme hakkında bilgi vermek ve belirtilerin erken fark edilmesini sağlamak amacıyla yazılır. Öte yandan **davetiyeler, tebliğler, ilanlar, duyurular vb.** metinler de genellikle katılıma teşvik ederken **başvurular** alıcıyı ikna etme üzere kurgulanır.

Bunların dışında, öncelikli eşdeğerlik boyutlarının koşullara göre belirlendiği özel durumlar her zaman olacaktır. Örneğin, **yazılı tebliğlerde** işlem eşdeğerliği boyutu çoğu zaman

<sup>12</sup> Edebi metinlere yönelik türlerin araştırılması her ne kadar gelenekselleşmiş olsa da edebi olmayan metinlerin türlerine ilişkin araştırmalar oldukça azdır (Bhatia 2013: 19). Bu nedenle burada da metin sınıflandırması sorunsalı ele alınmadan, sadece çeviri durumlarını betimlemek üzere belirli metin sınıfları örnek gösterilecektir.

öncelikli eşdeğerlik boyutu değildir çünkü ilgili kişi daha önce sözlü olarak bilgilendirilir veya olayların belirli bir bağlam içerisindeki seyrini zaten bilir. Bu nedenle söz konusu tebliğ, doğrudan harekete geçirici nitelikte sayılmaz. Buna rağmen yazılı tebliğler için öncelikli eşdeğerlik boyutu olarak işlem eşdeğerliği her zaman göz ardı edilemez. Bir memura, ofis odasını boşaltmasına, görevden alındığına veya ilişkisinin kesildiğine ya da terfi ettiğine dair önceden bildirilmemiş bir yazılı tebliğde bulunulması durumu, işlem düzeyinde eşdeğerlik gerektirebilir. Bu, işlem eşdeğerliğinin ağırlık kazanıp kazanmayacağını çeviri durumunun belirleyeceği **dilekçeler** için de geçerlidir. Örneğin sosyal yardım başvurusunda, bir şeylerin harekete geçirilmesi söz konusudur. Büyük bir metin grubu olan *hukuk metnlerinin* bir parçası olarak **mahkeme kararları** dahi işlemsel eşdeğerlik gerektirebilir. Hatta genel anlamda hukuk metinleri bu kategoride sınıflandırılabilir çünkü hem yasama hem de yürütme metinleri, insan davranışlarının düzenlenmesine hizmet eder. Bazı hukuk metinleri alımlayıcıya belirli fiziksel eylemlerde bulunmayı buyururken özellikle yasama metinleri olmak üzere çoğu hukuk metni belirli eylemleri kanun erkiyle engeller, uzlaşmaya dayanır ve genellikle kararın referansı görevindedir. Hukuk sistemi içindeki birçok yazışma da, bir şeyi harekete geçirme amacının yanı sıra, bir hak elde etmek veya bir tazminat almak üzere düzenlenmektedir. Bu noktada da, ilgili çeviri durumunun ağırlıklı veya ikincil eşdeğerlik boyutlarını belirlediği dikkate alınmalıdır.

İşlemsel eşdeğerlik boyutunun ağırlık kazanabileceği bir örnek olarak aşağıdaki kaynak metin kesiti gösterilebilir:

*Alm. Begleite uns auf eine Reise durch die Jahrzehnte des Frühstücks, und lerne den weltweit beliebtesten Haselnuss-Brotaufstrich noch besser kennen.<sup>13</sup>*

Çeviri durumu burada özetle, yazılı bir kaynak metnin söz konusu olduğu, metnin öncelikli işlevinin harekete geçirmek olduğu ve çeviriyle, erek dilsel alımlayıcının da ilgili ürünü satın almasının amaçlandığı şeklinde betimlenebilir. Özgün metinle çeviri metnin eşdeğerliği, harekete geçirme düzleminde ağırlık kazanan çeviri durumuyla ilintilidir. Bu örneğe yönelik eşdeğerlik boyutlarının dağılımına ilişkin bir görsel, örneğin Görsel 3'te yer alan çeviri durumu c'deki dağılıma değil de çeviri durumu b'deki dağılıma daha çok benzeyecektir. Çevirmen durumu bütünlük içerisinde analiz eder ve çeviri durumuna uygun bir çeviri seçeneği oluşturur:

*Tr. En sevdiğiniz kakaolu fındık kreması hakkında bilinebilecek her şeyi bildiğinizden emin misiniz? O zaman bir de şu bilgilere bakın!<sup>14</sup>*

<sup>13</sup> <https://www.nutella.com/de/de/produkte>.

<sup>14</sup> <https://www.nutella.com/tr/tr/ilgi-cekici-bilgiler>.

Metin kesitleri arasındaki sözdizimsel farklılıklara ve Türkçe metindeki içerik kaybına dayanarak burada sözcük, biçim ya da biçem eşdeğerliğinin söz konusu olmadığı, geriye dönük metin analizi yapılarak saptanabilir. Ağırlıklı eşdeğerlik boyutları arasında anlam eşdeğerliği de yer alsada özellikle işlem eşdeğerliği boyutunun ağırlık kazandığı gözlemlenebilir.

Elbette başka koşullar altında, örneğin bilimsel makaleler, çeşitli hukuk metinleri, ceza fişleri, gazete yazıları; şiir, roman, hikâye gibi edebi metinler vb. de belirli bir ölçüde işlemsel bir metin işlevine sahip olabilir. Ancak bu işlev hem metinsellik özellikleri hem de çeviri eşdeğerliği bağlamında ön planda olmayabilir. Bu noktada yine, tüm çeviri eşdeğerlik boyutlarının ağırlık dağılımının, ilgili çeviri durumuna bağlı olduğuna işaret etmek gerekmektedir. Bir çeviri durumunda işlem eşdeğerliği boyutunun öncelikli boyut olup olmadığı, çevirmenin keyfi değil, çeviri durumunu temel alarak verdiği karara bağlıdır.

Bir şiir örneğin siyasi propaganda metni niteliğinde de kullanılabilir. Böyle bir amaç taşıyan bir metin elbette, örneğin Hugo von Hofmannsthal'ın *Vorfrühling*<sup>15</sup> adlı eserinden veya Johann Wolfgang von Goethe'nin *Faust*<sup>16</sup> adlı eserinden farklı değerlendirilecektir. Zira her iki çeviri durumu (zaman, mekân, yazar, kaynak durum, çeviri amacı, alımlayıcı vb. açısından) oldukça farklı olacaktır. Mesleki veya akademik açıdan donanımlı bir çevirmen, ilgili çeviri durumunu ayrıntılı bir biçimde analiz ederek kendi çeviri eşdeğerliği için eşdeğerlik boyutlarının ağırlık dağılımını saptar.

Bu başlık altında ayrıca, çok sayıda yazılı çeviri durumunun yanı sıra, birçok sözlü çeviri durumunda da işlemsel eşdeğerlik boyutunun ağırlık kazanabileceğini belirtmek yerinde olacaktır. Sözlü çeviride, alımlayıcıları olay yerinde yüz yüze etkileme durumu söz konusudur. Sözlü çeviri sürecinin zaman, mekân ve alımlayıcı gibi değişkenleri her sözlü çeviri durumu için belirlidir<sup>17</sup> ve bu değişkenlerin bütünü sözlü çevirmenlerin tutumunu belirler. Bu bağlamda örneğin ardıl çeviride jest, mimik, beden dili ve ses kullanımının da, uygun işlemsel eşdeğerlik boyutunun oluşturulması için gerekli araçlar arasında yer aldığı belirtilmelidir.

## 2.2. Anlam Eşdeğerliği Boyutu

Anlam eşdeğerliği boyutu, kaynak ile erek metin arasındaki eşdeğerliğin anlam düzleminde yoğunlaştığı çeviri eşdeğerlik boyutudur. Anlam eşdeğerliği boyutunda metin anlamı, içerik ve bilgi gibi kavramlar ön plandadır. Bu boyutta da ağırlıklı olan eşdeğerlik

<sup>15</sup> Schmidt-Bergmann (Yay. Haz.) (2000)

<sup>16</sup> Goethe (1986)

<sup>17</sup> Bkz. aynı zamanda yapısöküm (Derrida 1972, Zima 1994).

boyutunu bir bütünlük olarak çeviri durumu belirler. Ağırlıklı çeviri boyutu iki eşdeğerlik boyutunun kombinasyonundan da oluşabilir.

Nida'ya göre (1964: 157) erek alıcının, bir bütün olarak metni her boyutuyla anlayabilmesi için çevirmen, çevirinin anlam boyutunda bazen değişiklikler yapmalıdır. Çevirmen, çeviri metnini bir bütün olarak anlaşılır kılmalıdır. Bu eşdeğerlik boyutu bu yaklaşımda da tam olarak bu anlamıyla kullanılmaktadır. Bu düzlemde çevirmen; işlemsellik, sözcük, biçem ve biçim boyutlarına göre metin anlamının veya metin içeriğinin daha ön planda olduğu bir çeviri ile karşı karşıyadır.

Bu eşdeğerlik boyutu çoğunlukla bilimsel metinlerde önem kazanır. Hem popüler bilimsel hem de akademik olan her tür uzmanlık veya alan metinleri büyük ölçüde anlam boyutunda eşdeğerlik gerektirecektir. Bu kategoride kitaplar, makaleler, bilimsel özetler veya (bilimsel ya da yenilikçi çalışmalar, kuramlar, yaklaşımlar, projeler vb. hakkındaki) sunumlar söz konusu olabilir.

Öncelikle çeviri durumuna bağlı olarak, bazen resmi yazışmalarda ve her tür hukuk metinlerinde de anlam eşdeğerliği boyutu önem kazanabilir. Örneğin, yapılan çeviri resmi bir belge olarak kullanılmayacaksa veya kamuda paylaşılmak üzere yapılmamışsa, yani (örneğin alımlayıcı için veya bir avukat için) sadece bilgilendirici işlevini yerine getirmesi gerekiyorsa çeviride anlam eşdeğerliği boyutu ön plana çıkar. Ama (örneğin işlemsel işlev taşıyan) farklı çeviri durumlarında aynı yazışma veya hukuk metinleri daha çok işlem ve biçim eşdeğerliği boyutlarını ön plana çıkaracaktır.

Sözlü çevirinin, ağırlıklı olarak anlam eşdeğerliği boyutunu gerektiren bir çeviri türü olduğu söylenebilir. Örneğin ardıl çeviride (zaman baskısı, kaynak ve erek dil arasındaki dil bilimsel ve sözdizimsel farklar gibi) çeviri koşulları nedeniyle biçem veya biçim faktörleri arka planda kalırken anlam eşdeğerliği çevirinin niteliğini belirler. Genel bir bakış açısıyla konferans dili, bilimsel dil veya uzmanlık/alan dili sayılabilir. Bu nedenle uzmanlık ve alan dili düzeyindeki birçok çeviri durumu anlam düzleminde eşdeğerlik gerektirir. Metin bütünlüğü ve temel içerik; kişisel biçem, ifade biçimi ve sözcük seçiminden daha büyük bir önem taşır.

Bir profesörün bilimsel bir yayınının bilim insanları, öğrenciler ve konuya ilgi duyanlar için çevrilmesi, anlam eşdeğerliği boyutunun öncelikli olduğu bir çeviri durumu örneği olarak gösterilebilir. Özgün metin, arkeoloji uzmanlık alanıyla ilgili olan aşağıdaki Türkçe olsun:

Tr. *Tarihsel açıdan bakıldığında da Mithripates Eupator ile Roma'nın Anadolu'daki savaşları, Mithridates'in mağlup edilmesi ve Kappadokia'nın da bu*



*süreçteki stratejik önemi sebebiyle Roma'nın bu bölgeye olan ilgisi M.Ö. 1. yüzyılın ikinci çeyreğinde doruk noktasına çıkmıştır. Her ne kadar yerel kralların varlığı devam etse de bu tarihlerden itibaren bu coğrafyada esas söz sahibi olan güç Roma'dır. Yerel krallar da Roma tarafından tayin edilmektedir. Bu konjonktürde Roma mimari kültürünün bölgeyi etki altına almaya başlaması da son derece olağandır (Durukan 2012: 77).*

Daha ağırlıklı olarak içerik ve anlam aktarımını gerektiren bu çeviri durumunun çözümlenmesi sonucunda, çevirmen bu durum için uygun eşdeğerlik boyutları kombinasyonu seçer:

*Alm. "Auch aus historischer Perspektive betrachtet, hat das Interesse der Römer an diesem Gebiet wegen der Kriege in Anatolien gegen Mithridates Eupator, wegen des Sieges gegen Mithridates und der strategischen Relevanz Kappadokiens im Rahmen dieses Prozesses im 1. Jh. v. Chr. seinen Höhepunkt erreicht. Auch wenn es weiterhin regionale Könige gab, hatten von da an die Römer das eigentliche Sagen in diesem Gebiet. Auch die regionalen Könige wurden von Seiten Roms berufen. Im Rahmen dieser Konstellation ist es auch absolut normal, dass auch die römische Architektur in dieser Gegend immer mehr an Einfluss gewinnt" (Durukan 2012: 157).*

Bu çeviri durumunun biçem, biçim ya da sözcük eşdeğerliği gerektirmediği, geriye dönük analiz edilebilir. Çeviri durumuna uygun olarak anlam eşdeğerliği boyutunun ağırlıklı olduğu bir çeviri söz konusudur. Bu örnek, Görsel 3'teki çeviri durumu b'ye göre çeviri durumu d'ye daha yakın görünmektedir.

### **2.3. Biçem Eşdeğerliği Boyutu**

Biçem eşdeğerliği boyutu, çeviride eşdeğerlik ölçütü olarak biçemsel unsurlardan oluşur ve çeviri durumuna bağlı olarak hem yazınsal hem de yazınsal olmayan metinlerde tek başına veya kombinasyon halinde ön planda olabilir.

Biçem, dili ele alma biçimidir (Asmuth/Berg-Ehlers 1978: 24). Biçemsel açıdan farklı metin türleri, amacına göre yazarın dilsel unsurlara ilişkin yaptığı seçimlerin sonucudur. (a.g.y.: 14f). Dilin estetik değeri, dil yapısı ve alımlayıcıların tepkisi olmak üzere iki duruma bağlıdır (a.g.y.: 18ff). Bu çalışma bağlamında alımlayıcı çevirmen olduğuna göre, dilin estetik değeri çevirmenin alımlamasına ve yorumlamasına bağlıdır. Biçem eşdeğerliği boyutu sadece yaklaşık olarak sınırlandırılabilir niteliktedir çünkü *biçem* kavramının tanımı konusunda bir uzlaşma yoktur

ve gerek dilbilim gerekse yazınbilim alanında tartışma konusudur. Biçem, özellikle yazınbilim açısından bakıldığında, her şeyden önce dil dizgelerini aşan ve nispeten daha zor dizgeleştirilebilir niteliktedir (a.g.y.: 67ff). Bu nedenle bu bağlamda çeviri durumu ve dolayısıyla da çevirmen belirleyici bir rol oynamaktadır. Biçem eşdeğerliği boyutu, çeviri durumuna bağlı olarak ideolojik, mesleki, bilimsel (Bkz. Fix/Gardt/Knape 2008: 1867f), dini veya edebi dilden, eğlence veya basın dilinden oluşan yazılı ve sözlü metinleri (Bkz. Fix/Gardt/Knape 2008: 2207f) kapsayabilir. Burada belirleyici olan, çevirmenin, (yazılı veya sözlü) metin biçemi boyutunun, çeviride (belki farklı bir veya birden fazla eşdeğerlik boyutu ile birlikte) diğer eşdeğerlik boyutlarından daha önemli olup olmadığı konusundaki kararıdır.

Ağırlıklı eşdeğerlik boyutu olarak biçem eşdeğerliği boyutu, muhtemelen öncelikle edebi metinlerde söz konusu olacaktır. Hem edebi düzyazı hem de şiir çevirilerinde biçemsel eşdeğerliğin ön planda olması beklenir; biçim, anlam, sözcük ve işlem boyutları ise daha az önem taşıyacaktır. Edebi metinlerin estetik değerini metinlerin tarihselliği belirler ve bunu fark etmek alımlayıcının, [bu durumda çevirmenin] yazın becerisine bağlıdır (Asmuth/Berg-Ehlers 1978: 19). Biçembilimde, metin anlama sürecinde yorumlama boyutu da önemli bir rol oynamaktadır ve okuyucu algısına bağlı olan biçem değişkenliğini içermektedir (Fix/Gardt/Knape 2008: 1017). Bu bağlamda çevirmen, farklı edebi türlerin biçem unsurlarının, belirli bölgelerin veya dönemlerin ve belirli yazarların biçeminin farkında olmalı ve bu biçemsel unsurları gerektiğinde çeviri stratejileriyle korumalıdır. Belirli bir çeviri durumunda biçem eşdeğerliği boyutunun ağırlık taşıyıp taşımayacağına ilişkin kararı yine çevirmen verir.

Gotthold Ephraim Lessing'in biçem anlayışı bu konuda özel bir örnek teşkil etmektedir. Lessing, temelde durağan tanımlamalara karşıdır ve durum tanımlamalarının süreç tanımlamalarına dönüştürülmesi gerektiğini savunur. Bir olgunun tanımlanmasıyla kıyasla bir sürecin tanımlanmasının daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Lessing'in bir metnini çevirmeye girişen kişi, bu bilgilere sahip olma, ayrıca da çeviri durumuna uygun ve gerektiğinde biçem düzleminde eşdeğer bir çeviri yapma yükümlülüğünü taşır.

Örneğin, Elif Şafak veya Paul Auster'in eserlerini çeviren ve çeviri durumuna bağlı olarak biçem eşdeğerliğini ön planda tutan birinin öncelikle postmodern edebiyatın karakteristik biçem unsurlarını, daha sonra da yazarların özel biçemlerini bilmesi biçem eşdeğerliğini oluşturma açısından faydalı olacaktır.

Bu boyuttaki eşdeğerlik, duruma bağlı olarak ideolojik süreklilik anlamına da gelebilir. Çevirmen, belirli bir ideolojik dil kullanımına aşınadır ve çeviri esnasında bu dil kullanımına ilişkin duyarlılıkları göz önünde bulundurarak bu ideolojik biçemi korur.

#### 2.4. Biçim Eşdeğerliği Boyutu

Çeviri eşdeğerliğinin biçim boyutu, biçimsel düzlemdeki eşdeğerlik ile ilgidir. Biçimsel eşdeğerlik boyutu, genellikle anlam boyutu ile ters orantılı bir ilişki içinde olduğundan neredeyse hiçbir zaman tek başına öncelikli bir boyut olarak karşımıza çıkmaz. Ancak çeviribilimsel düşünmenin tamamlayıcı bütünlüğü açısından göz ardı da edilemez. Biçim, sözlü ve yazılı metinlerin bir parçasıdır ve çoğu zaman eşdeğerlik konusunda belirleyici olmasa da, bazı durumlarda kaynak metnin veya erek metnin işlevinde belirleyici bir rol oynayabilir.

Biçim örneğin, edebi bir metin türü olarak şiirde, dize ve uyak yapısı bağlamında genellikle biçemi temsil eder ve aynı zamanda bir yazarın ve hatta bir dönemin biçem unsuru olarak karşımıza çıkabilir. Çevirmen, bu bağlamda da çeviri durumunu analiz ettikten sonra, biçimsel eşdeğerlik boyutunun tek başına mı, başka bir boyutla mı, yoksa birden fazla boyutla mı kombinasyon halinde olacağına ilişkin karar yetkisini kullanır. Bu noktada (elbette çeviri amacına/durumuna bağlı olarak) biçimsel eşdeğerlik boyutu tek başına büyük bir olasılıkla yeterli olmayacaktır; anlam, biçem ve/veya işlem eşdeğerliği boyutu ile eşleştirilmesi gerekebilir.

Biçimsel eşdeğerliğe ilişkin bir başka örnek de andaş çeviridir. Andaş çeviri, genellikle çeviri koşullarından dolayı biçimsel açıdan oldukça eşdeğer bir çeviridir. Biçimsel eşdeğerlik boyutu burada da anlam boyutu ile ters orantılı bir ilişki içindedir ama buna rağmen çoğunlukla tam anlamıyla yok sayılamaz. Andaş çeviride biçimsel eşdeğerliğin baskınlığı, çevirinin niteliğini etkiler ve tercih edilen bir durum olmasa da koşullar gereği ortaya çıkabilecek bir durumdur.

Yazılı çeviride biçimsel eşdeğerlik boyutu diploma, karne, kimlik kartı, ehliyet, ikametgâh belgesi, onay belgesi gibi evrak çevirilerinde baskındır. Burada da çeviri amacı, yani çeviri durumu daima önem taşımaktadır. Bilgilendirme işlevi taşıyan ve örneğin mahkemeye veya bir kamu kuruluşuna teslim edilmek üzere yapılan bir çeviri, ilkesel olarak erek metin geleneklerine adapte edilmez. Örneğin bir İngiltere'deki bir okulun vermiş olduğu okul karnesinin, bir Alman üniversitesine teslim edilmek üzere İngilizceden Almancaya çevrilmesi durumunda, İngilizce karnenin Almanya'daki bir okulun karnesi biçiminde olması veya işlemesi beklenmez (Nord

2007: 8). Aksine, etik sorunlara sebep olabileceğinden, çevirmenin amacı, kaynak metni belirsizleştirmek veya gizlemek değildir.

Biçimsel eşdeğerlik boyutu ayrıca, kutsal metinlerin çevirilerinde de sıkça ön plana çıkar. Özgün metnin yoğun bir şekilde yorumlanmasını veya uyarlanmasını engellemek amacıyla yapılan çeviriler, biçim, hatta sözcük düzeyinde eşdeğerlik gerektirecektir. Kutsal metinler, çoğunlukla yorumlama ile ilişkilendirilerek okuyuculara yönelik dokunulmaz bir ileti olarak tanımlanmaktadır (Agus 1999: 25f). Burada biçim eşdeğerliğinin birçok durumda anlamayı engellediği göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak buna rağmen bu tür çevirilere rastlanmaktadır ve çeviri durumuna bağlı olarak kaynak metni anlamada çeviriyi bir araç olarak görme, kutsal metnin dokunulmazlığı, ideolojik yorumlardan kaçınma gibi belirli sebeplerden dolayı biçim eşdeğerliği boyutunun korunduğu çeviriler yapılmaktadır.

### 2.5. Sözcük Eşdeğerliği Boyutu

Sözcük eşdeğerliği boyutu, sözcük düzlemindeki eşdeğerliktir. Sözcük eşdeğerliği boyutu, kaynak metin odaklı veya kaynak dil odaklı çeviri anlayışı ile karşılaştırılabilir. Çeviri eşdeğerliğindeki bu boyut, burada tanımlanan diğer boyutlarla kıyasla nispeten daha az rastlanan bir boyuttur. Buna rağmen belirli çeviri durumlarında gerekli hale gelebilir ve çeviri eşdeğerliğinin önemli bir unsurunu oluşturabilir.<sup>18</sup> Sözcük eşdeğerliği boyutu, yaygın olarak muhtemelen işlem veya anlam eşdeğerliği boyutlarıyla değil, daha çok biçimsel eşdeğerlik boyutuyla eşleşecektir.

Sözcük eşdeğerliği boyutunda da çeviri durumu eşdeğerlik boyutunu belirler. Çeviri durumu örneği, K yabancı dilini öğrenen bir grubun K dilinin dil yapısını ve özellikle de sözdizimini anadili olan E dilinde çözümleyebilmesini sağlamak için K dilindeki KM metninin E diline çevrilmesidir. Yabancı dil öğrenenler, K yabancı dilini öğrenme sırasında, anadilleri olan E dilini kullanma eğilimi gösterirler. Amaçlanan çeviri sayesinde E anadili üzerinden K yabancı dilinin sözdizimini daha iyi öğreneceklerdir. Dolayısıyla E metni, çeviri işlevine göre E dilinde ama K dilinin sözdizimini hissettiren bir metin olmalıdır. Bu durumda, K metninden E diline satırlar arası çeviriden söz edilebilir ve sözcük boyutu, bu çeviri durumunda açık bir şekilde ağırlıklı eşdeğerlik boyutudur. Örneğin, Türkçe ve Almanca dilleri farklı dil ailelerine ait olduğundan dilbilgisi ve sözdizim açısından farklı özelliklere sahiptir. Örneğin Türkçeden Almancaya satırlar arası çeviri *Tablo 1*'deki gibi görselleştirilebilir:

<sup>18</sup> Çevirinin tüm türleri belirli koşullarda önem kazanabilir. Örneğin satırlar arası bir çeviri türünün, karşılaştırmalı dilbilim araştırmalarında oldukça faydalı olabileceği gibi, dil bilimsel çeviri, yabancı dil öğretiminde oldukça yararlı olabilir. (Reiß 1989: 114)

<b>Tr.</b>	<b>Felsefe,</b>	<b>yüzyılların</b>	<b>birikimini</b>	<b>kapsayan</b>	<b>özel</b>
D.	Philosophie,	von Jahrhunderten	Inventar	umfassende	besondere
<b>Tr.</b>	<b>bir</b>	<b>terminolojiye,</b>	<b>özel</b>	<b>bir</b>	<b>dile</b>
D.	eine	Terminilogie,	besondere	eine	Sprache
<b>Tr.</b>	<b>sahiptir</b>	<b>ve</b>	<b>soyut</b>	<b>kavramlarla</b>	<b>sürdürülen</b>
D.	besitzt	und	abstrakt	Begriffen mit	verwirklichte
<b>Tr.</b>	<b>bir</b>	<b>etkinliktir.</b>			
D.	eine	Tätigkeit.			

Tablo 1: Türkçe-Almanca Satırlar Arası Çeviri Örneği

Duruma bağlı farklı sebeplerden dolayı (eseri okura değil) *okuru esere yaklaştırma* amacıyla yapılan edebi metin çevirileri de olabildiğince sözcük düzleminde bir eşdeğerlik gerektirebilir. Çünkü belirli çeviri durumlarında ilgili eser, (örneğin biçem, anlam veya işlem eşdeğerliği yoluyla) değiştirilmemeli veya yorumlanmamalıdır, aksine, özgün metin olabildiğince korunmalıdır.

Ancak sözcük eşdeğerliği boyutu, sadece okuru esere ulaştırmayı hedefleyen edebi metin çevirilerinde değil, belki bir bilim insanı ya da bir araştırmacı olan *okuru esere yaklaştırmayı* hedefleyen bilimsel metin çevirilerinde de ön plana çıkabilir. Arkeoloji, tarih, felsefe veya sosyoloji gibi alanların uzmanları örneğin belirli ve özel bir bilgi arayışı içindeyken doğrudan sözcük eşdeğerliğinin ağırlıklı olduğu bir çeviriye gereksinim duyabilirler.

Belirli hukuk metinleri çevirileri de duruma bağlı olarak sözcük eşdeğerliği gerektirebilir. Hukuk metinlerinde katı bir kavramsallaşma ve kavramların daha somut bir şekilde sınırlandırılması söz konusu olabilir. Örneğin, uluslararası hukuk çerçevesinde belirli bir sebeple özgün metne olabildiğince sadık ve yorumsuz bir çeviri talep edildiğinde sözcük eşdeğerliği boyutunun ön planda olduğu bir çeviri eşdeğerliği tercih edilecektir.

Dini metinlerin çevirileri de birçok durumda sözcük eşdeğerliği boyutunu gerektirebilir. Ortaçağ döneminde kutsal metinlerin anlaşılabilir bir erek metin oluşturma çabasıyla

çevrilmediği, aksine, kaynak metnin daha iyi anlaşılması amacıyla kaynak odaklı çeviriler yapıldığı bilinmektedir.

Özgün metnin dokunulmazlığının öncelikli olduğu ve yorumlamayı çevirmenin değil, okurun yapması öngörülen çeviri durumlarında sözcük eşdeğerliği boyutu, hatta doğrudan satırlar arası çeviri gerekli olacaktır.

Her ne kadar andaş çeviri çoğunlukla anlam düzleminde bir eşdeğerlik gerektirse de, sözlü çevirmenlerin daha stresli koşullarda çeviri yaptıkları durumlarda sözcük eşdeğerliğine eğilim gösterdikleri söylenebilir. Dil çifti ve dil yapılarına bağlı olarak farklı sözlü çeviri durumlarında da olmak üzere özellikle andaş çeviride, sözcük eşdeğerliği boyutunun çoğunlukla anlam eşdeğerliği boyutu ile çeviri niteliği bağlamında ters orantılı bir ilişki içinde olduğuna vurgu yapmak gerekmektedir.

Beş çeviri eşdeğerliği boyutuna yönelik örnekler elbette çoğaltılabilir ancak verilen örnekler, ana hatlarıyla bu boyutların tanımları için yeterli görünmektedir. Çeviri durumları, çevirmen tarafından ancak bağlam içerisindeki tekil durumlarda net bir şekilde değerlendirilebilir ve anlamlı bir şekilde analiz edilebilir. Somut genellemeler veya genelleyci sınıflandırmalar ve tanımlamalar bu aşamada anlamlı görünmemektedir çünkü her özgün metin gibi her çeviri metni de ancak kendi özel durumu içinde anlamlı ve hedef odaklı bir tutumla çözümlenebilir ve irdelenebilir. Çeviri durumları bağlamında burada verilen tasarımsal, öngörücü veya retrospektif nitelikteki sınıflandırma olasılıkları, genellenemeyecek nitelikte olup sadece tekil örnekler sunarak bu çalışmada önerilen *devingen eşdeğerlik yaklaşımının* betimlenmesine yardımcı olmaktadır.

Özetle bazı çeviri durumlarında anlam eşdeğerliği boyutu ağırlıktayken bazı çeviri durumlarında, örneğin anlam, biçim ve işlem boyutları gibi üç farklı eşdeğerlik boyutunun yaklaşık olarak aynı ölçüde ön planda olduğu veya sadece biçim ve sözcük eşdeğerliği boyutlarının ağırlık kazandığı çeşitli çeviri durumu olasılıklarının tanımlanabileceği söylenebilir.

Çeviri eşdeğerliği bağlamında sözcük ve biçim eşdeğerliği boyutları çoğunlukla anlam, işlem ve biçim eşdeğerliği boyutlarıyla ters orantılı bir ilişki içinde olacaktır. Sözcük ve biçim eşdeğerliği boyutları, çeviri niteliğini anlam, işlem ve biçim açısından çoğunlukla zayıflatırken anlam, işlem ve biçim eşdeğerliği boyutları sözcük ve bazen de biçim eşdeğerlik boyutlarını çoğunlukla zayıflatmaktadır.

### 3. SONUÇ

Çeviri eşdeğerliği boyutlarının tümü, belirli zamanlarda belirli çeviri durumlarında gerekli olabilir. Burada daima belirleyici olan; zaman, mekân, kişi ve koşulların değişkenliğidir.

Bu değişkenlere bağlı olarak, çeviri eşdeğerliği farklılaşmaktadır ve sabit bir yapı olmaktan çıkıp devingen ve çok boyutlu bir dizge olarak tanımlanmaktadır. Çeviri eşdeğerliği, değişken unsurları da kapsayarak durağan bir kavram tanımından kopup kuram ile uygulama arasında organik bir köprü oluşturan, güncel bilim paradigmasıyla uyumlu ve devingen bir dizge olarak tanımlanmaktadır. Belirli bir çeviri durumunda hangi çeviri eşdeğerliği boyutlarının eşleşerek ağırlık kazanacağına ilişkin kararı, uzman olarak kabul edilen çevirmen vermektedir.

Doğası gereği tarihsellik, öznellik, mekânsallık, durumsallık ve bağlamsallık etkisi altında bulunan metinler ve metin türleri oldukça değişkendir. Bu değişkenlik, metinlerin, çeviribilime katkı sağlayabilecek kadar az sayıda büyük gruplara bölünmesini neredeyse olanaksız kılmaktadır. Buna bağlı olarak çeviribilimde metinler, söz konusu değişkenler de göz önünde bulundurulurken ele alınmalıdır. Bu nedenle bu çalışmada çeviri eşdeğerliği, metin tipleri/metin türleriyle değil, çeviri durumuyla bağlantılı olarak tanımlanmaktadır.

Eşdeğerlik boyutları, mekanik anlamda bir kontrol mekanizmasına bağlı olamaz çünkü her tür metin, sadece belirli bir bağlam, zaman ve durum çerçevesinde anlam kazanır ve algılanabilir. Ayrıca metinler öznel ürünlerdir ve buna göre de ele alınmalıdır. Tarihsellik, öznellik, öznel yorum, öznel alımlama, yorumlayıcı niyet, durum ve bağlam gibi birden fazla değişken söz konusu olduğundan, metinleri keskin bir biçimde sınıflara ayırmak ve genel geçer bir denetim mekanizmasına tabi tutmak olanaklı değildir. İki katlı bir metin alımlama ve metin üretme sürecini kapsadığı için çeviride bu durum daha da kompleks bir hale gelmektedir. Bu nedenle bu çalışmada hem metin alıcısı hem de metin üreticisi konumuyla nitelikli çevirmene önemli bir rol atfedilmektedir.

## KAYNAKÇA

Agus, Aharon R.E. (1999). *Heilige Texte*. München: Wilhelm Fink Verlag.

Asmuth, Bernhard & Luise Berg-Ehlers (1978, 3rd edn). *Stilistik*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Balzer, Wolfgang (1997). *Die Wissenschaft und ihre Methoden: Grundsätze der Wissenschaftstheorie*. Freiburg/München: Verlag Karl Alber.

Berger, Klaus & Christiane Nord (2005). *Das neue Testament und frühchristliche Schriften*. Frankfurt: Insel Verlag.

Bhatia, Vijay Kumar (2013). *Analysing genre: Language use in professional settings*. London / New York: Routledge.

Brinker, Klaus (2001). *Linguistische Textanalyse: Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Bühler, Karl ([1934]1982) (Neudruck). *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena/Stuttgart: UTB 1159.

Chalmers, Alan F. (2001). *Wege der Wissenschaft: Einführung in die Wissenschaftstheorie*. Berlin/Heidelberg: Springer Verlag.

Derrida, Jacques (1982). *Différance: Margins of philosophy*. Trl. Bass, A. Chicago: University of Chicago Press.

Derrida, Jacques (1972). *La dissémination*. Paris: Seuil.

Dreyer, Martin (2009). *Die Volxbibel: Neues Testament. Version 4.0*. München: Droemer Pattloch Verlag.

Durukan, Murat (2012). Kappadokia'da Argaios Dağı Çevresinde Hellenistik-Roma Dönemi Mezarları ve Ölü Kültü / Gräber und Totenkult in der hellenistisch-römischen Zeit in der Umgebung des Argaios in Kappadokien (übersetzt von Emra Durukan). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Fix, Ulla & Andreas Gardt & Joachim Knape (Hrsg.) (2008). *Rhetorik und Stilistik: Ein internationales Handbuch historischer und systematischer Forschung*. Berlin / New York: Walter de Gruyter Verlag.



Schmidt-Bergmann, Hansgeorge (2000). *Hugo von Hofmannsthal: Die Gedichte*. Berlin: Suhrkamp Insel Verlag.

Goethe, Johann Wolfgang von ([1986]). *Faust: Der Tragödie erster Teil*. Ditzingen: Reclam Verlag.

Humboldt, Wilhelm von (1973). *Werke in 5 Bänden: Band 3: Schriften zur Sprachphilosophie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Jakobson, Roman & Krystyna Pomorska & Stephen Rudy (1987). *Language in literature*. Cambridge: Harvard University Press.

Koller, Werner ([1979]1992). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg/Wiesbaden: Quelle & Meyer (UTB 819).

Lasswell, Harold Dwight (1948). The structure and function of communication in society. In: Bryson, Lyman (Hrsg.) (1948). *The Communication of Ideas*. 37. New York: Institute for Religious and Social Studies, 37-50.

Lederer, Marianne (1994). *La traduction aujourd'hui: Le modèle interprétatif*. Paris: Hachette.

Lessing, Gotthold Ephraim (1826). *Laokoon oder über die Grenzen der Malerei und Poesie*. Wien: Schade Hofbibliothek, Österreichische Nationalbibliothek.

Nida, Eugene A. & Charles R. Taber (1969). *Theorie und Praxis des Übersetzens: Unter besonderer Berücksichtigung der Bibelübersetzung*. Übers. Weltbund der Bibelgesellschaften.

Nida, Eugene A. (1964). *Toward a science of translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Nashville: Thomas Nelson.

Nida, Eugene A. (1976). A framework for the analysis and evaluation of theories of translation. In: Richard, W. Brislin (ed) (1976). *Translation: Application and Research*. New York: Gardner Press, 47-91.

Nord, Christiane (2011). *Funktionsgerechtigkeit und Loyalität Bd. 2: Die Übersetzung literarischer und religiöser Texte aus funktionaler Sicht*. Berlin: Frank&Timme.

Nord, Christiane (1997). *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. London/New York: Routledge. 2. revidierte und aktualisierte Auflage im Druck.

Power, Michael (1990). Modernism, Postmodernism and organization. In: Hassard, John & Denis Pym (eds.) (1990). *The theory and philosophy of organizations: Critical issues and new perspectives*. London/New York: Routledge, 109-124.

Rehbinder, Manfred (2002). *Urheberrecht*. München: C.H. Beck Verlag

Rossi, Paolo (1997). *Die Geburt der modernen Wissenschaft in Europa*. Übers. Marion Sattler & Christiane Büchel. München: Beck Verlag.

Reiß, Katharina ([1986]1993). *Texttyp und Übersetzungsmethode: Der operative Text*. 3. unveränderte Aufl., Tübingen: Stauffenburg Verlag.

Reiß, Katharina (1989). Adäquatheit und Äquivalenz. In: *Hermes, Journal of Language and Communication in Business* (3)1989, 161-177.

Resnik, David (1998). *The ethics of science: An introduction*. London/New York: Routledge.

Saussure, Ferdinand de ([1916]<sup>3</sup>2001). *Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft*. Hrsg. von Bally, Charles & Albert Sechehaye unter Mitwirkung von Albert Riedlinger. Übersetzt von Herman Lommel. 3. Aufl. Berlin/New York: de Gruyter Verlag.

Snell-Hornby, Mary (1986). *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung: zur Integrierung von Theorie und Praxis*. Tübingen: Francke Verlag.

Steiner, Georg (1978). *Après Babel: Une poétique du dire et de la traduction*. Übers. L. Lotringer, Paris: Albin Michel.

Stichweh, Roland (2013). *Wissenschaft. Universität. Professionen. Soziologische Analysen. (Neuaufgabe)*. Bielefeld: Transcript Verlag.

Stolze, Radegundis (2003). *Hermeneutik und Translation*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Stolze, Radegundis ([1994]2001). *Übersetzungstheorien: Eine Einführung*. 3. Aufl. Tübingen: Günter Narr Verlag.

Venuti, Lawrence (2007). *The translator's invisibility: A history of translation*. 2. Aufl. London/New York: Routledge.

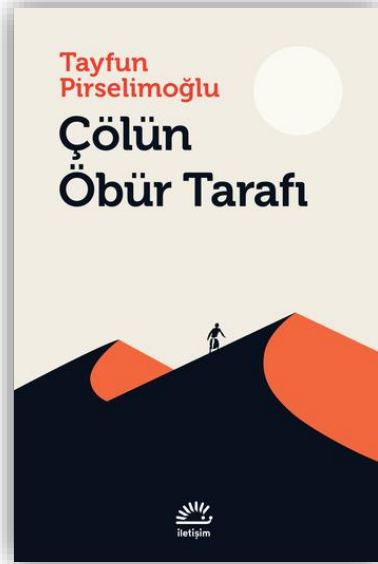
Vermeer, Hans J. (1989). Skopos and commission in translational action. In: Chesterman, Andrew (Hrsg.) (1989). *Readings in translation*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 173-187.

Wilss, Wolfram (Hrsg.) (1981). *Übersetzungswissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Zima, Peter v. (1994). *Die Dekonstruktion*. Tübingen: Francke (UTB 1805).

## ZİHİNDE KESİŞEN MEKÂNLAR: ÇÖLÜN ÖBÜR TARAFI

Umut DÜŞGÜN\*



Tayfun Pirseliimoğlu'nun 2018'de İletişim Yayınlarından çıkan *Çölün Öbür Tarafı* adlı eseri, yazarın aynı yayınevinden çıkan ikinci yapıtıdır. Daha önce 2016'ta *Berber* adlı eserini yine aynı yayınevinden yayımlayan Pirseliimoğlu; *Çöl Masalları* (1996), *Kayıp Şahıslar Albümü* (2002), *Malihulya* (2003), *Şehrin Kuleleri* (2005), *Kerr* (2014) adlı eserlerin de yazarıdır.

*Çölün Öbür Tarafı* anlatı içinde yazarın metinüstü olarak konumlandığı, ilginç tesadüflerin, kesişen hikâyelerin, fantastik ve tekinsiz mekanların yer aldığı; üslup olarak da romancının diğer eserleriyle *konusan* bir anlatıdır. On yedi bölümden oluşan eser bir bütün olarak ele alındığında çeşitli noktalarından birbiriyle bağlantı kurulabilen ancak konu açısından ayrı olan bir anlatı olarak düşünülebilir.

Esere ismini veren “Çölün Öbür Tarafı” adlı bölüm dışında; “Bıçak Atmada Üstüme Yoktur ya da Tuhaf Bir Aşk ve Ölüm Vakası”, “Bir Cinayet Soruşturması”, “Çukurun Başkan'ın ve Heykelin Hikâyesi”, “Defter”, “Yanlış Kıyıya Vuran Şanssız Gergedanın Hüzünlü Hikâyesi”, “İlaç Mümessili G'nin Tuhaf Hikâyesi”, “İlgili Makama”, “İnferno”, “Kara Uykular Krallığı”, “Ne Dehşet! Ne Dehşet!”, “Rıza”, “Sayın Editöre Mektup”, “Sierra”, “Takip”, “Taşrada Tuhaf Bir Gece” ve “Tünel” adlı bölümler anlatının bütünü oluşturmaktadır.

Anlatının bölümlerinin çarpıcı seyri, her an için bir hikâye – yazarın da başlıklarında belirttiği üzere – bir şekilde diğer hikâyelerle bağlantı kuracakmış/kuruyormuş gibi ilerleyişi bir tedirginlik yaratır. Metin içinde, bir hikâyenin anlatı içinde bir başka hikâye ile bir bağlantısı olduğu düşüncesi okuma sürecini ilginç bir hale sokmaktadır. Metinler yahut hikâyeler arasında kahramanların edilgen yapısı üzerinden fiziksel olmayan – yalnızca tesadüflerle açıklanabilecek – bir bağ kurulduğu düşüncesi de yine okuma süreci içerisinde okura tesir eden bir durum olarak ortaya çıkar. Bu noktada metne bir bulmaca çözme ya da derin okuma yapma

\* Öğr. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, dusgunumut@gmail.com, orcid.org/0000-0003-1608-1936.

isteğiyle yaklaşan bir okur için geniş bir alan bir açık dünya özgürlüğü tanındığı ortadadır. Okuyucuya – diğer eserlerinde de olduğu gibi -seslenmekten geri durmayan Pirselimoglu, bu tavrıyla diğer eserleri ile bir söylem birliği kurar. Eserde, yazarın *Şehrin Kuleleri* adlı eserinin üslup özelliklerini andıran bir tarz göze çarpar.

Anlatının neredeyse her bölümünde yüzeysel bir okuma ile politik bir taşlama izlenimi almak okur için en kolay yolu seçmek olacaktır, ancak, eser yalnızca bu yönüyle değil, içerdiği alegori ve ironi ile daha çok öne çıkmaktadır. Zira, anlamdan ziyade metni kurma, metne dahil olma ve vurucu, bağdaştırılmaz ilintilerle, şaşırtıcı şekilde çözülen hikâyelerle anlatının “oyun” ağırlıklı bir metne dönüştüğü aşikardır. Metinler, daha başlıklarından başlayarak okuru tekinsiz bir kurguya, hazırlıksız yakalanacağı bir anlatının içine çeker. Bu noktada anlam yoğunluklu bir metin arka plana düşmüş olurken, öncelenen ise kurgunun ani değişimleri ve yazarın söz arasına girişi ile insicamı – göreceli olarak – bozulan yahut değişen bir anlatım ortaya çıkar.

Eser, isminden de rahatlıkla anlaşılacağı üzere “mekân” odaklı bir yapıya sahiptir. Tüm hikâyeler mekânın oynaklığı, ani değişimi, genişliği ve bir nevi portal vazifesi gören limanlar, kapılar, duvarlar, tüneller, büyük mimari yapılar üzerine kuruludur. Genel manada mekânın belirleyici olduğu anlatının yaratmış olduğu boşluk hissi, her hikâyenin kahramanlarının silikleşmesine neden olurken kahramanlar, mekâna ve mekânın dayattığı sürüklenmeye maruz kalmaktadırlar. Mekân, kahramanları amaçsız, düşüncesiz bir unsura dönüştürerek onları içine çeker, silikleştirir ve kenar çizgileri silikleşmiş, derinliği olmayan ve çoğu kez yalnızca C.K., T.P., K., R.K., gibi bir-iki harf ile belirtilen öğelere dönüştürür. Kafkaesk bir tarzla anlatı kişileri kendilerini hiç beklemedikleri, düşünmedikleri mekânlarda bulurlar. Hiç alakaları olmayan kişilerle hiç alakaları olmayan şehirlerde bulunup hiç işlemedikleri suçlar kendilerine isnat edilir. Kahramanlar – on yedi hikâyenin on kendine has şahısları vardır- adeta sürüklenirler.

Kahramanlar, büyük binaların, yolların, liman ve denizlerin ama en çok da çölün belirlediği, hiçbir etkilerinin olmadığı bir mekân içerisinde, “yol alma” daha doğrusu “savrulma” ile açıklanabilecek eylemlerle öne çıkarlar. Bununla birlikte mekânlar da R., T., gibi sadece kısaltmalarla anlatı içinde yer alır. Bu noktada mekân isminden çok fonksiyonu öne çıkmış olur. Bu genel özellikler anlatı içinde tüm bölümlerde karşılaşılabilecek kadar yaygın ve metnin karakteristik yapısını teşkil edecek kadar önem arz eder.

Anlatının bölümlerine değinerek, mekânın belirleyicinin ağır bastığı hikâyelerin ayrıntılarına bakmak gerekir. Anlatının ilk bölümü olan “Bıçak Atmada Üstüme Yoktur ya da Tuhaf Bir Aşk ve Ölüm Vakası” adlı bölümde C.K. adlı kahraman T. şehrindeki çekişmeli bir arazi için Tapu Kadastro Dairesindeki işinden ayrılarak bu şehre gider ve orada garip bir şekilde ölü bulunur. C.K. bildirilen arsaya geldiğinde büyük bir çadır görür ve içine girince eline alelacele bıçaklar tutuşturulur, karşıda duran elleri bağlı kadına kendi gözleri bağlandıktan sonra bıçakları fırlatır ve kadın bıçak darbesiyle ölür. Bir anda ortaya çıkan palyaço ise C.K.’yı peş peşe bıçak darbeleriyle öldürür. (Pirselimoğlu, 2018, s.4-14)

Temelde hikâye bu düzlemde ilerler ancak çözüm noktasında hikâye bambaşka bir yöne seyretmeye başlar. Zira daha T. şehrine geldiğinde kendisine tahsis edilen kamyonete bindiğinde C.K.’nın dilinden anlatılan akışta şoförün kendisine bir kadın resmi gösterdiğine kısaca değinilir. Ancak bu değinme hikâyedeki çözüme önem kazanır. Çünkü çadır hikâye içerisinde büyümlü bir gerçek olarak, yeni bir düzlem olarak girdiğinde – esasında yoktur – düşsel bir zemin oluşturur ve kahraman C.K. bu düşsel zeminde, mekânda gerçekliği yitirir. Kendini bir sirk artisti sanarak bıçak attığını görür ancak gerçek öyle değil; şoförün fotoğrafta gösterdiği kadın C.K.’nın eski sevgilisidir. C.K.’yı da öldüren şofördür. Bu durum hikâyenin sonunda polisin yaptığı soruşturmada ortaya çıkar. (s.4-14)

Hikâye tam manasıyla gerçeğin üstünü örterek vurucu ve sürpriz bir çözümü mekânın oynaklığı ve değişkenliği üzerinden anlatır. Bu noktada ana mekân yanında düşsel mekân yalnızca kahraman C.K.’yı değil okuyucuyu da sürüklemiş olur.

Anlatının ikinci hikâyesi – eğer böyle anlamlı bir şekilde dizilmişse- yine polisiye sayılabilecek bir çizgide ilerler. Bu kez R.K.’nın çalıştığı iş yerine gelen iki polis “Bizimle gelmen gerekiyor” diyerek alıp götürürler. İsimleri gibi karakter özellikleri de silikleşen kahraman hiç tepki vermeden polisleri takip eder ve R. kasabasında cinayete karıştığı ancak ortalıkta ceset bile olmayan, R.K.’nın olay zamanında başka yerde olduğuna dair delileri olmasına karşın cinayet basit bir biçimde üzerine kalır. Serbest bırakılır ve tekrar tutuklanır, sonra R. şehrine iş icabı tekrar gider ve otogarda yine tutuklanır. Tuhaf olayların birbirini takip ettiği hikâyede en tuhafı ise suçsuz olan R.K.’nın odada unutulmasıdır. Beş gün sonra cesedi bulunur. (s.15-22)

Anlatıya ismini veren “Çölün Öbür Tarafı” adlı hikâyede ise mekân tüm genişliğiyle öne çıkar. İsminde vaat edilen bir öbür taraf esasında hikâyede bir merak unsuru olarak yer alır ve ulaşılamaz bir yer olarak durur. Koskoca, uçsuz bucaksız çölde bir tabur asker komutanları

eşliğinde yürürler ancak günler, aylar geçtikçe askerler birer birer ölür ya da kaçarlar. Komutan da ölür, komutan yardımcısı ise görevi devralır. Yola devam eder, tek kişi kalıncaya kadar gider ve sadece çölün ortasında hiç ulaşamadığı kale görünür. Ona doğru yürümeye devam eder. (s.22-33) Hikâyede amaç hayatta kalmak ve yürümek, yol almaktır. Bir hedefe varmak değil. Mekânın büyüklüğü karşısında insanın, kahramanın silikleşmesi, isimsizleşmesi ve değersizleşmesi önem arz eder. Kahraman o büyük boşluk içinde savrulmuş gibi, sadece uzakta gördüğü kaleye doğru ilerler. Bu noktada çölün öbür tarafı okuyucunun hayal gücüne bırakılır. Mekânın ağır bastığı hatta her şeyi yuttuğu bir diğer hikâyeye ise “Çukurun, Başkan’ın ve Heykelin Hikâyesi” adlı hikâyedir. Burada tüm şehri – politik bir gönderme olarak da okunabilecek bir şekilde, siyasetin, riyanın dibine batmış ve ilahlaştırılmış bir başkan tarafından yönetilen şehri – bir çukur yutmaya başlar. Bu absürt olay karşısında çok fazla, ayrıntılı birçok tuhaf, absürt ve saçma olay takip eder ancak en mühimi bu ne yapılsa genişleyen çukurun en sonunda pijamasıyla kaçan Başkan’ı da yutmasıdır. Başkanın çukur tarafından yutulduğu yere heykeli dikilir. (s.35-49) Bu manada absürt ve komik arasında seyreden hikâyeye yine anlatı içinde yer alan “İnferno” adlı hikâyeye ile benzer bu durumda birleşir. Burada da yine Başkan, D. isminde bir büyük, distopik sayılabilecek bir bina tasarlar. İsmi D. olan bu bina yer altında magmaya kadar uzanır ve magmada son katta Başkan donmuş biçimde bulunur. Yine tuhaflıkların, absürt ifade ve anlatımların kullanıldığı; yer yer gerçeklikten koparak başka bir mekâna geçilen hikâyede ortak olan mekânın baskınlığıdır. Kendi tasarladığı yapıda ölen başkanın donmuş cesedi -bir gün dirilebileceği düşünüldüğü için – biz buz kalıbı içinde sergilenir ve ülkenin yönetimine sanki o yaşıyormuşçasına devam edilir. (s. 85-93)

Anlatı içinde yer alan “Kara Uykular Krallığı”, “İlaç Mümessili G.’nin Tuhaf Hikâyesi”, “Ne Dehşet! Ne Dehşet!” adlı bölümlerde de mekânın genişliği, sonsuz ve bitimsizliği üzerine bir çizimin söz konusu olduğu ortadadır. Bu bölümlerin ortak yönleri de bu mekânlar içinde amaçsızca savrulan, yine absürt sayılabilecek garip durumların yaşandığı – örneğin G.’nin üç sene bir limanda sadece vize çıkmasını beklemesi ve üç sene boyunca bir otelde kalması gibi (s. 67-75) – olayların birbirini takip etmesi -benzer bir limandan; belki de aynı limandan “Ne Dehşet! Ne Dehşet!” adlı hikâyenin kişinin Kongo’ya gidip orada kral olması (s. 99-104)- gibi benzerlikler oluşur. Mekân büyüklüğüyle bu hikâyeleri de kaplarken, gerçeklik de ortadan kaybolur. Anlam absürt olan tevil edilir. “Kara Uykular Krallığı” ise aynı absürt temayı yine mekânsal sıçramalarla bu kez bir rüya düzleminde ortaya koyar. (s. 95-98)

Anlatı içinde özel bir konumda 21.01.2078 yazıldığı anlaşılan ve başlığı “İlgili Makama,” (s. 77-83) olan dilekçeden oluşan bölüm yer alır. Bu bölüm yine Tayfun

Pirselimoğlu'nun *Şehrin Kuleleri* adlı eserinde çizdiği gelecekteki İstanbul'da geçen bir kesiti anlatır. Bu kesitte, İsmi T.P. olarak kısaltılmış olan dilekçe yazarı -ki T.P.'den Tayfun Pirselimoğlu olduğu anlaşılıyor- *Şehrin Kuleleri*'ndeki distopik ortamda komitenin bir memuru olarak görev yapar. Kısaca belirtmek gerekir ki bu hikâyede ye almayan ancak metnin gönderme yaptığı *Şehrin Kuleleri*'nde darbeler neticesinde baskıcı bir rejimin kurulduğu ve el yordamıyla toplumun düzende tutulmaya çalışıldığı, şahısların izlendiği, gizli bir el tarafından yönetilen, sahte tarih, tek tip insan ve medyanın yaratıldığı bir distopya çizilir. Bu hikâye ise yazarın yukarıda sözü geçen romanına bir gönderge yaparak, rejimin bir parçası olan T.P.'nin tıpkı sözü geçen roman kahramanı T.Kara gibi tesadüfen kendini mehdicilerin lideri olarak bulması anlatılır. Benzer bir durumda da T. Kara, hem kızılıların hem mehdicilerin lideri sanılmış ve haberi olmadan darbeci rejime karşı darbe girişiminde bulunmuştur. “İlgili Makama,” adlı hikâye ise bu romandan bir kesit, ayrı bir pasaj gibi okunabilir. Bu noktada yazarın iki eserini yeni düzlemde konuşturduğu ortaya çıkar.

Absürt yanıyla öne çıkan “Yanlış Kıyıya Vuran Gergedanın Hüzünlü Hikâyesi”, “Taşrada Tuhaf Bir Gece” adlı bölümler de yukarıda sözü edilen mekân ve gerçeklik üzerine kuruludur. Bunun yanında “Sayın Editöre” ve “Sierra” adlı hikâyeler yazma süreci ile ilgilidir. Burada tekrar etmekte fayda var: “Sierra” adlı hikâyede hiç yazmadığı bir romandan ötürü tutuklanan sonra da müritleri tarafında kaçırılan kahramanın tesadüfler, absürt olaylar ışığında seyreden hikayesi ele alınır ve hikâye bir noktada yine *Şehrin Kuleleri*'nin ön sözünde “Elinizde bu kitap varken polis kapınıza dayandığında onlara söyleyecek iyi sözleriniz olmalı” uyarısıyla kesişir. (Pirselimoğlu, 2005, s.12) Yazara göre; ön sözde bahsettiği gibi yazmak belalı bir iştir. Ancak burada yazılan bir şey yoktur. Kahraman entelektüel olarak görünebilmek adına Sierra adlı roman yazdığı yalanını ortaya atar ve tuhaf bir biçimde kimsenin okumadığı bir kitap bir düşüncenin ilahi kitabına – tıpkı sözü geçen romanda Ferit Göz'ün çektiği ama kimse tarafından izlenmeyen ve sonradan komite tarafından uydurulmuş olduğu ortaya çıkan film gibi – dönüşür. Bu roman da bir fetiş, aranan bir nesne olarak belki de “İlgili Makama,” adlı hikâyedeki kahramanın çalıştığı daire olan nüfus idaresinde sahte olarak üretilmiş kişiler tarafından yazılmış olabilir. Bunun dışında “Tünel” ve “Takip” adlı hikâyeler de benzer bir biçimde absürt izleği olan hikâyelerdir. “Takip”te esasında kendini takip ettiğini düşündüğü kişinin kendi olduğu ortaya çıkan tekinsiz bir kahraman çizilirken “Tünel”de ise yasaklanmış kelimeleri kullandığı için tutuklanan bir anlatı kişisi vardır.

Tüm absürt yanlarıyla, çok katmanlı bir anlatı olarak *Çölün Öbür Tarafı* adlı anlatı daha derin bir okumaya, incelemeye muhtaçtır. Bu noktada özellikle yazarın diğer eserleri ve sinema



yapıtlarıyla birlikte yapılacak bir okuma daha anlamlı olacaktır. Ayrıca bu kısa incelemede yer almayan ancak anlatı içinde birbirinden bağımsız olarak yer alan ve esasında birbiriyle söyleşen metinlerin arasındaki absürt bağ da bir başka dikkati çeken unsurdur. Sonuçta eserin Tayfun Pirselimioğlu'nun kendine özgü bir çizgiye ulaşmış olan üslubunun, anlatım tarzının bir başka tezahürü olarak okunması mümkündür. En nihayetinde ne yazacağı/yazabileceği önceden kestirilebilen bir yazar olmak ile kendine has bir anlatım geliştirmek ve tanınmak arasında ince bir çizgi vardır. Pirselimioğlu bu çizginin olumlu tarafında kanaatimce.

### **Sözü Geçen Eserler**

Pirselimioğlu, T., (2018) *Çölün Öbür Tarafı*, İletişim Yayınlar, İstanbul.

Pirselimioğlu, T., (2005) *Şehrin Kuleleri*, İthaki Yayınları, İstanbul.

